

~~24~~

~~6~~

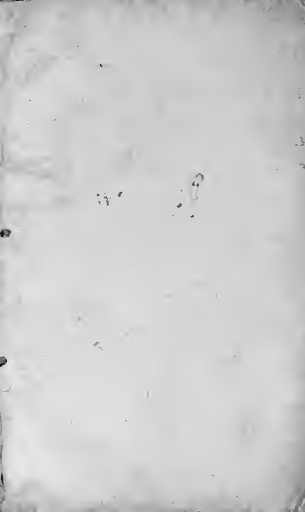
~~217~~

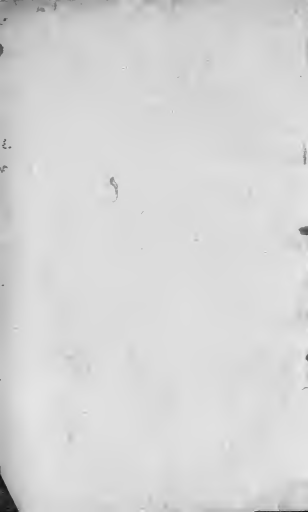
R 54

6 | 17

~~C.~~ 29

C. 8

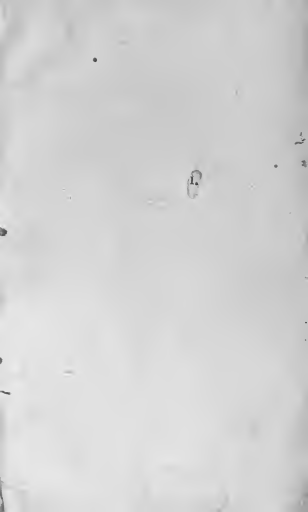
Dir. Tapa. ann. 1807

5.

100

100

100

DE RE
METALLI-

CA, HOC EST, DE ORIGINE,
Varietate, & Natura Corporum

Metallicorum, Lapidum, Gemmarum, atq; aliarum,
quæ ex fodinis eruuntur, rerum, ad
Medicinæ usum deseruientium,

LIBRI III.

Autore

CHRISTOPHORO

Encelio Salueldensi.

Cum priuilegio Imper.

FRANC. Apud Chr. Eggenolphum.

INDEX.

INDEX RERVM		<i>Antimonium</i>	65.
<i>& uerborum, quæ hoc opere traduntur.</i>		<i>Aphronitrum</i>	112. 168.
A.		<i>Aphroselinon</i>	202. 247.
<i>Abfinibites</i>	214.	<i>Arabicus lapis</i>	200.
<i>Achates</i>	ibi.	<i>ex Araneo Gemma</i>	219.
<i>Aconitum herba</i>	269.	<i>Argentum</i>	15.
<i>Adamas</i>	177.	<i>Argentum uiuum</i>	11.
<i>Adarces</i>	152.	<i>Argentum rude, coloris</i>	
<i>Aes, seu cuprum</i>	23.	<i>rubeci</i>	16.
<i>Aes ustum</i>	49.	<i>coloris plumbei</i>	17.
<i>Aeris arugo</i>	52. 55.	<i>coloris nigri</i>	19.
<i>Aeris flos</i>	49.	<i>coloris purpurei</i>	ibi.
<i>Aeris squama</i>	51.	<i>coloris cineracei &</i>	
<i>Aëtites</i>	230.	<i>ruffi</i>	20.
<i>Alabastria</i>	205.	<i>Argenti recrementū</i>	ibi.
<i>Alabastrites</i>	ibi.	<i>Argeni spuma</i>	21.
<i>Albertus credulus</i>	31.	<i>Argilla</i>	113.
<i>Alectorius</i>	206.	<i>Artis</i>	152.
<i>Alofanthus</i>	107.	<i>Asbestos</i>	214.
<i>Alfines ungula</i>	278.	<i>Asphaltum</i>	188.
<i>Alumen</i>	97.	<i>Assus</i>	166.
<i>Alumen glutinosum</i>	213.	<i>Asteria gemma</i>	208.
<i>Aluum fistentia</i>	237.	<i>Asthmatis remedia</i>	237.
<i>Amandinus</i>	266.		242.
<i>Ambra</i>	108.	<i>Astrios</i>	208.
<i>Amerbystus</i>	254.	<i>Astroitis</i>	299.
<i>Amiantus lapis</i>	213.	<i>Atramentū librariū</i>	144.
<i>Anuleta</i>	263. 264. 271.	<i>Atramentum sutoriū</i>	73.

I N D E X

<i>Auripigmentum</i>	91. 95.	<i>Calaminaris lapis</i>	148.
<i>Aurum</i>	13.	<i>Calculi vesicæ remedi-</i>	
<i>Aurum in capitulis pisci</i>		<i>um</i>	162. 218. 237.
<i>um</i>	14.	<i>Calculi remedia</i>	211. 212.
<i>Aurum filius nature</i>	3.		218. 226. 235.
B.			
<i>Basiliscus ex galli ovo na-</i>		<i>Calx uina</i>	146.
<i>scitur</i>	244.	<i>ex Cancro lapis</i>	218.
<i>Basilisci siluestris descri-</i>		<i>Carbunculus</i>	250.
<i>ptio</i>	244.	<i>Carchedonius</i>	ibi.
<i>Baurach</i>	109.	<i>Carpa, Carpio</i>	218.
<i>Basthardum</i>	196.	<i>Carpionis lapis</i>	ibi.
<i>Bazaar lapis</i>	235.	<i>Caro marina</i>	152.
<i>Beryllus</i>	259.	<i>Catochites</i>	248.
<i>Berylli politio</i>	ibi.	<i>Ceraunia</i>	208.
<i>Bitumen</i>	188.	<i>ex Cerui partibus reme-</i>	
<i>Bonosa</i>	144.	<i>dia</i>	235.
<i>Borax</i>	220.	<i>Cerui lachryma</i>	ibi.
<i>Botryites</i>	35. 38.	<i>Cerussa</i>	71.
<i>Buso</i>	220.	<i>Ceraunias</i>	209.
C.			
<i>Cacbris quercina</i>	238.	<i>Cerulium</i>	159.
<i>Cadmia factitia</i>	36. 37.	<i>Ceycum</i>	149.
<i>Cadmia nativa</i>	32. 35. 41.	<i>Chalcitis</i>	79.
	47. 207.	<i>Chelydri</i>	223.
<i>Cadmia terra</i>	35.	<i>Chelidonia gemma</i>	229.
<i>Callais</i>	234.	<i>Chelomitides</i>	227.
		<i>Chelidomius</i>	229.
		<i>Chinistarum error</i>	64.
		<i>Corallium</i>	158.
		<i>Chryso-</i>	

INDEX.

<i>Chrysolithus</i>	255.		
<i>Chrysolampis</i>	256.	<i>Dracontias</i>	213.
<i>Chrysoprasus</i>	259.	<i>Dionysius</i>	267.
<i>Chrysocola</i>	110. 120.	<i>Dionysias</i>	ibi.
<i>Cinnabaris</i>	126. 127.	<i>Diphryges</i>	85.
<i>Cinis sarmenticius</i>	148.	<i>Drachates</i>	213.
<i>Ciralbum</i>	159.	<i>Draconites gemma</i>	225.
<i>Cobaltum</i>	33.	<i>Dysenteriae remedia</i>	202.
<i>Cœruleum</i>	122.		238.
<i>Coitus diuersitas</i>	239.		
<i>Colcothar</i>	80.		
<i>Collyrion</i>	140.		
<i>Comitialib. utilia</i>	197. 211		
	220. 224. 236. 238.		
<i>Concha margaritifera</i>	215.		
<i>Concha tornatilis</i>	229.		
<i>Conceptum iuuania</i>	237.		
	246. 253. 260.		
<i>Cor letificamta</i>	253.		
<i>Corneolus</i>	266.		
<i>Cos</i>	269.		
<i>Cos ocularis</i>	270.		
<i>Cos oicaria</i>	ibi.		
<i>Cropodina</i>	221.		
<i>Crystallus</i>	201.		
<i>Curalium</i>	159.		
<i>Cystolithos</i>	153.		
		D.	
		<i>Echicet</i>	211.
		<i>Echites</i>	ibi.
		<i>Echidna</i>	ibi.
		<i>Echis</i>	ibi.
		<i>Encama</i>	206.
		<i>Enydros</i>	231.
		<i>Epati conducentia</i>	242.
		<i>Epilepsiae remedia</i>	230.
			242. 258.
		<i>Erinacei iecur</i>	242.
		<i>Eurostriata</i>	212.
		E.	
		<i>Febbris remedia</i>	237.
		<i>Faba maris</i>	271.
		<i>Ferrum</i>	56.
		<i>Fex</i>	149.
		<i>Ficodula</i>	133.

I N D E X.

Flos Asiæ petre	167.	Gleffarij	195.
Flos salis	107.	Gleßinga	196.
Fluores	156.	Granatus	253.
Fluxus sanguinis reme- dia	221, 265.	Gratiam ex amore con- ciliantia	265, 271.
Fuligo pictoria	144.	Gypsum	147.
Funduli gemma	217.	Gypsum optimum	148.
Fungus marinus	153.	H.	
G.		Halcyones duces	149, 150.
Gagates	189, 198.	Halcyonium	149.
Gagtes	232.	Hæmatites	168, 254.
Galena	66.	Hæmorrhoidũ cura	202.
Galactites	204.	Hælcysma	20.
Galaxia	205.	Heliotropium	260.
Galli sylvestris gēma	242.	Heracleus lapis	173, 279.
Garamantites	251.	Hyacinthus	255.
Garum	107.	Hydri	223.
Gebenna Salamædræ	214.	Hycniæ gemmæ	235.
Gemma Veneris	154.	I.	
Gemmonida	253.	Iaspis	262.
Georgij Vallæ enco- mion	18.	Ictericæ remedia	237.
Germania omnium metal- lorum serax	36.	Indicum	225.
Glacies Mariæ	148, 200.	Infans deformis	152.
Glastum	125, 182.	Iris	208.
Gleßum	182.	Iris gemma	207.
Gleßaria	195.	Iscultos	214.
		Iudaicus lapis	212.
		L.	

Lact.

INDEX.

<i>Lacerta</i>	219.	<i>Margaritarum concessus</i>	216.
<i>Lapis demonis</i>	203.	<i>ptus uires</i>	217.
<i>Lapis lunæ</i>	200.	<i>Margaritæ factitiæ</i>	217.
<i>Lapis specularis</i>	200.	<i>Medeæ gemma</i>	267.
	247.	<i>Medicamentum psori-</i>	
<i>Lapis Vulcani</i>	99	<i>con</i>	81.
<i>Lemnia terra</i>	132.	<i>Melanteria</i>	83.
<i>Lemnos Insula</i>	132.	<i>Melancoryphus</i>	234.
<i>Lepram curantia</i>	258.	<i>Melitites</i>	204.
<i>Leucogagea</i>	204.	<i>Memphites lapis</i>	247.
<i>Leucographis</i>	204. 205.	<i>Mercurius</i>	11.
<i>Lithanthrax</i>	185. 187.	<i>Metallorum origo</i>	1.
<i>Lithodendron</i>	160.	<i>Mineralium diuifio</i>	5.
<i>Loliges</i>	242.	<i>Minium</i>	130.
<i>Luna argentum</i>	15.	<i>Misy</i>	81.
<i>Lupinum iecur</i>	242.	<i>Mogra</i>	138.
<i>Lupus ceruarius</i>	209.	<i>Molochites</i>	261.
<i>Lychnites</i>	252.	<i>Molybdena</i>	66.
<i>Lydius lapis</i>	270.	<i>Morochthus</i>	205.
<i>Lynx</i>	209.	<i>Muria</i>	106.
<i>Lyncis lapis</i>	ibi,	N.	
<i>Lyncurius</i>	159. 210.	<i>Naphtha</i>	189. 191.
M.		<i>Natura in uiscerib. ter-</i>	
<i>Magnæs</i>	73.	<i>re negociosa</i>	19.
<i>Magra</i>	132.	<i>Niciæna terra</i>	57.
<i>Marchasita aurea</i>	256.	<i>Nil</i>	42.
<i>Marchasita</i>	25.	<i>Nitrum</i>	109.
<i>Margarita</i>	215.	<i>Nutri spuma</i>	112.

INDEX:

O.	Placodis	39.
Ochra	118. Plumbum	39. 60. 61.
Oculos recreantia	257. Plumbi generatio	59.
	258. 260. Plumbago	66.
Officinarum negligencia	Pompholix	42. 48.
	35. 96. Punex	99.
Onichitis	38. Pyrena	312.
Onyx	205. Pyrites	25. 26. 27.
Onyx gemma	248.	28. 29. 30.
Opalus	261. Pyropus	250.
Ophites	224.	Q.
Os de corde cernit	236. Quindros	230.
Ostracitis	39. 226. Quercina uua	238.
Ostracia	226. Quirites	230.
Ona hypneumia	246.	R.
P.	Rubeta	220.
Pederota	161. Rubetarum gemma	ibi.
Partum alluciantia	230. Rubrica sinopica	132.
	233. 237. 263. Rubrica fabrilis	134.
Perca gemma	217.	S.
Phtibisis remedia	236. Sepia	242.
	242. Sagda lapis	176.
Phoenicites	212. Sagda lionum trahit	173.
Phrynus	210. Sal	104.
Physematæ	216. Sal Alexandrinum	109.
Pnigtis	116. Sal alcali	99.
Pituitæ cura	205. Sal marinum	104.
Pissasphaltum	190. Sal petrosum	109.
		Salis

I N D E X.

<i>Salis flos</i>	107	<i>Spongæ</i>	153
<i>Sammus lapis</i>	140	<i>Spongiarum lapis</i>	226
<i>Sandaraca</i>	94	<i>Spuma maris</i>	149
<i>Sapphirus</i>	265	<i>Spuma lune</i>	200
<i>Sarcophagus</i>	167	<i>Stannum</i>	63
<i>Sarda gemma</i>	249	<i>Stercus passerinum</i>	99
<i>Sarda stros</i>	251	<i>Stibium</i>	65
<i>Sardius lapis</i>	249	<i>Stomachus piscis</i>	239
<i>Sardonix</i>	ibi.	<i>Stomoma</i>	52
<i>Saura</i>	219	<i>Strangulationis uulue</i>	
<i>Saurites gemma</i>	219 220	<i>cura</i>	197
<i>Saxa</i>	157	<i>Sulphur</i>	9
<i>Saxi medulla</i>	115	<i>Sulphur apyron</i>	10
<i>Saxum cornutum</i>	268	<i>Succinum</i>	182.192.194
<i>Sory</i>	84	<i>Synephtes</i>	204
<i>Scoria</i>	20	<i>Syphar</i>	224
<i>Schistus</i>	172	T.	
<i>Selenites</i>	20.21.47	<i>Terebinthizusa</i>	263
<i>Selenites lapis</i>	247	<i>Terra Cimolia</i>	142
<i>Sideritis lapis</i>	173	<i>Terra Chia</i>	140
<i>Sil</i>	118	<i>Terra ampelitis</i>	143
<i>Silex</i>	268	<i>Terra Eretriadis</i>	139
<i>Silex habens uestigia</i>		<i>Teste fornace</i>	142
<i>lupi</i>	215	<i>Terra Lemnia</i>	137
<i>Smaragdus</i>	256	<i>Terra Melia</i>	143
<i>Smyris</i>	270	<i>Terra Samia</i>	140
<i>Spatium</i>	158	<i>Terra Selinustia</i>	141
<i>Sperma ceti</i>	107	<i>Terra sigillata</i>	132 137
<i>Spodion</i>	45. &c.	Terra	

INDEX.

<i>Terræ uariæ</i>	114	INDEX GERMANICARUM	
<i>Terræ uiridis</i>	120.	<i>nicarum Dictionum</i>	
<i>Thecolithos</i>	212	<i>huius operis.</i>	
<i>Thracias lapis</i>	135. 194.	A.	
<i>Thuringiæ laus</i>	117.	<i>Adler steyn</i>	230.
<i>Thyites</i>	209.	<i>Ageststeyn</i>	180.
<i>Topazion</i>	262.	<i>Alabastersteyn</i>	205.
<i>Trichrus</i>	169. 171.	<i>Alaun</i>	97.
<i>Tripolis lapis</i>	143.	<i>Amethyſt</i>	254.
<i>Turchus</i>	264.	<i>Atter</i>	221
V.		B.	
<i>Varia remedia ſimpli-</i>		<i>Berckſte</i>	94.
<i>cia</i>	237.	<i>Berckblawe</i>	118.
<i>cōtra Venena remedia</i>	220	<i>Bergſtel</i>	134.
222. 224. 236. 237. 258.		<i>Berckſaltz</i>	109.
<i>Vipera</i>	221.	<i>Berggrün</i>	115.
<i>Viperarū generatio</i>	212.	<i>Berckgelb</i>	ibi.
<i>Viride aris</i>	52	<i>Bernſteyn</i>	180.
<i>Vitriolum</i>	73. 74.	<i>Buñis</i>	99.
<i>Vlcera emollicentia</i>	238.	<i>Buckhan</i>	45.
<i>Vmbilicus Veneris</i>	270.	<i>Bleierz</i>	66.
<i>Vngula alſines</i>	220.	<i>Bleiweiß</i>	71.
<i>Vniones</i>	215.	<i>Blütſteyn</i>	168.
<i>Vpupa</i>	230.	<i>Bolapſtem</i>	180.
<i>Vulua & ſedis proci-</i>		<i>Brachhün</i>	243.
<i>tie remedia</i>	224. 236.	<i>Brachvogel</i>	ibi.
Z.		<i>Braunſtel</i>	134.
<i>Zeg</i>	77. 88. 89.	C.	

Calpa

Register.

Kupffer	23	Pfawfist	155
Kupffer schlack	51	Probitsteyn	270
Kupffer rauh	75		Q:
Kupfferwasser	76	Quappe	239
Kubich	234	Quecksilber	12
Kyßling	268		R:
Kyßelsteyn	ibi.	Rappen	234
	L:	Rebenssch	148
Lack	107	Repphün	243
Lasur	122	Rötelstein	154
Luchsflaen	211		S:
	M:	Salamander	213
Menige	131	Sapphir	265
Meerbone	271	Salpeter	109
Muschelstein	232	Salz	103
	N:	Salzwasser	106
Nater	211	Schlangenhaut	224
Natersteyn	122	Schyfer	157 193
Nichts	42	Schmergel	270
	O:	Bird Schlangen	246
Ockergelb	118	wasser Schlangen	223
Ofen erd	142	Schlangenstein	223.22
Operment	94	Schwarz	217
	P:	Schuster schwerg	74
Pariß	217	Segelstein	173
Pathe	220	Silber schlacken	20
Peckel	107	schwarz Silber	19
Persing	217	Schifergrün	120
			Schwefel

Register.

Schwefel	9	Türckeſes	264
Schlyff	269	V.	
Schwam̄	198	Vrhan	243
fürn Sodt	218	Vrhanſchlangen	246
Spat	158	Vaſer ſrawen eiß	148
Sparſald	147		209
Sperglaß	148. 200	W.	
Creuz Spri	219	Waldblüm	125
Spießglas	65	Walrod	107
Steingrün	110	Waſſer hünlin	150
Stein marck	115. 148	Waſſer roe	166
Steinkolen	130	Wegweyn	269
	185. 187. 293	Wyſemüt	60
	T.	Z.	
Tripel	143	Zyn	63
Thoriſſ	130		

FINIS.

CHRISTO-

CHRISTOPHO-
RI ENCELII SALVELDEN-
sis de re Metallica Liber
Primus.

DE ORIGINE METALLO-
rum, Caput I.

PRINCIPIA generatio-
nis ueluti Deus Opt. Max.
omnium animarum consti-
tuit marem & foeminā; ma-
teriam autem foetus, iuncta
semina uiri & mulieris; &
ita ut alterū sine altero nihil

aut id quod caducū esset, efficeret: deinde, ut semen
uiri crassius & calidius ageret imprimis; & quasi
principium motus, formam foetus; e contra mulieris
semen humidius et frigidius, nutrimentū uirilis semi-
nis, patiens, corpus & materiā eidem præberet. Ta-
li modo Deus in rebus etiam metallicis constituit ge-
nerationis principia, marem & foeminā: & uoluit
materiam esse principium metallorum, sulphur, ut pa-
trem; & argentū uiuam, et matrem; quorum nempe
coitu omnia fierent metalla. Et ex his omnia cor-
pora metallica sunt composita. ex his inquam pu-
ris, siue impuris, tanquam ex patre & matre, me-

A tallā

talia constant. solum argentum uiuum mater, solum
 sulphur pater, nihil generant: aut si quid generant,
 est caducum, est quasi mola; aut ueluti sunt oua illa
 hypneumia, uel zephyrima, gallinarum. Deus, aut
 natura, super hæc duo coniuncta, scilicet super sul-
 phur & argentum uiuum, licet durissimæ sint com-
 positionis & resolutionis, suam actionem fudit, &
 ex his metalla procreat, inspissatione humidæ, per
 exhalationem subtilissimarum, & conseruationem
 grossarum partium: deinde mixtione sicci terrei, et
 humidæ uisi-^{ti}; ut ita fiat substantia temperata in ui-
 sceribus terre, quasi foetus in matrice; idq; multis se-
 culis. Etsi autem ex his duobus principijs, sulphure
 & argento uiuo, quasi patre & matre, coeuntibus,
 omnia metalla procreantur; quorum multæ
 sunt species, & diuersæ: natura tamen semper pro-
 ponit & contendit ad perfectissimum metallum, sci-
 licet aurum. Accidentia uerò diuersa superuenien-
 tia, diuersa transformant metalla: & secundum pu-
 ritatem & impuritatem sulphuris & argenti uiui,
 pura & impura generantur metalla; ueluti ex le-
 prosis parentibus, leprosi procreantur filij. Re-
 que perficit aut corrumpit in met.^{allicæ}, est subst.
 tia argenti uiui & sulphuris ~~et~~ erimur ^{erimur} igitur sub-
 stantia argenti uiui & sulphuris proportionabili-
 ter commixta per longam & temperatam decoctio-
 nem in uisceribus terre mundæ (ueluti foetus in ma-
 trice,

quia olim talia, scilicet argentum uiuum & sulphur in natura sua non reperiri dicebantur in fodinis. Sed hi maximè errant. non reperiuntur in nostris fodinis in natura sua tum argentū uiuum, tum sulphur, uerè metallorum principia.

Chimistæ, ut planè more consueto occultè talia doceant principia, dixere principia metallorū esse spiritum fetentem, & aquam uiuam uel siccam. Circa autem perfectionem & imperfectionem (uolumus enim & hoc addere) corporum metallicorum, uersati uera & tota x̄nia. uera dico x̄nia, non illa nostrā nostrorum chimistarum, quæ surari & mentiri docet. Nam illa imperfecta metalla, stannum, plumbum, æs, ferrum, chimistæ reducere per contrarium nituntur ad perfectionem, preparatione quadam qua demum superflua, & absentia adimplent in hisce corporibus imperfectis. Hinc est ille lapis philosophorum chimistarum, uel quem honorant philosophi (sic enim loquuntur) ad album & ad rubrum: ex quo lapide fit elixie, id est fermentum, aqua scilicet illa coniuncta corpori, quando corpus soluitur in spiritum, id est in aquam mineralem, ex qua factum est ~~hæc aqua~~. est argentum uiuum quod habet in se corpus quod stat, animam que uiuificat, spiritum qui tingit, & causat metalla essentialiter. Si uerò ad rubrum est sulphur, non illud adurens, sed uiuum, simplex, calidum, &

duum, & siccum, ex purissima siccitate terrestri con-
stans: quod elementum est metallorum, & causa
accidentalis, & non essentialis, ut argenteum uiuam.
matris enim est, corpus & materiam præbere; pa-
tris, formam. Et hic est ille lapis chymistarum, non
lapis, nec de natura lapidis (ut cum illis loquar) cu-
ius caput & origo est in terra, & radices in aère
pendent, id est ex influentia coelesti, unde omnium
metallorum capita in terra, & radices in aère pen-
dent. hæ sunt insuper illæ rosæ albæ & rubæ chi-
mistarum in rosario, circa quas uersatur. In sum-
ma, tota ars illa chymistica uersatur circa perfectio-
nem & imperfectionem metallorum, & nititur na-
turam imitari, quam tamen non potest in omnibus
differentijs proprietatum actionis imitari: id quod
tamen maximè facere nituntur chymistæ nostri, ridi-
culi, mendaces, & sires; qui dum longissimè à so-
po, qui ab Arabibus præscriptus est, aberrant, neq;
Græcorum uestigia sequuntur, sed nugis & dece-
ptionibus iuniorum credunt, meritò deridentur ab
omnibus. & utinam omnes illi saponarij suspende-
rentur, qui artem chymicam ita deprauant, & malè au-
diunt.

OMNIA metallica constant ex sulphure, pa-
 tre; & argento uiuo, matre.

Corpora mineralia specialiter diuiduntur in duas
 partes scilicet in maiora & media.

bus, agemus in secundo libro. Spiritibus autem contraria sunt fluores, qui igne solvuntur in aquas. de quibus in tertio agemus. Porro ex spiruibus quedam liquefiunt faciliter humido; ut sunt alumina, calchantum, sal simplex, sal ammoniacum, sal petrae lapidis, & omnia genera salium: de quibus infra suo loco. Quedam sunt unctiosa, neque liquefiunt faciliter solo humore; ut sunt sulphur, arsenicum, auripigmentum, & c. Quedam etiam ex his composita sunt; ut sunt atramenta, quae sunt composita ex sale, ex sulphure, & lapidibus. In his creditur esse vis mineralis aliquorum liquabilium, quae ex eis fiunt; ut sunt calchantum, & calcatar, quae generantur ex maioribus grauis atramenti, & non solvuntur, nisi solvatur falsedo cum illis, quae est in ipso frigore: & istud iam accipit vim mineralem ab aliquibus corporibus naturaliter in terra. Quod accipit vim ferream, erit rubrum, vel terreum, vel calcatar, id est, chalcitis: quod autem accipit vim aream, erit viride aris, & calchantum.

Dere Metallica

Quidam bre-
viter corpora
metallica divi-
dunt in

- 1. lapides
- 2. liques-
civa
- 3. Sulphu-
ra
- 4. sales.

Quedam au-
tem horum
sunt substan-
tie

- rare, de-
bilis com-
positio-
nis
- fortis, du-
re com-
positio-
nis.

Quedam
sunt

quidam
non anti-
lia.

Sunt autem circa quodlibet metallum, diligentissime obseruanda, coctus sulphuris & argenti uini: item conceptio, pregnatio, ortus, & nutrimentum: postremo quando liquefiunt calore mediante, ita quantum referant primam suam originem, patrem scilicet & matrem, nempe colore & cute rubea in superficie illorum natante. cutis enim illa facile indicat substantiam argenti uini, & sulphuris.

DE SVLPVRE,

Caput II.

CHibur, uel Albusac Arabicè dicitur, sulphur Latinis, pars lapidis philosophorū apud chymistas, principium & pater metallorum, cal. & sic. quarto gradu. Estq; nihil aliud quam terra, uel pinguedo terræ, in minera terræ, per temperatam decoctionem inspissata, quousq; sit indurata & sicca facta. & si acutè consideras, sulphur generatur ex purissima siccitate terræ, uel terrestri, in qua omnibus modis prædominetur ignis: estq; quasi uapor calidus & siccus, causa & pater metallorum. Vel breuiter sic: Sulphur est terra calore excocta, & in substantiam sulphuris conmutata, a quosis, terrestribus. ~~.....~~ Haftenus quid sulphur: nunc quotuplex sit, dicemus.

Sulphur, à Germanis schwefel, est aliud natium, aliud factitium.

Natium, fossile ex fodinis: ut in Islandia mons

est nomine Hetkelsfelde, ubi copiose effoditur. Reperitur & in ipsis montibus & paludibus. & hoc apyron dicitur, quasi sine igne, uel quod ignem non est expertum. estq; sulphur simplex, naturale; à uulgo uiuum, quod causat; & elementum est metallorum, ut iam indicauimus. Dioscorides libro quinto, capite septuagesimo tertio, laudat apyron hoc, quod splendidum perluceat, quodq; minimè lapidosum, & sit effossum in Melo ac Lipara: cuius natura sit, calcescere, discutere, ac concoquere. cuius & species scimus esse has: I. quoddam sulphur con-
 crescit in terram glebosam & solidam. & hoc propriè sulphur dicitur uiuum à Germanis, lebendiger schwefel. & eo solo ex omnibus generibus utuntur medici. translucet, resplendet, uiret, & est pingue; idq; excellit. II. quoddam omnino est tenue.
 III. quoddam quasi mica reperitur; ut fit apud nos Goslarie, & Hanofræ. De his & Plinium uide libro tricesimo quinto, capite decimo quinto; Auicennam libro secundo, de sulphure, & alios. Est autem magna cognatio sulphuris & bituminis. rapitur enim & incenditur hoc facillimè igne in insulis Aeolijs, magnaq; eius est ~~quantitas~~ ~~in~~ ~~Italia~~ ~~et~~ ~~inde~~ ~~ad~~ ~~nos~~ ~~affertur~~. Caterùm de sublimatione, solutione, liquefactione eius, consule ipsos chymist. meum enim hoc non est institutum.

Facitium, id quod arte paratur, et fit perfectum,
 quod

quod ignem est expertum : & illo ubique utimur . & dicitur sulphur vulgi, sulphur uem adurens , quod miramè causat metalla : cuniculis effossum : imperfectum quasi igne perficitur (vnser gemeiner schwefel) incoquitur oleo, & calamis ferreis fundatur : propterea dicitur etiam extinctum, siue mortuum sulphur, geleschet od getödet schwefel. cuius iterum tres species sunt. Prima est, quam dicunt glebam ; estq; familiare sulphur fullombus. Secunda est, quam dicunt Egulam. cuius usus etiam in lanis sufficiens. Tertia, qua utimur ad ellychnia . Dioscorides laudat id quod iaret ac pingue spectatur.

DE ARGENTO VIVO,

Caput III.

Argentum uiuum chymistæ Mercurium uocant. estq; nihil aliud quam aqua uiscosa, in uisceribus terræ, substantiæ subtilis, albæ terræ, per calorem temperatissimū unita totali unione, perq; minima, quousque humidum fuerit temperatum & siccum, & sicum ab humido equaliter. Estq; argentum uiuum altera pars lapidis philosophorum, sectionem principii alterum, materq; omnium metallorum : & secundum quod conuenit cum patre & masculino suo sulphure, causat perfectionem & imperfectionem in metallis . & metalla quoque (ut foetus) plus à matre, sic loquendo, quam patre habent:

conficit, hydrargyron nominat, libro, ni fallor, eodē
 tricesimo tertio. propterea reprehenditur etiā à cla-
 rissimo Leonicensio. Postremò notandum & hoc,
 argentum uiuum dum est liquidum, in officinis no-
 stris dicitur crudum argentum uiuum: dum uerò est
 mortificatum, in officinis uocant concrematum; seu
 sublimatum à nonnullis.

Argentum uiuum est calidum & humidum quar-
 to gradu. Quidam frigidum quarto gradu uolunt.
 Chimistæ ponunt frigidum & humidū quarto gra-
 du, liquidum in tertio, album secundo gradu, tene-
 brosum primo gradu. sic enim loquuntur.

DE AVRO, Caput IIII.

AVrum à Germanis golt, à chimistis dicitur
 sol: & tribuitur soli. metallum est omnium
 temperatissimum, calidum & siccum secundo gra-
 du. Chimistæ calidum secundo gradu, humidū pri-
 mo gradu, fixum & rubeum tertio gradu dicunt.
 Estq; corpus metallicum, citrinum, fulgidum, pon-
 derosum, equaliter in uentre terre digestum, aqua
 ni aer ali diutissimè lauatum; ex argento uiuo puro,
 albo, claro, rubeo; & ex sulphure mundo, fixo,
 rubeo. In summa, aurum est ex subti-
 lissima substantia argenti uiui. Videmus enim argen-
 tum uiuum faciliè aurum suscipere, quod proxi-
 miam sue nature est, ut mater filium suscipit. Deim
 de aurum & ex pauca substantia mundi sulphuris
 & pura

Et puræ rubedinis constat, plus tamen habet argenti uiui quàm sulphuris, plus habet à matre quàm patre. Sulphur purissimum cum matre argento uiuo pater coiens, optimum generat filium aurum. Breuiter, argentum uiuum, coagulatum, sulphure puro igneo, non tamen aduente, fit aurum. Hic est ille filius dilectus, quem semper proponit facere, ad quem semper contendit natura: uerùm diuersa accidentia superuenientia, alia procreant metalla. Est autem aurum primum duplex, natiuum scilicet, & coctum. ☉

Natiuum, purum, quod à natura tale est. cuius massas Hispani uocant Palacas, Germani Gedygen gold. idq; reperitur 1. in fluminibus: ut in Tago, Albi, Sala, Schwarz. Darumb frag die goldwäseher. 2. in montibus Arabicis. 3. in fodinis & puteis, partim solum, partim eius scinulle quasi adhaerent ad saxi quoddam genus candidissimum, quod uocamus Germanicè Quartz. cuius copia est Cottenbryde. 4. in capitulis piscium quos Forellas uocamus.

Coctum, quod conflatur, seu coquitur: 1. ex pyrite, coloris cineracei & galenæ, ut infra dicemus: idq; fit plurimum Reichensteyn. 2. ex quodam purpurea, uapore e terra uia temperata & affecta, ut fit foecunda auri, ex qua in camino excoquitur aurum plurimis locis. 3. ex chrysoolla. 4. ex coeruleo, de his suis locis.

Facit

Facit autem, sicuti uidemus, plurimum ad auri bonitatem, regio. Arabicum, Hispanicum, Ungaricum, Germanicum, certis distant gradibus.

DE ARGENTO,

Cap. V.

Argentum à chymistis dicitur luna, cui etiam tribuitur. Estq; corpus metallicum, proximum post aurū, album albedine pura, mundum, durum, sonās. Estq; tinclura albedinis eius ex argento uiuo, puro, ferē fixo, claro, albo: & de tali sulphure, mundo, fixo, albo, claro, quod cecidit super substantiam argenti uiui, deficit ei pauca fixatio, color, & pondus. Estq; quasi filia naturæ proponens aurum, coeunte argento uiuo, & sulphure albo, non urente. Reperitur autem argentum in fodinis etiam nostris, i. quod statim est suum, quod sine opificio fornacum sit, quod purum in uenis reperitur, gedygen silber, quod tale est sine excoctione, quod tale ortu generatum est, quod est sui coloris, cui semper aliquid firmē saxi adhaerescit adhuc abrepti, in ualle ut uidemus effodi ex fodinis. Hoc Plinius ignorauit, cum inquit libro tricesimotertio, capite sexagesimo. Non nisi in montibus reperitur, nullaq; sui spe nascitur, nullus ut in an. ~~tribus~~ scintillis, terra est alia ruffa, alia cineracea. Hæc Plinius. Sed hoc argentum purum interdum tenuissimis bracteis amplectitur lapidem: interdum etiam præ se fert speciem capillo-

capillorum, wie hãrrlein: interdum uirgularum, wie zwẽiglein, od reißlein von den bõumen: interdum globi fert speciem, quasi filis conuoluti candidis aut rubris, wie eyn zwirnhiluel, od von roter seiden eyn klõulein, zu zeiten wie die spinnwãblein: interdum præ se fert speciem arboris, instrumenti, montium, herbarum, & aliarum rerum. Vidi ego integrum piscem, uidi serpentem, uidi scorpionem, & c. ex puro tali argento in uisceribus terræ ita formatum. 2. rude, à Germanis silberertz, quod in nostris fodinũ uariarum est specierum, nempe coloris rubei, plumbei, nigri, purpurei, cineracci, ruffi. de quibus nunc agemus ordine. 3. quod excoquitur ex metallis, ut ex pyrite, plumbagine: à Germanis geschmelzt silber auß dem kysß vnd glantz, de quo infra suis locis.

DE ARGENTO RUDI COLO-
ris rubei, Caput VI.

Prima species argenti rudis, est coloris rubei, à Germanis rot gulden ertz uocatur: apparet carbūculi aliquod esse genus. sed carbūculus acrius resulget, hoc aut argentũ rude rubeum languidius. Reperitur autem in fodinis, in ~~quibusdam~~ locis, idq; uarijs modis, ~~per se~~ recipiẽtamen triplici modo: Primũ in nigrore quodam lucet. Secundò ueluti scintille quedam, saxi aliquod genus eius amplectuntur. Tertiò solida ipsius massæ ad saxa adhaerescunt:

rescunt: idq; interdum simpliciter, aut simplici modo: contra interdum pro altera sui parte, quæ prominet in mucronem quasi pyramidalem, seu turbinatum, materiam aliam, quàm uena continet, completitur: idq; in forma quadrata, in modum tesserae: interdum in forma sexangulari, ut adamas. frequentissimè constat pluribus & inæqualibus angulis, ut iris. ita natura geometriam exercuit sub terræ uisceribus, mirabili opificio. Postremò idè argentum rude rubrum cæruleo conspersum, pulcherrimè reperitur, ita ut uideatur natura ipsa defessa in perficiendis metallis, se recreasse & oblectasse talibus coloribus, quos ars summo conatu nõ possit assequi. hæc species fuit prorsus (ut & aliæ ferè omnes) incognita Dioscoridi, Plinio, imò cunctis ueteribus. nisi Theophrastus de primo illo loquatur genere, cum inquit: Gemma alia est colore prunis assimilis. Hoc parum amittit de suo pondere, dum excoquitur, ut sciunt isti Cyclopes, coctores metallorum. Deinde notandū & hoc, quod ex illo genere conficitur nobilis color in picturis. Posset habere & in medicinis usū, si quis tētaret. Hoc & quidā sandaracam esse fatentur, de sandaraca suo loco agemus.

DE ARGENTO RUDI PLUMBICOLORIS, Caput VII.

Natura uaporibus calidis & siccis è profundo terræ excitatis, succum unde argenti fit,

uel conglutinatur, uarijs coloribus, pro sua uarietate
 et industria tinxit: ut uidemus in his speciebus argen-
 ti rudis. Prior species eius est coloris rubei, et non-
 nunquam cœruleo conspersa. Secunda uerò, de qua
 hic agimus, plumbei est coloris: à Germanis dicitur
 gläsz erz, reperitur in fodinis in ualle, et nonnun-
 quam in patria mea dulcissima. refert colore planè
 galenam, et ei simile prorsus est: at in reliquis dif-
 fert, ut uir clarissimus Georgius Agricola in suo
 Bermanno illa egregiè discernit: à quo Agricola, ut
 liberè dicam, plurimum sum adiutus in his nostris li-
 bellis de re Metallica. profectò illi tantum tribuo in
 re metallica, quantum nec Dioscoridi, uel Plinio,
 uel cuius alij. et hoc meum iudicium me nō fallit.
 Redeamus sanè ad institutum. Dico argentum rude
 rubrum, plumbei coloris, refert colore galenam. Sed
 differt in hoc: Galena est friabilis, et cultro uulne-
 rata, dissilit: argentum uerò hoc rude teri non po-
 test. cultro diffinditur perinde ac plumbū, inò den-
 tibus compressum dilatatur: quod minime facit gale-
 na. Hęc argenti rudis species plumbei coloris repe-
 ritur quoq; uarijs modis: scilicet primum reperitur
 ueluti massę in forma miræ in ~~canalibus~~ In
 canalibus uenarū, tanquam in nido quodam. Secun-
 dò repertuntur massę eius in forma ut arborū gem-
 mę. interdum admiranda rotunditate adhaerescunt
 ad saxa, et in ipsis comprehenduntur. Interdum

ciam

etiam masse eius uirgulas exprimūt, aut alias quasdam figuras. ut Agricola ligones et malleolos instrumēta metallica ex illo conflatā & effossa sese uidisse testatur. Ego in quodam pisciculos uidi, item & uestra leonina uel lupi. adeo non ociosa est natura ipsis in terrae uisceribus, ipsis in tenebris. fuit & hoc genus omnino incognitū ueteribus. Interdum etiam tenuissime eius bractea saxi aliquod genus amplectuntur.

DE ARGENTO RUDI

nigro, Caput VIII.

Tertium genus argenti rudis est nigrum, uel coloris nigri, à Germanis schwarz sylber erz: cuius in nigrore lucet interdum secundum genus quod galenam refert plumbei coloris. Interdum etiam in se continet scintillas rubri argenti rudis: item & scintillas natura candidi argenti. atq; quo magis illis scintillis abundat, tanto plus argenti, dum excoquitur, reddit. & hoc Plinio & ueteribus ignotum est. Si uerò sterile est, quod fit nonnunquā, tunc simpliciter censenda est terra nigra, ut dicemus suo loco infra de terris.

DE ARGENTO RUDI PUR-

pureo, Caput IX.

Quartum genus argenti rudis est purpureum, à Germanis braun erz. etiam ueteribus & Plinio ignotum. Continet autem & hoc

non parum argenti. In ualle, in fodinis montis nomine Turcici, hoc argentum rude demonstrari potest.

DE ARGENTO RUDI CINERACEO & ruffo, Caput X.

Q Vintum genus cineracei est coloris, à Germanis dicitur *graw erz*. Sextum uerò genus ruffi omnino est coloris hoc quanto plus argenti aliorum generum in se continet, tanto maior ex illo copia argenti coquitur. Sic profectò uidemus, quòd cineraceum, uersèpe est argenti diues, maximè cum fuerit subdurum, ut possit uel cultro secari: aut si molle fuerit, & tenuissima mica argenti, plumbei coloris in ipso splendent. Quòd si eiusmodi non est, minimè ualet, & minus argenti continet. Hæc duo genera Plinius libro tricesimotertio, capite sexto, uidetur nouisse, cum inquit: Terra alia est ruffa, alia cineracea. aliàs parum reperio & hæc fuisse nota ueteribus. Hæ sunt sex species argenti rudis, notæ germanis metallicis uiris. Forsitan sunt plures, si quis diligenter ad fodinas obseruaret: ut & nos, cum aliquando nobis maius erit ocium, quàm hæc ænus fuerit, indagabimus.

DE RECREMENTO ARGENTI, Caput XI.

R ecrementum argenti, quod & uocant *scorion*, aut *helcysma*, aut *encauma*, à Germanis dicitur *süberschlacken*, quòd remanet post argentum.

gentum excoctum, aut quod trahi solet ex fornacibus ubi argentum coquitur. Dioscorides libro quinto, capite quinquagesimo primo, argenti recrementum, molybdene vim habere dicit, & illud astringere, extrahereq; propterea addi debere emplastris quae obducunt cicatricem, & his quas pbeas dicant. Cogite autem, candido lector, quale uelis apud nos esse recrementum argenti. Nam argentum apud nos (ut dictum) coquitur ex pyrite: praeterea ex ipsa galena, ne misceas recrementum pyritis, id est eris, kupfferschlacken; & plumbaginis, bleischlacken, de quib. suo loco; eum recremento hoc argenti uero, silberschlacken, von dem silber, od silber eris; quod uere nobis recrementum est argenti. an uero illud intelligat Dioscorides, tu iudica. Profecto Dioscorides illas species argenti non nouit: quomodo ergo recrementum uerum argenti nosset? Sed haec missa faciamus. De recremento argenti uide Plinium etiam libro 33. capite sexto. Et hoc facile sequitur, Argentum infrigidat & desiccatur, ergo & scoria eius est desiccatur; ut periculum fecimus in recremento nostro argenti rudis.

SPUMA ARGENTI,

Caput XII.

Lithargyron, lithargyriion, spuma argenti, & Germanis in genere glöde, continens adhuc aliquid argenti. cuius usus est in emplastris nonnullis,

B, lis,

lis, cum aliàs sit uenenum. Parum differt à fecce ista argenti factitia ex plumbagine seu galena, præcipuè illa quæ molybditis dicitur. Dioscorides, ut qui plurimū uersatus est in officinis ubi coquuntur metalla, & parū circa fōdinas, ut uidebitur libro quinto, capite quinquagesimosecundo; tres ponit argenti spumæ species, scilicet has:

I. Molybditis, quæ ex arena in fornacibus conflatur, donec perfectè igni incandescat.

II. Ex plumbō, quæ fit ex laminis plumbeis. & Dioscorides laudat Atticam & Hispaniensem: deinde illam quæ fiat Baijs Puteolis in Campania, & Sicilia.

III. Ex argento quæ fit. & illa iterum duplex: argyritis scilicet & chrysitis. Argyritis, ex argento argentei coloris, à Germanis silberglede. & hac utimur hodie cruda etiam, & non præparata. Chrysitis hæc aurei est coloris, & dicitur lithargyron aureum, à Germanis goldglede: non quòd sit ex auro, sed ex argento, referens auri colorem. Hæ species nobis hodie notæ. Estq; illis uis, ut & Dioscorides docet, astringendi, molliendi, explendi, & primendi, refrigerandi.

Quomodo uerò uratur & lauetur spuma argenti, item quibus modis illi color addi queat, & quomodo maturitas eius cognoscatur, quæ uè illi sint uires, consule eundem Dioscoridem loco citato. Plin-

in libro tricesimo tertio, capite sexto, spuma argenti simpliciter hæc tria genera facit, scilicet quod sit lithargyron, spuma argenti, 1. chrysitis, quæ optima ex ipsa uena fiat. 2. argyritis, ex argento quæ fiat. 3. molybditis, plumbi ipsius fissura quæ est, unde et nomen habet.

Ex his patet, Plinio fieri molybditum ex plumbi ipsius fissura; Dioscoridi autem, ex arena conflatâ. nisi et secunda species ex laminis plumbeis quæ fit, molybditis olim dicta sit. Reliqua ipse uide apud eundem Plinium, qui more solito totum hoc Dioscoridis de spuma argenti in sua transtulit. à scoria item distare spumam docet in tantum, in quantum distet spuma à fecce. Quidam lithargyri etiam species fecere steleritum et pumenin.

Est autem pota argenti spuma presentissimum uenænum, ut idem docet Dioscorides etiam libro sexto, capite uicesimo septimo, et Nicander (unde sua in sexto libro plurimum transtulit Dioscorides) in Alexipharmaca potione 12. quos ipse consulere poteris de signis et antidotis. Vide et de illa Serapionem libro Aggregationum, capite Marechet: et de ~~...~~ item Galenum 9 Simpl.

DE AERE SEU CUPRO,

Caput XIII.

AEs seu cuprum à Germanis kupffer, à chymistis, ni fallor, tribuitur Veneri. estq; cor

B 4

pus me-

pus metallicum, liuidum, rubedine fusca, partici-
 pans, ignibile & fusibile. estq; quasi medium inter
 aurum & argentum, inter solem & lanam, ut ipsi
 chimistæ loquuntur. fitq; ex argento uiuo, impuro,
 non fixo, terrestri, adurente, rubeo, nõ claro. & ex
 tali sulphure deficit ei fixatio, puritas, & pondus.
 Sulphur malum & debile, tanquam pater malæ com-
 plexionis, coiens cum generosa matre, id est cum ar-
 gento uiuo, bonæ substantiæ generat æs, filium tam
 liuidum, fuscæ rubedinis. Habemus autem æs du-
 plex, scilicet:

I. Purum, gedygen kupffer, quod in ararijs me-
 tallis, & etiam argentarijs, reperitur: quod etiam
 sine excoctione tale est. Venulæ implicatæ interdum
 cernuntur: interdum etiam totæ bractæ, quæ lapi-
 dem amplectuntur. Hoc ignorauit Albertus.

II. Quod excoquitur ex pyrite, id est marchasi-
 ta, item ex alijs speciebus. ut ex illo lapide fissili is-
 lebiæ, auß dem schiffersteyn. præterea ex nonnullis
 terræ generibus, luteis & purpureis: chrysocolla &
 æteruleo etiam, ut aurum.

Aes ue-
rò dum
ita aut

1. est in sua uena, in fodinis scilicet, ubi plurimū est pyrites, id est marchasita, natus causat illas species uitrioli, chalcitis, misy, sory, diphrygis. de quibus lib. 2.
2. excoquitur, fit
 1. Cadmia factitia, cum suis speciebus.
 2. Pompholix.
 3. Spodium.
3. uritur, fit aes ustum.
4. extinguitur, fit flos æris.
5. excuditur, fit squama æris.
6. iam in excocti superficie, fit arugo rasilis.

DE PYRITE, Caput XIII.

Pyris & marchasita idem sunt. Nam idem quod Latini & Græci pyritem dicunt, Arabes uocant marchasitam, & Zeg nigrum: ut dicemus suo loco de uitriolis. Ab alijs dicitur & lapis luminis, ab effectu: & marchasita capparosa, & La

pis ararius, & chalcitis etiam prima significatio-
ne. Et omnia quæ Græci de pyrite scripserunt, Ara-
bes sub marchasitæ nomine in suam linguam transtu-
lerunt.

Dicitur autē pyrites, quia ex eo plurimum ignis
excuditur: unde iam à nostris etiam generali nomi-
ne uocatur *Feuersteyn*. & illo utuntur milites iam
ad inflammandas bombardas. Deinde uel dicitur
pyrites, quòd igneus per sepe ipsi sit color. Aliàs à
Germanis pyrites simpliciter uocatur *Kyß*, od *Kup-
fersteyn*, *Kupffsterey*. quāuis hæc nomina magis sunt
generalia.

Sunt autem & reperiuntur in nostris fodinis ua-
riæ species pyritis: nempe pyrites coloris argentei,
ferè aurei, prorsus aurei, galenæ similis, cineracei
coloris, item & ferri coloris, &c. de quibus nunc or-
dine agemus.

DE PYRITE COLORIS

argentei, Caput XV.

PRima species pyritis reperitur in nostris fodē-
nis, coloris argentei, quæ à metallicis dicitur
eyn Wasser kyß, od *weisser kyß*. Estq; pyrites
argentarius, coloris argentei, ex quo excoquitur ar-
gentum, ut illi ualle est uicere. Plinius li. 36. cap. 19.
nisi fallor, huius mentionem facit: sed nesciuit ex eo
excoqui argentum, ut & ueteres omnes. Aes tamen
ex illo coqui, procul dubio sciuit: sicuti Serapio ex
marchasitæ

marthasita *es* coqui testatur: & Dioscorides ex pyrite manifestè testatur excoqui *es*. Pyrites ergo ille argentei coloris, argentum continet & *es*, modò solum argentum, modò solum *es*, modò argentum & *es* simul, modò argentum & plumbum nigrum, modò plura metalla, modò omnino sterilis reperitur: ut aliquando Saluediæ in patria mea charissimam illum sterilem atq; pulcherrimum inueni. Pyrites autem ille uidetur mihi plus argenti uiui habere, reliquis speciebus.

DE PYRITE COLORIS

ferè aurei, Cap. XVI.

Secunda pyritis species est coloris ferè aurei, à Germanis gelber kysß, od gelber kupfferkysß, kupfferstein, kupfferertz. Hic reperitur non rarò in fodinis nostris argentarijs, frequentius tamen in ararijs. ex illo coquitur *es*. Estq; propriè pyrites, & pyrites aris, specie aris: seu ut Plinius dicit, similitudine aris. Estq; propria illa marthasita Arabù, unde conflatur *es*. Hunc pyritem Dioscorides li. 5. cap. 69. præ ceteris in usum medicine eligit, præciue qui facillè dat scintillas, & solidus sit. docet etiam quomodo uri et lauari debeat. Verum nec primum genus pyritis in medicina cità contemnendum est. Dioscorides χαλκοειδῆ cum loco citato dicit, significat speciem aris & formam potius quàm colorem, continet autem hæc, ut & prior species, argentum,

argentū & *es*, modò solū argentū, modò solū *es*, modò argentū et *es* simul, modò argentū & plumbū nigru, modò & alia metalla, modò sterilis omnino est. Has duas species olim inuentas Plin. testatur in Cypro, & in metallis que sunt circa Acarnaniā, uel ut aliqui legunt, Acamaniā. apud nos in nostris fōdinis reperiuntur multis locis. Cæterum nota quòd pyrites tam aurei quàm argentei coloris, ut antea etiam dictum est, reperiatur sepe in metallis argentarijs, sæpius in propria uena prorsus sterilis. & reperiatur idem pyrites etiam non rarò in riuis: ut in torrente Garmersdorfsensi ad patriam meam: & etiam ad flumina, ut ad Albim, quem chimistæ stulti colligunt. Si tamē multus reperitur, cōsistat inde quoddam genus lapidis, cuius usus magnus est in argento excoquendo. Cum hæc scriberem, pyrites sterilis talis in propria uena inuentus est in magna copia Hauelburgi, ad Hauelam miræ pulchritudinis.

DE PYRITE PRORSVS

aurei coloris, Cap. XVII.

Tertia pyritis species est prorsus aurei coloris, cyn kyß der gantz cyn farb hat wie cyn gold. & hic mihi uidetur plus habere sulphuris. Huic nonnihil quàm est admixta quarta illa sequens species, der glantzichte kyß: & ita, ut uehementer usum delectet. Reperitur & is in patria mea, item in ualle, & alijs locis quamplurimis.

DE PYRITE, QVI COLORE

similis est galenæ, Cap. XVIII.

Quarta species pyritidis, similis est galenæ, cyn glantzichter kyß. Sed Agricola sentit forsitan neque galenam, neq; pyriten esse, sed suum quoddam habere genus. Et verum est. pyritæ neq; colorem, neq; duritiem habet. à galena autem, cuius colorem habet, prorsus materia differt. Coquitur ex eo aurum et argentum. Et reperitur in magna copia Reichensteyni subtilis admodum: Et admiscetur nonnunquã præcedenti speciei, ut dictum est. Reperitur et Raurisi maior. sed hæc continet plus argenti, minus auri: e contra quæ Reichensteyni inuenitur, plus auri, minus continet argenti, uel aurum solum.

DE PYRITE COLORIS CINERACEI, Caput XIX.

Quinta species pyritidis est cineracei coloris. is subtilis admodum reperitur etiam Reichensteyni, et dicitur cyn grawer kyß. Et admiscetur præcedenti speciei, ut ex illa possit etiam exquiri aurum. Hæc item species, paulo diuerso modo, reperitur Aldenborzi etiam in Silesia, unde etiam conflatur aurum et argentum. Quam speciem mihi aliquando metallicus quidam prius non uisam demonstrauit.

DE PYRITE COLORIS FERREI,

rei, seu ferri, Caput XX.

Sexta species pyritis est coloris ferrei, seu ferri, cuius Avicenna mentionem facit. præ se fert prorsus speciẽ massæ ferreæ. reperitur in fodinis ferrarijs: non tamen in omnibus, sed in quibusdam. sicuti in patria mea in nonnullis reperitur. fossores uocant cyn eisensteyn, nicht daß es cyn eisensteyn sei, sunder daß er dem eisensteyn gleich ist. Ex his sex pyritis speciebus plerisque ignis excuditur. & sunt ponderosi, & quidam ponderosissimi, & maximè idonei ad ignem excitandum. igitur & hi intelliguntur à Plinio, qui loco citato describuntur, cum inquit: Pyritarũ etiam aliqui genus unũ faciunt plurimũ habẽs ignis, quos uiuos appellamus: & ponderosissimi sunt. hi exploratoribus castrorũ maximè necessarij, &c. Et profecto negandum est aliud esse genus pyritarum. Sicuti autem ex duabus primis pyritarum speciebus argentei et aurei ferre coloris, si sunt densi & crassi, & compacti, ignis facillè excudatur: ita sunt quoties rari, & subtiles, & in minimas dissoluti partes, ne scintillam quidem edunt: quemadmodum nec reliqua sequentia genera; quæ ipsa non compacta de jãtis solida sunt. Albertus, qui suo tempore uir doctus fuit, de pyrite egregiè errat, cum tamen de metallis omnium dicitur diligentissimè scripsisse. Dicit enim omnis generis pyriten, si-

ne, ut ipse uocat, marchasitam, ignem consumere. Negat ita Albertus, metalla ex marchasita conflari: cum Auicenna marchasitam auri, argenti, æris, & ferri esse tradit. è pyrite æs excoqui, docet Dioscorides. & Serapio Arabs è marchasita æs coqui repetit. & nos istud fieri uidemus innumeris Germanicis locis. In Silesia Cuperbergi & atr. amenū sutoriam conficitur in eodē. Quòd si hæc legisset Albertus, et obseruasset, nunquā in eum errorē incidisset. Credo ego Albertū chymistis facile dedisse aures. & nō adeò diligentem fuisse in perscrutandis sōdinis, & metallis ipsis, propterea facile est lapsus. Albertus multa scripsit von Sanct Gehort. Postremò uolo et hic annotare, pyritis insignem esse uim discutiendi, abstergendi, excoalsaciendi. uerum quomodo urendus & lauandus, consule Dioscoridem li. 5. cap. 89. Plinius etiam li. 37. cap. 11. pyritem nigram attritu digitos adurere dicit. Vnde & antiqua illa loquuntur carmina:

Tangi uult leuiter, blandèq; manuq; teneri.

Nam pressus nimium digitos tangentis adurit. Ego quoad scio pyritem nescio nigrū. deinde non admodum periculū ferri, an pyrites talem habeat naturā, ut adurat manū: nisi Plinius ita ut in intelligere simpliciter de cobalto nostro nigro, qui adurit, id est corrodit manus operatorū, de quo mox dicemus. Plinio subscribit & Solinus in Polybistore suo, ca-

pit

pite 46. Sed hæc in medio relinquo. Porrò idem Plinius lib. 36. cap. 19. corallium pyritem uocat, quia illi plurimum sit ignis. Veriam pyrites quasi genus est Plinio. Et sic Plinio foret propter effectum pyrites ipse chalcedonius: item Et silex, ex quo nostro tempore ignis vulgo excuditur. Ultimo, ne Et hoc inscutia uideat transiisse, sunt qui et pyritis speciem esse uolunt lapidem illum fissilem, den schryser: unde etiam as conflatur. Et de illorum sententia etiam fuit Valerius Cordus, preceptor meus charissimus, quem theu fata terris tantum ostenderunt, quo in simplicibus omnis generis nemo doctior fuit cognoscendis Et excutiendis: propterea etiã abiens in Italiani, Romæ periit. Aptissimus autem est lapis ille fissilis, impressionibus subterrancis. nam in illo uidimus aliquando pisces, serpentes, scorpiones, cicadas: gallum aliquando pulcherrimum, ornatum incuruatis pennis, Et corona duplici. Item Et alia in illo mirabiliter impressa saepe conspiciuntur.

DE CADMIA NATIVA,

Caput XXI.

Cadmia est duplex: scilicet natua Et factitia. De natua agemus in hoc present. Et de factitia uero in sequenti. Cadmia ergo natua iterum est duplex: scilicet una que reperitur in montibus Et riuulis, Et nonnunquam torrentibus. Et uidi aliquãdo inuentam cadmiam in torrentibus

Vuestphalia:

Vuestphaliae: de qua cadmia loquitur forsitan Gale-
 nus. Alij disputant esse iram geminã. nihil tamẽ hic
 ego sine iudicio aliorũ affirmare nec ausim, nec uo-
 lo. Altera cadmia natua reperitur in fodinis metal-
 lorũ, fossilis, & lapidosa: ut cernere licet in ualle ad
 fodinã, cui nomẽ est Veronã. Estq; ille lapis quẽ Ger-
 mani uocãt den Cobalt, nonnunc demonis qui ædes
 inhabitat aliquando, ut in Saxonia uidimus. Plin. la-
 pidẽ ærosum uocat. Et ille lapis, seu illa cadmianati-
 ua, fossilis, der Cobalt, nõ multũ differt à pyrite, seu
 marchasita, von dem kyß, od kypss, & in: estq; ali-
 fermẽ similis. Succis, ex quibus pyrites & argentum
 fiunt, uidentur cõcreuisse in unũ corpus, atq; ita in-
 natum quod uocant Cobaltum. Sunt qui idem cum
 pyrite esse censent; quia eadem illi serẽ insunt quæ
 pyriti. Sunt qui specie distinguant, nam insignem se-
 pe corroden- di uim habet, ut manus & pedes opera-
 riorum exedat: quod minimẽ facit pyrites. Vnde
 bene Plinius inquit libro tricessimo quarto, capite de-
 cimo, cadmiam lapidem ex quo æs fiat, per sese esse
 medicinæ inutilem: sed fieri utilem tum, cum cad-
 mia fiat factitia. Cobaltum autem, seu natua illa ca-
 dia, fossilis, quo ad colorem, reperitur triplici mo-
 do in fodinis. 1. Cobaltum nigrum, schwarz
 cobalt. hoc uidetur primum notum fuisse Germa-
 nis. Nos enim uocamus nigros illos uisibiles demo-
 nes, habitantes in ædibus, & præcipuẽ in culinis,

Cobald. unde propter colorem forsā hoc metallum sic uocant, so schwarz, dāie cyn Cobalt. Si hanc etymologiam non concedes, dicam quòd habeat nomen ab euentu aliquo, at fabuloso. 2. cinuraceū, āschfarb Cobalt. Et hae duae priores species communiter reperiuntur. 3. ferrei coloris. Hoc non adeò uulgare. In patria mea hanc speciem aliquando reperi in fōdinis illis antiquissimis, uersus ortum bycinalē à Germanis eisenfarb Cobalt.

Quodcumque uerò ex his, argento magis quā Pyrites abundat. Dioscorides has species fōsiles nativae cadmiae non nouit. Quod patet ex his uerbis libri 5. cap. 40. cum inquit: Nec desunt qui cadmiam in lapidum fōdinis inueniri tradant, falsa quaedam lapidū cognatione, etc. Docet autē quomodo in Cypro è monte qui solis incūbit cremato lapide, cui sit cognomē pyrite, cadmia extrahatur: deinde quomodo illa differat à lapidib. cognatis, qui mentiātur cadmiā, scilicet pondere, sapore, masticatione dentū, cōtritione, & coitione, uisione, & colore quē edit.

Quae sit illa cadmia nativa fōsilis Dioscoridis ex cremato pyrite in Cypro, ignoratur iam quicquid ego scio: e contra illae nostrae cadmiae fōsiles illi monte fuerē. Lapidēs autē qui mentiūtur cadmiā nostrā, etiam apud nos reperiuntur, in nostris fōdinis, plurimis locis. Etiam Saluediae quidam inueniuntur ferrei coloris: at sunt steriles, deinde uim erodendi

non habent. Simplices homines qui talia ignorant, pro uera tales lapides habent cadmia, & egregiè falluntur. Caterū nota & quòd lapis sit alius, quàm hæc uera cadmia, qui hodie à nonnullis dicitur terra cadmia, & lapis calaminaris, à Germanis Galiney. in quibusdam locis imbecillis admodum, in quibusdam pondere tantus, ut pro uera cadmia haberi possit. Natiua uerò cadmia hodie in officinis nostris omnino non cognoscitur, ut & quidem omnis cadmia falsitia; nisi botryites, quæ Tucia Arabicum dicitur: sicuti illa Alexandrina, uocatur Tucia dura uel solida. Verum Botryites cadmia alia res est quàm Tucia, sicuti testantur Arabes, ut Serapio. Nam spodium est tucia, & res nihili. & botryites cadmia non est tucia, licet loco tuciae ea uti possimus, si præparata fuerit, teste Serapione. Hinc Dioscorides meminit spodij & non tuciae, ne ita bis unam rem poneret, et unam caput bis repeteret. in summa id quod Arabibus Tucia est, Græcis est Pompholix, & nobis spodium. erratum est nō uiribus, sed rebus. Quomodo uerò differant spodium seu pompholix à cadmia capniti, mox dicam. nempe differunt propter loca ubi fiant. quando fit in oris fornacum, tunc est capniti: quando uerò in summate fornacū, tunc est pompholix, ut in sequenti capite mox clarius dicemus. ad quod introitum hæc appendice parare uolui lectori: deinde ut corrigerē errorem officinarum & negli-

Et negligentiam, quòd natiua cadmia non utantur
 preparata, commoda tamen in re medica. Redea-
 mus sanè ad nostram cadmiam natiuam, fossilem. Pli-
 nius libro tricesimo quarto, capite primo *as fieri si-
 ue conflare* inquit è lapide aroso, quem uocant cad-
 miam, in Asia & Campania olim celebrem. Præter
 ea docet suis temporibus inuentam in agro Bergo-
 matium, & in Germania prouincia. Quo in loco
 Plinium simpliciter loqui de nostra cadmia, non vi-
 detur. ~~Et pulchre eum uocat lapidem a-~~
 rosum. Deinde patet & hoc, tempore Plinij, cad-
 miam, den cobald apud nos inuentã esse. porrò quod
 forsitan tam temporis fòdinas agere Germani cœpe-
 runt. Ferrarie enim & erarie fòdine sunt anti-
 quissimæ. Postea sub Othone magno plumbi nigri fò-
 dine cœperunt, & longo pòst interuallo argenta-
 riæ: cum Coraelius Tacitus manifestè scribat, Ger-
 manis olim nec aurum, nec argentum fuisse, multo
 minus fòdinas illorum metallorum. Est nunc eò per-
 uentum, ut abna nostra Germania superet, imò lon-
 gè pòst tergon relinquat cæteras regiones, copia
 metallorum, omnium ferè generum. Laus Deo opti-
 mo maxime.

DE CADMIA FACTITIA,

Caput XXII.

Cadmia factitia aut est substantia, tenuissi-
 maq; fauilla pyrorum aut alterius metalli, præ-
 cipue

cipuè tamen pyritis translata, aut egesta, in latera
 uel summas cameras fornacis, ubi fit successiue ali-
 quot s. p. manis, ut testatur noster Dioscorides li-
 bro quinto, capite quadragesimo. Cum, inquit, eg-
 gnitur cadmia ex are in fornacibus candente, si uig-
 ne egesta flatu, & lateribus camerisq; fornacum in-
 herente. Alij cadmiã sic definiunt factitiã: Cadmia
 factitiã est substantia, cum ab are iactantur sursum
 corpuscula coherentia, per summa fastigia connexa
 & concamerata, quæ insident inuicem sp. ipsius, &
 in unum globum seu corpus concreta: quomodo
 unum genus factitiæ cadmiæ, modo duo, modo o-
 mnia continet. Verum illa est definitio cadmiæ facti-
 tiæ quam Accidia in dicunt. Diximus autem cadmi-
 am fauillam esse aris aut alterius metalli. Fit enim
 cadmia & hæc quidem optima ex are: item ex alijs
 metallis, ut ex auro ipso, uerum illa nullius momenti
 est. Deinde fit & ex argento, quæ candidior, ac mi-
 nus ponderosa est, nequaquam similis tamen ara-
 riæ. Aes autem hoc loco propriè intellige ipsum py-
 ritem: unde præstantissima, dum coquitur, conflat
 cadmia. Goselariæ præstantissima fit illa cadmia, quia
 nunc tantum argentum uel plumbum tenet, sed omnia
 metalla. Si pyrites purus est, sit placens & botry-
 tis: quando uerò mixtus alijs, tunc omnis fit cad-
 mia. Dioscorides laudat Cypriam & botryten.

Sunt uerò factitiæ cadmiæ multæ species, quas par-

tim docet Dioscorides, partim alij, partim ipsa profert experientia: quæ etiã differunt ratione loci, ubi fiant, item & forma, ut docent ipse Dioscorides, & eius interpretes Plinius. Verum ut adolescentes tales species percipere queant, subiiciemus eas ordine.

CADMIÆ FACTITIÆ SPECIES.

I. Est botrytes quasi scinosa, densa, modicè grauis, & in leuitatem magis declinans, racemosa facti colore spodij: quæ si acta cinerulenta est, & æru quosa. ~~Et hæc est onichitis sequens, utiles sunt oculorum medicamentis.~~ Est et alia botrytes, quæ ignota forsità fuit Dioscoridi: quæ fit aut casu, in carbonibus rotundis: aut ex industria, in hasta ferrea, inserta in fornacem. Nam eam flammula dum lambit, & ei adhaerescit in rotundum, hinc fit botrytes, quæ colligitur deinde. Et hanc Alexandrinam dicunt: cadmiã: quia illic plurimum fieri eam uolunt. & uocant etiam Tuciam solidam. est q; fermè similis corticibus arborum nonnullarum. quæ fit per sublimationem, quando fit auribaleũ (ut uocant:) ita duplex foret, tucia scilicet Alexandrina, & tucia Arabica: cum quid tucia, in præcedenti cap. attigimus, & mox plura dicemus in ~~sequenti~~.

II. Onichitis, onichitis lapidi similis, foris cœrulea, intus candidior, internatis uenarum discursibus: cuiusmodi sunt, ut docet Dioscorides, quæ è ueteribus metallis effoduntur. Quo in loco uetera metalla in-

intellige

tellege non fodinas ipsas, ut cruatur ex ipsis fodinis, sed quòd metallica sit natura. Er meynet nichts anders daß die grossen alten schlacken hauffen, die icht wird geschmeltzt werden, in den selbigen wird gefunden *oni: hitis cadmia factitia.*

III. *Placodis*, id est crustosa. nam planis crustis constat. Inter has species est & quæ planitis seu zoniis dicitur, quæ ueluti cingulis apparet multiformis.

IIII. *Ostracitis, gracilis, nigra*, sed quæ testaceam faciem habet, terram amplexa est.

V. *Capnitis*, id est furnaria, uel libanitis, quæ ferme spodion, siue pompholix, siue nihil est. reperitur in oris fornacum, & in summis fornacibus. & est parua differentia inter illa, inò unum & idem sunt, ex eadem materia. Sunt & iisdem uirib. capnitis hæc cadmia, & pompholix: possunt tamen discerni, propter diuersa loca ubi sunt. Capnitis hæc reperitur in oris fornacum, pompholix uerò in summitate fornacum.

Hæ species ualent ad emplastra, & est omnium illarum effectus, adstringere, cum caliditate. quemadmodum & pyritis est sãpticus, ut dicit Serapio. Præterea uis illarum est, caua explere, sordes expurgare, ciccare corporis meatus, excrescentias carnis coercere, crustas creare, ulcera uel cicatrices perducere.

Quia uerò hæc cadmiæ ualde sint calidæ & siccæ naturæ, uruntur & lauuntur modis, quos præclare docet Dioscorides, ut scilicet utiles fiant ad emplastra

Et alia medicamenta. O uiam nostri medici, præcipuè chirurgi, cadmias illas non ignorarent, sed in usum medicum reuocarent. De his factitijs cadmijs *Et uide Plinium libro 34. cap. 10. ubi inquit: Cadmia in fornacibus existit, aliamq; nominis sui originem recipit: fit autè egesta flammis, atq; flatu, tenuissima parte materie, Et cameris, lateribusq; fornacū, pro quantitate leuitatis applicata, scilicet:*

I. Tenuissima est in ipso fornacum ore, qua flammæ eluctantur, dicta capnitis exusta, *Et nimia leuitate, inuisibile.*

II. Botryites, duorum colorum: cinerei scilicet, *Et sic deterior: punicea, Et sic melior. Hæc interior dependet cameris.*

III. In lateribus fornacum, que propter grauitatem ad cameras peruenire non potuit. hæc est placitis crusta uerius. Ex ea etiam fluunt duo alia genera, scilicet: 1. Onichites, extrâ penè coerulca, intus onichis similis maculis suis. 2. Ostracitis, que est tota nigra, *Et cæterarum fortissima, uulnerib. utilis.* Omnis autem cadmia in Cypri fornacibus optima est. Hæc Plinius.

Ceterum quomodo et lauari et aduri debeat, ad mis, item quæ res cadmijs, eundem ipse consule Plinium L. C. Vide *Et Galenum, Auicennam, Et alios.* Alij recentiores in his, ut de rebus ignotis, ad eò turpiter sese dedere, confundentes hæc omnia in unum chaos,

chaos, ut pudeat pigeatq; me illos uel uidere, uel legere. Est q; eò peruentum, ut non res ipsas considerarent. & inquirerent: sed rebus omisissis, tantum dissiparent de nominibus. Bonus ille uir Simon de lanua, cadmiæ nomen docet tribus rebus posse applicari, scilicet:

I. fumo, quæ elucetur à quolibet metallo, ut auro, argento, ære. Et hæc est illa cadmia factitia propriè, de qua nos agimus hoc loco.

II. lapidi calaminari, qui uulgo marchasita dicitur, quo tingitur æs. Hic uir bonus nesciuit, aut nescisse lapidem calaminarem, & aliud esse marchasitam, id est pyriten, unde fiat æs, cuius species illa natua cadmia, quam cobaltum dicimus. de quo pyrrite etiam fit optima cadmia illa factitia.

III. quæ reperiatur in mineris metallorum, maxime æris. Et hæc est cadmia natua, de qua nos egimus in capite præcedenti. Ita uides quam sint hæc confusa, & quòd idem semel bis ue dicat.

In summa, natua fossilis nostra cadmia, est cobaltum nostrũ cum suis speciebus. Factitia uerò cadmia optima fit in fornacibus ex pyrrite, id est ex marchasita, ex ære simpliciter, ut dicit Dioscorides. Habet autem nomina secundum loca ubi fit. & secundum formam, qualis sit colore. Wir haben cadmiam natuam in fõdinis, in den grûben: vnd haben factitiam in officinis, ubi coquuntur metalla, præcipue æs, in

den schmelzhütten, do man schmelzet allerley erze,
fürnemlich kupffer. Sed de his satis.

DE POMPHOLIGE, ET EIVS
cognatis speciebus, Caput XXIII

Dioscorides libro quinto, capite quadragesi-
mo primo, coniungit quasi pompholigē, spo-
don, & antispodon. Primum pompholix est idem
quod in pharmacopolijs iam dicitur nil album, uel
nihil, nichts. Vnde prouerbium ortum, Nichts ist
in die augen gut. Vocant & album pompholigum
crasse. E contra spodon est idem quod in pharmaco-
polijs dicunt nigrā pompholigem, seu nil gryseum.
Ab Auicenna uocatur, ni fallor, succudus. Tertiō an-
tispodon, quod loco spodij usurpatur, est cinis qui fit
ex folijs, floribus, & baccis immaturis, stipticis, myr-
ti, uel è termitè syluestris oliuæ, & alijs, sicuti docet
loco citato Dioscorides, & Plinius libro tricesimo
quarto, capite decimotertio. Nota autem quod neq;
spodon, neq; antispodon iam nostram præbebis ali-
cui per os: quia uerè nescimus quid sint, & unde no-
stro tempore fiant. Sed accedamus ad res ipsas.

Pompholix est cinis metallicus, qui fit in summi-
tate aut parietibus fornacum, seu domuncularum
ubi sunt fornaces, in aen hütten, extinctis faullis. qui
cinis & differt secundum diuersitatem metallorum,
& locum in quo uel ubi fiat. efficacior enim est quæ
cinerea est, & fiat ex pyrite, quàm quæ ex plumba-
rio la.

rio lapide. Inde Goselariensis melior est omnibus Mi
 suensium, continens nempe in se argentum, plumbum,
 et es. sicuti optimã esse dicit Dioscorides Cypriam.
 Illa uerò pars quæ adheret parietibus domuncula-
 rum & fornacum, spodion est: e contra illa quæ in
 summitate pendet, est pompholix. & differt a spo-
 dio, candore & leuitate, ut docet Dioscorides, pom-
 pholigem distare a spodio, specie sola, non genere.
 scilicet spodos est 1 nigra, 2 ponderosa, 3 plena pa-
 leis, 4 cueritur è pavementis efficiarum. Pompho-
 lix est quiddam 1 album, quasi bulla seu ampulla, unde
 & nomen habet apud Græcos. 2 pingue, ac leue.
 3 purum. 4 quod colligitur & fit in summitate
 fornacum.

Est autè pompholix duplicis propriè speciei, scili-
 cet prima est subpinguis, coloris acrij. hæc propriè di-
 cenda est nil griseum. Altera eius species magnope-
 re candida, & summe leuitatis: quæ fit aut in are
 perficiundo, detrita cadmia cumulatius in spersa, ex
 industria: aut fit ex ipsa cadmia proslata foliibus. Cuius
 rationem faciunda docet Dioscorides longo or-
 dine. & pars tenuis, & leuissima materiæ in sum-
 mitate quæ domum euolat, parietibus tectis, fornicisq;
 adherescens, est pompholix: ponderosius autem in
 ima loca se recipiens, est spodion.

Porro quæ bona, quæ adulterata sit pompholix,
 quomodo debet lauari, & quæ illi sint uires astrin-
 gendo,

gendo, refrigerando, explendo, purgando, obstruendo, exiccando, consule ipse Dioscoridem, qui hæc omnia docet. Præterea addit modum ustionis, seu ut uocat torrefactionis: Et unde potissimum fiat, nempe ex auro, argento, plumbo, ære. Et post Cypriam, ubi lapis plurimum pyrites est, ualere dicit plumbeam. His assentitur Plinius. Galenus uires tribuit pompholige efficaciores quam spodio. Et profecto pompholix compositas habet uires, ueluti rosa ipsa. Sutra autem docuimus de cadmia, cadmiam botryitis uel tucia Arabica sicuti illa Alexandrina, dicitur tucia dura, uel solida. Sed botryites cadmia alia res est quam tucia: sicuti testantur Arabes, Et quidem Serapio. Nam spodium de quo hic agitur, est tucia, Et res nibili: Et botryites non est tucia. Dioscorides spodij, Et non tucie meminit, ne uideatur unam rem bis ponere. In summa, id quod Arabibus est tucia, Grecis est pompholix, Et nobis spodion, id quod testantur Auicenna, Serapio de tucia, Et Dioscorides de pompholige capitulis. Erratum est in rebus, Et non uiribus. Botryite cadmia loco tucie, id est spodij uti possumus, si preparata fuerit. Differunt autem botryitis Et capniis cadmia, Et pompholix, Et spodos, ex eadem materia cum fiant, tantum propter loca ubi fiant. Cadmia botryitis fit in lateribus, uel summis cameris fornacum: interior e contra capniis in oris fornacum fit proprie.

Pompholix

Pompholix uera, nil album, nihili, cinis metallicus leuissimus fit etiam in summitate fornacum, aut parietibus, uel etiã domuncularũ ab extra. Si in oris fornacũ est, tum cadmia est capnicis: si in lateribus & summis cameris est pōpholix. pars quæ in summitate dependet, est pompholix: contra pars quæ adhaeret parietibus, est spodion. Illa adolescētes diligēter obseruare debent. Et profectio magno labore illa à me et obseruata & collecta sunt. Cæterum nota & Arabes duplicem facere tucciam: scilicet natiuam in mineris: albam, uiridē, & citrinam, quæ reperiuntur in liuoribus maris Indiae. Deinde factitiã in fornacibus, de qua hic agimus. Nota etiã alias præter illam fulgi re spodion Serapionis, Dioscoridis, Plinij, Galeni, qui inquit, Nunquã spodio usus sum, quia satis habui pompholigos, quod Arabes duplex habent spodon: scilicet spodium 1. de canna, ex radice cuiusdam cannae, ultra marinæ combustæ, ut est apud Auicennam, de spodio cum inquit: Spodion est radix cannarum adustarũ, frig. 2. gradu: sic. 3. gradu: & Paul. frig. & sic. complexionis spodion dicit. Alterum quod est seu fit 1. ex ebore uero combusto. 2. de ossibus elephanti, canum, et aliorum animalium. auß den schelmknochen exusta est mac spodos: usq; ad leuitatem ex ossibus. Man findet noch beyn dorinnen, cum fieri ex ebore deberet usto. Et nota quòd neque spodos, neq; antispodos alicui præcibus per os. nescimus enim

mus enim quid iam sint nec spodos, nec antispodos, in nostris pharmacopolijs. nos peregrina colimus, nostra contemnimus. Medici spodon nostram ex officinis & fornacibus reuocare deberent, at surdis narro fabulam. Præterea quidam spodon uocant & eruginem eris & ios. Postremò obserua & quæ de his Plinius habeat lib. 34. cap. 13. cum inquit pompholigem & spodon repertum in ærarijs. & esse uirtutem illarum, quòd pompholix lotura paretur, spodos sit illotus. deinde pompholigem esse id quod cantharidum & icusurium, nempe fanniam esse eris & cadmia: spodon uerò nigriore, ponderosior emq; de rasam parietibus fornacum, mixtis scintillis, aliquando & carbonibus: Cypriamq; optimam, quæ fiat liquefactibus cadmia, & ærario lapide. Insuper & spodij loco citato species facit, melleam, rubicundam, deinde quæ fiat in argenti fornacibus, & in aurarijs, quæ nomine lauriotis dicatur. Porro spodij è cauliculis, id est, antispodij mentionem facit, eiusq; medelas refert, lib. etiã 23. cap. 4. Item lib. 14. cap. 18. Item docet & spodon fieri ex plumbo, eodem modo quo ex ære Cyprio. Verum hæc ipse uidere apud eundem poteris locis citatis.

spo dio ex	{	ære Cyprio Bion. oridis et Plinij, id est, auß-
		dem kupffer, similis est uirtute spodos no-
		stra Gosclariae.
		plumbo, similis est nostra in Misnia, in officii-
		nis, ubi plumbum in am coquitur.

in montibus et
 tenuis, quam di-
 citur. Effig. iterum
 Cobaltum, Cobald & Germanis
 triplex Cobaltum,
 Hanc ite-
 rum sunt di-
 versae spe-
 cies, quae
 differunt
 ratione
 loci, ubi
 sunt, deinde
 de eorum
 forma dif-
 feruntur.

1. Boryries quasi
 acinosa, quae falso
 nunc dicitur Tri-
 plex, haec iterum du-
 plex,
1. nigram
2. cineraceam
3. ferri coloris.

facie colore representat
 Spodii: Haec vero, cinerem
 lentam aperit.
 Alexandria, quae si casu
 in carb. nitrosam, arte in ha-
 ra ferr.

Cad-
 mia
 est du-
 plex:

nativa
 familia,
 et te-
 nuissi-
 ma sub
 Ramula
 ex
 Acetis

1. aeris,
 id est
 pyrite
2. ar-
 gento
3. alijs
 metal-
 lis, ut
 auro.
2. Onichitis
3. Ostracitis
4. placidis, et planitis
5. capitatis, quae fit in oris pyracem, alias forte
 pompholix.

Pom-
pholix.

1. Pompholyx vera in officinis nil albam

ex cadmia impersa de Indis.

ex ipsa cadmia proflata foliibus.

1. Scilla et cinnamulicus,

Et sericus quae, de quo hic

agitur, in officinis vocatur

Nilgrisen, cuius species

Plurimum ab Arabibus

Turca appellatur: que etiã

apud cosiam duplex:

natura in litori-
bus maris Indiae

1. alba

2. viridis

3. citrina.

Sassia

Arabica, que est Spodiũ, et nõ

botrytes illa cadmia.

Alexãrina foliis, que est cad

mia illa botrytes Alexãrina.

2. de cadmia r. l. ce

ex ebo

3. elephanti

ex o

cadmia, et aliorum divinalium.

3. Antispodiũ ex cadmiculis sibiricis, secundam Dioscoridam.

Sunt & qui antispodiu nunc simpliciter dicant
ebur ustum. uerum nescimus proprie quid sit, neq;
spodium, nec antispodium nostro tempore.

DE AERE VSTO,

Caput XXIII.

AEs ustum seu crematū, à Germanis gebrant
erz od kupffer, sit, ut docet Diosc. li. 5. cap.
42. uicis autēnis, & reis clausis copositis, cū sulphure
& sale, aut etiam alumine in uase fictili. Docet &
alios modos Dioscorides cremandi. licet et nunc
quoq; nostro tempore, sit aes ustum, ex ipso et
mixto sulphure et sale. Laudatur autem potissimum
Memphiticum & Cypriacum ab eodem Dioscori-
de. Estq; uis eius, adstringere, exiccare, reprimere,
extenuare, attrahere, ulcera purgare. nam quatic
inungitur ulceribus cum aceto, consumit que sunt
impedimento in ulceribus. Mouet uerò aes ustū nau-
seam, & stomachū, ut omnes ille res. lauatur ut cad-
mia. Volunt & aes ustum calidum & siccum quar-
to gradu. Huic ari usto uirib. quodammodo simi-
le est (imbecillius enim est) aris recrementū, stercus,
seu scoria, à Germanis kupffer-schlacken, lauaturq;
ut ipsum aes ustū. Verum consule Dioscoridē L. C.

DE FLORE AERTIS,

Caput XXV.

Flos aris per metaphorā sic dicitur, à Græcis
χαλασι εν & proprie: at nō calchantum, id est
D nirolam

vitriolum seu atramentum sutoriū, ut indocti olim
 crediderunt, qui illi uicinate uocabulorum, &
 χαλκός ἔστι & calchamum, pro uno habuerunt,
 maximo errore. Flos autem aeris χαλκός ἄριστος diuer-
 sus est ueteribus & recentioribus. Nam ueteres flo-
 rem aeris dicebant, ut patet, globulos illos exliemes
 purpuros, ex infusione aquae, & resperione aeris
 ex aqua. Die hörner die do heräup springen aus
 dem abgelöschten ertz, od das schon rothe, kleine,
 das am kupffer hanget. De illo flore aeris loquitur
 Dioscorides lib. 5. cap. 43. ubi & eius uires
 & medicas uirtutes docet. Recentiores uerò florem
 aeris, uel χαλκός ἄριστος uocant eruginem aeris, kupffer
 grün, od grünspön. Cum ergo apud ueteres leges
 florem aeris, intellige granula seu globulos expuen-
 tis aeris: cum apud recentiores, intellige eruginem
 aeris. Notandum & hoc, quòd olim miscebant &
 squamam & florē aeris: & aliquid inde fiebat quod
 lepida uocabant, ut patet ex Plinio. Hodie in pbar-
 macopolijs nō habetur flos aeris. Plin. li. 34. cap. 11.
 desumens florem aeris, sic inquit: Aeris flos medi-
 nae utilis est. fit enim are fuso, & in alias fornaces
 translato. ibi flatu crebriore excutuntur uelutis i-
 lij squamae, quas uocant florem. Cadunt autē, cum
 panes aeris (die kufferküchen) aqua refrigerantur,
 rubentq;. Similiter ex eis fit, quam uocant lepida: et
 sic adulteratur flos, ut squama ueneat pro eo. flos au-
 tem sponte

rem sponte cadit, squama excutitur ictibus, iisdem pa-
ribus. Hæc Plinius. Ceterum ut simul cum flore aris
fiat sex aris, et relinquatur in imo fornacum, in se-
cundo libro agemus in capite Diphrygis. Florẽ aris
ueteris laborati Nicander prædicat in Alexiphar-
maca, aduersus haustos fungos.

DE SQVAMA AERIS,

Caput XXVI.

Squama aris duplex est, scilicet crassa et te-
nuis: Crassi, de qua proprie loquitur Dioscori-
des libro 5. capite 44. dicitur à Germanis kuffjer-
schlack, latam et tenuẽ illud quod euolat per con-
cussionem ab ære. Dioscorides L. C. squamam aris
illam scilicet crassam excudi docet ex clauis Cyprijs
offinarum, et dici helitim, siue clauarem, et illam
optimam: contra uitiosam, et damnari eam que
ex nili promiscuoq; ære aut candido fiat. Porro do-
cet et squamæ aris uim, et lauacionem. Præterea fa-
cit mentionem stomomatis, que est squama de cussa
ex acie, aut mucronibus. Et est erratum illo in loco
à Virgilio Marcello. Alia enim est res stomomatis
hæc, quam stomoma, ut mox dicemus. Altera squa-
ma aris est tenuis, et uocatur ~~stomoma~~: de qua non
Dioscorides, sed Plinius loquitur. à Germanis ku-
ferbraun, kesselbraun. ~~aris, aut ære~~. Estq; stomoma
quasi remissa ab ore et superficie aris. inde Bach-
tura, à percutiẽdo, dicitur à recentioribus. Alias
mulgo

vulgo (ne & hoc uideat transiſſe) ſtomoma eſt fer-
rum purgatum, & puriſſimum, & chalybs, deſt ſta-
bel. Seu propriè eſt ferrum chalybe paratum in ali-
quod instrumentum, geſt ålet eifen. Plinius libro tri-
ceſimoquarto, capite undecimo, primùm docet, ſqua-
ma æris crassa quomodo differat à flore æris, cum
inquit: Eſt autem ~~ſquamæ æris hæc decuſſa vi clouis,~~
in quos panes ærei ſtrummantur in Cypris officii-
nis maximè omnia. Differentia hæc eſt, quòd ſqua-
ma excutitur. ~~Atibus iſdem panibus, ſlos cadit ſbon~~
~~re & ſol: o iacem Plinius ſecundo loco L. C. docet de~~
tenui ſquamæ æris, cum inquit: Squamæ eſt alterum
genus ſubtilius, ex ſumma ſcilicet lanugine, decus-
ſum quòd uocant ſtomoma. Addit uerò idem quomo-
do & ſquamæ & ſlos æris urantur in patinis ficti-
libus aut æreis, deinde & lauentur. Subijcit & ſqua-
mam fieri Cypriam ex candido ære, at longè ineffi-
caciorem. Reliqua ipſe uidere poteris. Cæterum
neque ſquamæ etiam æris noſtris iam medicis nota
ſunt, ut & fuerunt olim Plinij temporibus.

DE AERIS AERVGINE,

Caput XXVII.

A Erugo æris, uel uiride æris raſile, quod a
cætelores, ut in præcedenti capite docuimus, &
& uocant florem æris, & χαλκοῦ ἄνθος diuiſa uoce,
duplex eſt, ſcilicet natua & factitia.

Natua, in metallis Cyprijs, lapidibus nonnihil
æris

eris habentibus, quibus arugo efflorescit. hæc quidē pauca & optima est, quæ etiam in nostris iam fodi- nis ararijs reperitur. Spangrün, kuppfergrün. Cuius & Dioscorides lib. 5. cap. 45. mentionem facit. Ad- dit & aliã speciem manantē è specu vitiosam. docet eius bonitatem, notas, & præterea adulterationes.

Factitia, quæ fit in superficie aeris, Johann das kuppfer so grün wirdt. Hæc triplex est, scilicet:

I. Rasilis, uel rasa, uel rasitia, quia raditur. de qua primo loco agit Dioscorides loco citato: item quomo- do fiat, docet.

II. Vermicularis, scolecia. scolis enim propriè uer- mis est. quia in uermicularem crescit uel fit figuram. quæ iterum duplex est, fossilis scilicet & factitia.

Fossilis, quæ optima, & per se rasa ab lapide arario est. de qua uide Plinium libro tricesimoquarto, ca- pite duodecimo. Hanc quidam disputant uitrioli aut aut chalcitidis esse speciem, aut ipsam esse chalcitim. Verum est profectò, magnam cognationem esse eru- gnis aeris, præcipuè nativæ, id est $\chi\alpha\lambda\kappa\iota\tau\iota\delta\iota\varsigma$: & deinde chrysocolle & uitrioli, id est calcantum ip- sum. Sed an hæc fossilis scolecia uermicularis sit ui- trioli, aut chalcitidis species, uel chalcitis ipsa, uel aliquid medijs, in medio relinquo. Tur optime lector illa bene considera, & Plinij sententia quæ sit, iudica. 2. Factitia, cuius modus faciendi docet Diosco- rides & Plinius loco citato.

III. Aurifabrorum. que quomodo fiat & conficiatur, ab eodem Dioscoride loco citato traditur. & hæc est Santerna, & iam utuntur pro illa alumine. Quidam hanc uocant Tincar, uel Boracen Arabicè. Ceterum quid tincar propriè sit, suo loco dicemus de chrysoylla. Est autem hæc erugo aurifabrorum nihil aliud quam factitia chrysoylla. & hanc Plin. chrysoylla nomine copiebat, uel prothierimater-tio, capite quinto. Consule & eundem li. 34. capite 11. & 12.

omnes hæc species respondent uisio æri. astringunt, exciuiant, excalfaciunt, ut omnes solent facere erugines. Ceterum quomodo adurantur, uide Dioscoridem loco citato. iam nostro tempore tales erugines multum fiunt in Hispania. Arabes, mi fallor, & omnes tales erugines uocant generali nomine tincar. Hæ sunt, optime lector, species eruginis æris, quantum ad ipsum Dioscoridem, Plinium, & alios. Verum si acutè cõsideras, sunt & aliæ species, ab his non adco obseruatae, quas in sequenti schemate proponemus. & considera nostram diligentiam & immensum laborem in his colligendis.

Amo

Aerugo,
seu kiriti-
de eris
est

Rasile

Scissile

S. C. H. E. M. A.

nativum
grum

pyffer.

factitium

1. rasile

2. kerwickiare

3. aurisfabrorum

fosile
factitium

nativum
quod est glum
mum in f. 1. lib. 2. de chrysoolla.

factitium
quod est illud aurisfa
brom in q. de rasile, et est abry
soolla factitia.

Idem sunt.

D +

DE

De re Metallica
DE FERRO,
Cap. XXVIII.

Ferrum est metallicum, liuidum multum, pa-
rum rubrum, albedine non pura, participans,
durum. Nam si sulphur fixum, terreum, argento ui-
uo, fixo, terreo commixtum fuerit, & hæc ambo nõ
puræ, sed liuidæ albedinis fuerint, si superat sulphur,
fit ferrum, ut ~~quidam~~ ~~si~~ ~~gen~~ ~~um~~ ~~uigam~~ ~~factu~~ ~~po~~
rosum, terreum & immundum, & sulphur etiam
immundum, foetidum, & terreum, & fixæ substan-
sa coit, generatur ferrum. Tribuitur autè istud me-
tallum à chimistis Marti, & Mars dicitur, utpote
eius usus plurimum sit in bello. Germani uocant
eysen, Græci uerò ~~σίδηρον~~. Hunc lapidem sideritum
quidam uocant scoriam ferri. licet hoc nomine et ap-
pellatur magnetes, qui trahit ferrum. Porro ferrum
est duplex, scilicet natuum, & conflatum seu exco-
ctum. Natuum est purum, & reperitur in fodinis,
grana ueluti seu massa. à Germanis, gedigen eysen.
Alterum autè conflatum seu excoctum est id, quod
excoquitur in officinis ferreis, vff den hamerschmit-
ten: idq; duplici modo apud nos in Germania, sci-
cet: Aut ex ~~quodammodo~~ ~~ferreis~~, auß dem eysenstein, oð
ert; ut fit circa patriã meam, præcipuè in ualle que
à regibus nomen inuenit, & alijs locis quàmpluri-
mis. Et notandum est etiam hoc quoq; quòd in eadè

uena ferri, non raro reperiuntur magnetes gemmae:
 adeo illi concordia est cum ferro. Deinde excoquitur
 etiam ferrum ex terra rubra ferrugine quasi lesa:
 à Germanis eisen erde. ut fit in Silesia, item in Mar-
 chia. ut aliquando uidi non procul à Berlinijs, ubi se-
 des Marchionum, in officina quae ab artifice diceba-
 tur Niciana. profecto dicere sermè ausim, quòd sicut
 si p[ro]p[ri]us aqua est fontana & salinatus, duras: alius
 est frangibilis, & facile teritur: ita ferri lapis ille a-
 lius est solidus (ut in patria mea) & magis excoctus,
 & calore maioribus. alius est si angustus, & si
 terra rubigine lesa, nondum indurata in lapidem fer-
 ri imbecillitate caloris, licet tam frugifera sit ferri
 quam ille lapis solidus, ut illa Silesiaca & Marchi-
 tica Niciana terra. Sunt autem fodinae ferri, antiquissi-
 me fodinae, ut Tacitus refert, qui Gothinos coluisse
 docet ferri fodinas, eosque usus lingua Gallica. In Ger-
 mania etiam primae fodinae fuerunt ferreae. Ceterum
 quod nam ferrum sit bonum, quod uel malum, com-
 mendo fabris ferrarijs. In patria mea commendatur,
 ni fallor, Dylmeracense: e contra damnatur uitraceum,
 ut uocant glasseisen, quod facile ad incudem frangi-
 tur percussione. De speciebus ferri, et metallis ferreis,
 consule ipsam Plinium libro tricesimo quarto, capi-
 te decimo quarto & decimo quinto, &c. Dioscori-
 des libro quinto, capite quadragesimosexto, de rubi-
 gine ferri, von dem eisenrost, ac eius uiribus agit. ha

bet enim rubigo ferri egregiam uim medicam restringendo, ligando, siccando. calid. & sicc. secundo gradu. Hac sanasse Telephum proditur Achilles. Ad quod & alludit Ouidius libro primo Tristium, elegia prima:

Namq; ea uel nemo, uel qui mihi uulnera fecit,
Solutus Achilleo tollere more potest.

Porro Dioscorides loco citato & agit de recremento ferri, von dem eisen-schlacken: quod et uocant scoriam, & stercus ferri, et lapidem sideritum, Saxones uocant wunderstein. Sicut enim omnia illa maiora metalla, quando coquantur, habent recrementum, schlacken, ita & ferrum habet. Sic dicimus:

Recrementum	{	aris, kupferschlacken.
		argenti, silberschlacken.
		ferri, eisen-schlacken, wunderstein
		plumbi, bleischlacken.

Eandem uim habet quam rubigo, recrementum ferri, sed inefficacius. Sic & ferri squama latum illud & tenue quod euolat per percussionem à ferro, der hammer-schla:k. Caterum de his et eius uiribus consule & Arabes, Serapionem libro Aggregat. capite Haid. Nicander scoriam ferri uocat fecem ferri,

& prædicat illa ualere cōtra aconiton. Quod et transtulit in suum Dioscorides,
more solito.

DE PLUMBO NIGRO,

Caput XXIX.

Plumbū à chymistis tribuitur Saturno, & eius nomine appellatur. Estq; corpus metallicum, luidum, terreum, ponderosum, parua participans albedine. multum habet de substantia terrea; & in stannum per lauationem uertitur. Hinc patet stannum quiaaam esse perfectius plumbo. & plumbum plus habet de substantia sulphuris fixi, ad compositionem suam, quàm Iuppiter, id est stannum. Plumbum enim est corpus immundum, imperfectum, ex argento uiuo, impuro, non fixo, terreo, seculento, aliquantulum albo in manifesto, sed rubeo in occulto, & ex tali sulphure adustibili procreatum ex aliqua parte. Deficit illi puritas, fixatio, color, ignitio. In summa, argentum unum, malum, grossum, mali saporis, & foetidum, debilis uirtutis, tanquam menstruosamater inuitur à sulphure marito leproso aut luido: & Saturninus ille frigidus nascitur filius, cui nomen est plumbū. Nota autem quòd plumbum purum, gedygen blei, cuiuscunq; coloris nō reperitur in fodinis: neq; legi, uidi, audiui inueniri in fodinis. Estq; plumbum, nempe quod excoquitur, triplex, scilicet: nigrum, quod ueru est plumbū: deinde est cinereum, & candidum. De plumbo nigro, uon dem blei, agimus in hoc capite. à Græcis, κάλυς, λέπες dicitur: fitq; & excoquitur ex galena, de qua mox dicam.

dicam. aut sit ex pyrite, de quo actum est supra. Ceterum quomodo fiant plumbum elotum & ustum, & que sint illorum vires in medelis, consule Dioscoridem lib. 5. cap. 47. & 48. Plumbum elotum habetur iam in quibusdam officinis, contra ulcera inflammata, & cancerum. Quaedam officinae omnino illo carent. Plumbum uero crematum habet vires efficaciores, eloto plumbo. & sigali illo plurimum utuntur ad pingenda uasa sua. Potest & eadem que plumbum ustum, scoria seu recrementum plumbi, uel bitycklacken. quorum magna est copia Goseloria, uel in Misnia ad officinas, ubi metalla excoquantur. Consule Plin. lib. 34. cap. 16. et sequentibus.

DE PLUMBO CINEREO,

Caput XXX.

Plumbum cinereum, species plumbi, à Germania dicitur *Waisemut*, *mythan*, od *conterseyen*. Et distat à nigro & candido plumbo colore. Estque quasi sui generis metallum. Nobilius quiddam est plumbo, detrius argento: et quasi est medium inter species plumbi, & ipsum argentum. Metallum eius unde conflatum, simile est galenæ, unde coquitur plumbum nigrum: sed differt à galena in illo, quòd inficit manus tractantis nigrore, nisi planè sit solidum. Porro solidum cum est, friabile non est, ut galena ipsa, sed secatur. Est & nigrius aliquanto, genere argenti rudis secundæ speciei, quæ est plumbei

col-

coloris, licet in se et illud metallū cinerei plumbi nō raro aliquid argēti cōtinet: et quo loco effoditur, argentum plerunq; subesse significat: & propterea tectam argenti à metallicis dicitur. Hinc conflatur quod uocant Comersfyn, Wyßsmuth, od mythan. unde sunt & nunc conflatuæ res uariæ, ueluti ex argento, ut tocyla, uala, et alia. Confititur etiam hinc genus cœrulei. Hoc metallicū omnino nesciuerunt Arabes, nesciuerunt chinūse, aliàs plura fecissent corpora metallica.

DE PLUMBO CANDIDO,

Caput XXXI.

Veluti plumbum nigrū uocatur à Germanis blei simpliciter, od schwarzblei: ita plumbū candidū ab his uocatur weißblei, od zinn. Impropriè autem plumbum hoc nostrum candidum zinn, stannum dicitur. & non sunt idem, ut hactenus uoluerunt, stannum & plumbum candidum, vnser zinn. Aliud est stannum, de quo mox agemus: & aliud plumbum candidum nostrum, vnser zinn, quod nigro plumbo quasi est quiddā purius & perfectius. Plinius hoc cassiterium uocat à Cassiteride insula, hoc primū est inuentum à Madagris. Conflatur iam apud nos ut plumbum nigrum tum ex pyrite, tum ex galena, auß dem hys vnd glantz. Coquitur etiam ex lapillis nigris candore (ut & uult Plinius libro tricesimo quarto, capite decimo sexto) uariatis

riatis, qui lapides nigri nonnullis locis magni reperiuntur: interdum uerò tantum ut arena. His quoque nigris lapillis interdum pyrites, & saxi genus arenosum, & alia commixta reperiuntur, interdum mixta, interdum distincta. Plinius candidum plumbum in Britania, item in Galesia & Lusitania prouenire scribit, cum in Galesia minime fit nigrum. Idem Cæsar de bello Gallico lib. 5. candidum plumbum in Britannia prouenire testatur. Accedamus sane ad eorum de ipso stanno, in quo plura de plumbo candido dicemus.

DE STANNO,

Cap. XXXII.

IN precedenti capite indicauimus aliud esse stannum, aliud esse plumbum candidum. Illa ergo definitio plumbi candidi, deß zinnes, etiam apud chimistas, non de stanno, sed de plumbo candido (ut mihi uideatur) intelligenda est, cum dicunt: Stannum (es sol heißen plumbum candidum) est metallicum album, non purum, liuidum, terreatate pauca, participans ex argento uiuo puro, fixo, & non fixo, claro, albo in suo manifesto, & rubeo in suo occulto, & de tali sulphure deficit sola decoctio, siue digestio. Non si sulphur fuerit in radice coniunctionis, fixatione pauca, participans album, albedine non pura, non superans, sed superatum, cum argento uiuo, secundum partem fixo, albo non puro commixto, fit inde stan-

(es sol heysen plumbum candidum) sulphur ma-
 lum, nō bene mixtum & congelatum, quasi lepro-
 sus aut luividus pater coiens, cum matre quasi purio-
 re, argento uiuo, non admodum puro tamen, nasci-
 tur filius inde aliquo modo formosus: sed tamen non
 generosus, scilicet plumbū candidum. Ridiculi chi-
 miste stannum semper intelligunt sicut nostrum: at
 magno errato. & illud tribuunt Ioui, appellantes
 stannum Iouem, cum plumbum candidū Iouem in-
 telligant. Dices, Ergo quid est stannum cum non
 sit plumbum hoc candidum nostrum, vn, et sicut
 Respondeo, primum Serapio lib. Aggregat. capite
 Femezeg, id est, stannum effodi dicit ex mineris ter-
 re, et inueniri frustis (si credendum est:) plumbū ue-
 rò nostrum candidum, nunquam, ut dixi, in fodinis
 reperitur purum, per se: sed fit ex galena, & pyri-
 te, & lapillis nigris, &c. Porro Plinius (nam reli-
 quos taceam certis de causis) libro 34. cap. 16. cum
 inquit, plumbi nigri duplicem esse originem, scili-
 cet, primò quod proueniat in sua uena, aut quod na-
 scatur cū argento, aperte docet plumbi nigri liquo-
 rem in fornacibus qui primum fuit, stannum appel-
 lari: cum prius docuerit album plumbum constari
 ex lapillis nigris candore uariatis. Insuper idem eo-
 dem libro, cap. 17. stannum adulterari docet plum-
 bo albo seu candido, item albi plumbi nigriq; libris.
 Sic uides stannum, secundum Serapionem, metalli-
 cum esse

cum esse quod reperitur in sua propria uena, ut forsitan apud nos bisemutū: ecōtra nostrū candidū plumbū, est Plinij candidū plumbū, das zinn, quod cōflatur ut plumbum nigrum, ex pyrite, galena, & lapillis nigris. Deinde uides stannum Plinio esse quiddā de plumbo nigro, nempe primum fluorem plumbi nigri, als wann man vnser bley erz schmelzet, das erst das do steüßet, wäre Plinio stannum. Et hoc docet Plinius adulterari plūbo candido, mit vnserm zinn. vnd wenn du ihm recht nachdenckest, so ist stannum Plinio schier wie vnser halbwerck, daruon die kanten gemacht werden, das man halbwerck heist. Accedant sanē nunc alchimistæ, accedant & alij qui candidum nostrum plumbum uolunt esse stannum, & sic etiam interpretantur stannum zinn. Nolo alia adducere propter breuitatem: hæc enim satis firma credo. Intelligite nunc alchimistæ in uestris libris louē stannū, id est zinn, quod est plumbū candidum: & egregiē intelligetis Arabes, & bonā componetis lunam. O irlosen vngelerten, vnckenbrenner. Stannum proculdubio Arabibus metallum est preciosius nostro candido plumbo: sicuti apud nos est ~~bisemutū~~ quiddam plumbo preciosū. Si quis tamen erit, qui me uincet euidentioribus argumentis, huic possum cedere, stannū esse plumbum candidum, vnser zinn, quod uix fiet.

DE STIBIO,

Cap. XXXIII.

STibium, uel stummi, uel antimoniam, uel platyophthalmion, est metallū uel minera que à Germanis dicitur *spysglas*. Et antimonium uolunt esse substantiam plumbi emortui. Reperitur et hoc in nostris fodinis, ut Persibrane. Interdum in propria uena effoditur, ut fit in magna copia, cum in alijs locis, tum Fichtenbergi, in quo moue quatuor illa egregia flumina oriuntur, Moenus, Sala, Acora, Nabus. Interdum argento permixtum est, et uia illa non nisi igne separetur. Hoc si sepius liquefit, transit in plumbū. Vis eius est restringere et refrigerare principaliter. Conuenit medicamentis oculorum, propterea et dicitur platyophthalmion. Dioscorides libro quinto, capite quadragesimonono eius uires, et modum torrendi, adurendi, lauandi docet. Sunt et qui sibi uocant et alabastrum, à splendore forsitan. Et inde fit unguentum alabastrum, longè tamen aliud, ne erres, nec simile quidem isti apud ueteres unguento alabastrum, quo unctus legitur Christus. Plinius libro tricesimotertio, capite sexto, stibium in iisdem argenti metallis inueniri docet, et esse lapidem spumæ candidæ nitentisq; non tamen translucens. Cuius duo genera, scilicet mas et foemina, que magis probetur. Et addit, marem esse horridiorē, et scabriorem, et minus ponderosam, niuisq; radiantem, et

arenosiores. Ecōtra facinam nitentem definit esse friabilem, fissuris, non globis dehiscentem. Quae discrimina optimè possunt demonstrari & in stibio de nostris fodinis.

DE MOLYBDENA SEV PLUMBAGINE, Cap. XXXIII.

Plumbago, galena, et molybdena, unum & idem sunt, idq; sic probamus: Primū ex plumbagine nostra fossili, auß dem glantz, bleierz, oder bleischweiff. Eriurgin Misnia, Goselaria etiam, & multis alijs locis iam coquitur plumbum nigrū, & argentū etiam id quod Plinius lib. 34. cap. 18 in molybdena et galena fieri inquit. Ergo nostra plumbago, vnser glantz, est galena, & molybdena. Secundō, allusio uocabuli testatur idem esse. Nam quod Plinius libro tricesimo tertio, capite sexto, aut Hispani galenam uocant, nos iam glantz dicimus. non autem galena uocatur, ut uult Marcellus, interpres Dioscoridis aliās non indoctus, à Galecia. Nam Plinius negat lib. 34. cap. 18. in Galecia plumbum nigrum fieri: quod tamen fit ex galena. Tertiō, plumbago nostra est coloris potissimū plumbi: atq; ob id græcis molybdena, & latinis meritō plūbago dicitur, uel a lapis unde fiat plumbū. Sicuti aut lapis plumbarnus (ut & hoc obiter indicē) dici potest, ita uena plūbaria, et terra plūbaria, & materia unde fit plumbū, recte dicitur. Quarto, Plinius nihil habet de lapide molybdoides

lybdoide, de quo tamen scribit Dioscorides, & contentus fuit nomine galenæ. ergo galena, & etiam molybdoidis lapis Dioscoridis, unam & idem sunt.

Quintò, Galenus & molybdenam nativam lapidis speciem, proiectam rivis vidisse se ait: nec seorsim lapidis plumbarij mentionem facit, quia pro iisdem habuit. Ergo molybdena & lapis plumbarius idem sunt. Sextò, idem Galenus in libro qui de Compositione medicamentorum inscribitur, ait è cerussa et lithargyro, alba, et è molybdena ~~subtilis~~ que cineraceo colore sunt, confici à ~~Apollonio~~: et hoc ex nostra galena, non quidè flava, sed plumbea confici potest. Ergo galena & molybdena unum & idem sunt.

Septimò, Dioscoridi galena nostra que plumbi colore est, lapis ~~plumbarius~~ dicitur, quia sit specie plumbi, & materiam plumbi in se continet. & habet easdem vires cum plumbo loto, & recremento plumbi, & eodem modo lauat. & differt à molybdena nativa ipsius Dioscoridis, colore tantum, non materia. Nam molybdenam suam fossilem flavam scribit esse, & splendentem. at color mutari facile potest in plumbagine, diversis vaporibus è terræ visceribus.

•citatis. Sic apud nos in nostris fodinis galenæ reperiuntur coloris nigri, cærulei, & ioemoris. Sic et flava reperiri potest proculdubio calidis regionibus & reperitur apud nos in fodinis galena que obducta est flavo colore. que forsit è illa molybdena

Dioscoridis. Et flauū hoc quo conspergitur seu tingitur illa galena, interdū reperitur seorsim in uenis, calore terre, nonnunquā ita temperatum, splendēs potissimum si diffundatur, ut uideatur aliquid metalli in se continere. Arabes nihil sciuerē de molybdena, aut eandem cum lithargyro esse crediderē. sunt enim ~~fruges temperamento molybdena tamen frigidior est paulo, et magis densarum partium, nec habet uires abstergendi.~~ Serapio nihil aut parum habet ~~de molybdena.~~ Vide lib. Aggregat. cap. Hasas. Si uerō aliquam uis habere differētiam, uel aliquod discrimen, plumbarium dic lapidem molybdenam, cum solum continet plumbum: e contra cum plumbum et argentum continet, dic esse galenam. Cum ergo unum et idem molybdena, plumbago, et galena, nota quōd galena seu molybdena sit duplex, scilicet natua et factitia.

Natiua fossilis, que iterum duplex est, scilicet:
 I. frugifera, que est uena uel solius plumbi: et tunc uerē lapis plumbarius dicitur Plinio et Galeno. Plinius et lib. 33. cap. 6. galenam uenam plumbi uocat que iuxta argenti uenas reperiatur. Deinde uel uena est conueniens argento et plumbo nigro, mat. schmeltzet blei vnd silber darauß. et tunc uerē est galena. Hęc frugifera iterum est duplex: quo ad colorem, non quo ad materiam. sunt enim eiusdem materis, scilicet alia est coloris ~~plumbi~~ resplendentis, et hęc

Et hæc est nostra plumbago, seu galena, seu molybdæna Plinio. Dioscoridi autem est *μολυβδαοειδής* lapis. à Galeno uena, terra, seu lapis plumbarius dicitur, Et riuulis nonnunquam reperitur. 2. alia flaua, Et splendentis: quemadmodum describitur Et celebratur à Dioscoride. inuenta ad Sebastianum Et Coricum, Et etiam à Plinio libro 34. cap. 18. ubi meliorem inquit esse molybdænam seu galenam, quando magis aurei sit coloris, quanto minus plumbosa Et friabilis, Et modicè grauis sit. in calidis regionibus forsitan tali colore tingitur, uaporibus enim calidioribus excitatis. Nam si acutè plumbaginem nostram cōsideras, quo ad colorem, quomodo tincta sit coloribus in terra uisceribus, per uapores, inuenies in nostris fodinis plumbaginem coloris 1. nigri, schwarzer glantz. 2. cœrulei, grauer glantz. 3. iocinoris, leberfarb glantz. 4. flauo obducta colore, quæ est illa forsitan Dioscoridis. A Germanis omnes hæc species dicuntur generali nomine, bleierz, glantz à splendore, bleischweyff, &c.

II. sterilis, nullius momenti, colore nõ ab similibus frugifera, sed prorsus est sterilis, Et totam uis igneam consumit.

Facilita, quæ sit opere formacum, ac uere scit aurum Et argenti formacibus: quam Plinius libro 34. cap. 18. uocat metallicam, quæ quondam laudatissima in Zephyrio fuit. à Germanis dicitur Theß, oder herd

kleien, à nonnullis & Silberglede, propter cognationem quam habet cum spuma argenti: improprie tamen sic dicitur. Plinius etiam libro 33. cap. 6. etiam spumae argenti speciem facit, quam molybditum uocat. De illa fictitia plumbagine & Dioscorides agit libro quinto, capite 50. quod sit amula argenteae spumae, quae ex auro & argento fiat: estq; sex argenti. Ex hac quoq; fit *ὀξυζενον* emplastrum, ut ex nativa galena. Sed nota quod haec metallica, igne cum coquitur, liquescit. Spuma enim est & defluit. nativa uero omninimè liquescit. Praeterea haec metallica cocta oleo, ut docet & Dioscorides, colorem iocinoris accipit, & non nativa. ut Plinius uult loco citato, qui male illum Dioscoridis locum transtulit, cum inquit: Nativa cocta oleo, iocinoris colorem trahit. Postremo nota & quod Syluaticus in Pandectis suis molybdenam plumbum uisum, & stercus plumbi uocat. Verum quomodo haec conueniant, tu uide. molybdena illa nequaquam est plumbum uisum, nec stercus plumbi, id est scorix: sed est residuum (si modo sic sit dicendum) ex plumbagine quae continet argentum et plumbum, quod adhærescit fornacibus. & Plinio placet, quod iterum coctum fit plumbum. Syluaticus illo in loco errat, &c. Ceterum quae sint uires plumbagine, item quomodo uratur, laetetur, uide ipsum Dioscoridem, & Plinium loco citato. Item de excoctione eius consule eundem libro 34. capite 6.

etiam inquit: Plumbi nigri duplex est origo: aut enim sua prouenit uena, nec quicquam aliud ex se parit: aut cum argento nascitur, mixtisq; uenis conflatur. eius qui primus fluit in fornacibus liquor, Stannum appellatur: qui secundus, argentum: qui remansit in fornacibus, galena appellatur, quæ portio est tertiæ addita uenæ. hæc rursus conflata, nigrum dat plumbum, de ductis partibus duabus. apud nos, nisi fallor, prima concoctione argentum separatur, et plumbum in lapidē coagulatur: qui deinde iterum coquitur, et fit plumbum. sed hæc committimus metallorum doctores.

DE CERUSSA, Cap. XXXV.

Cerussa à Græcis *τιμύτιον* uel *τιμύθ*, à Germanis *bleiweiß*, uenenum est sumpta intra corpus, ut docent Dioscorides et Nicander, frig. et sicc. 2. grad. Est autem serè omnibus nota cerussa, et in pharmacopolijs retinet nomen suum *bleiweiß*.

Nam ex plumbo uel albo, uel nigro fit puluis: uel ut alij etiam uolūt, erugo, cerussa. Sic enim definiunt, quòd cerussa sit erugo, aut cinis plumbi. si ex plumbo albo fit, Hispanica dicitur, et est candidissima. hodie etiam Venetijs et Nurebergæ fieri uidemus.

olim laudatissima fuit, quæ parabatur in Rhodo, Corintho, et Lacedæmone. At quomodo fieri debet, docet idem Dioscorides li. quinto, cap. quinquagesimo tertio. addit et quomodo torreatur donec similis fiat sandaracæ, quæ deinde dicatur sandix, à Germanis

rbote zur Schmincke. sitq; species sandarache facti-
 tie, der berckrote, ut uult Vitruuius. Porro & au-
 ripigmenti rubei, cuius species est minium nostrum
 illud adulterinum ex plumbo, vnser mennige: de qui-
 bus tamen infra suis locis plura agemus. Vide Sera-
 pionem li. Aggregat. cap. Afreg. Ita uides sandicem
 non tantum herbam esse, ut quidā uoluerit. Et qui-
 dem Seruius ipse super illud Vergilij in Pollione:
 Sponte sua sandix pascentes uestiet agnos.

Et Propert. Illaq; plebeio uel sit sandicis amictu.
 Desinat iuxta Flinium lib. 21. capite 15. ubi tamen
 scandix non sandix legitur: & libro 35. cap. 6. Sed
 etiam sandicem metallicum esse uides, & quidem ce-
 russam certo artificio torrefactam, similem sandara-
 cha: quam cerussam Plinius uocat adulterinam, lib.
 35. cap. 6. Cæterum quomodo cerussa & lauetur,
 consule eundem etiam Dioscoridem: & de eius ui-
 ribus Serapionem libro Aggregat. cap. Affidberg:
 Auicennam libro 2. cap. Cerussa: Plinium libro 34.
 cap. 16. & libro 35. cap. 6. Leuissima omnium ce-
 russa ad candorem foeminarum etiam adhibetur.

Vnde Ouidius de Medicamine faciei inquit:

Nec cum cerussa, nec uitri spuma rubemis
 Desit, &c. Hec breuiter de illis metallis maiori-

bus, et rebus ad ea pertinentib. agere uoluimus. per-
 gemus nunc ad metalla media, ut uocant, seu remota

& Spiritus metallorum, & adu-
 uantia Spirit.

CHRISTOPHORI ENCELII SALVELDENSIS DE re Metallica Liber Se- cundus.

DE ATRAMENTO SVTORIO, seu vitriolo, Caput I.

Athenus in libro primo ege-
mus de corporibus metalli-
cis maioribus, & de rebus
ad ea spectantibus. In hoc
autem secundo libro age-
mus de corporibus metalli-
cis medijs seu remotis (ut vo-

cant chimistæ:) item de fionis & spiritibus, & de
adiuantibus spiritus. Incipiam ergo, & nunc di-
cam de atramento sutorio, id est vitriolo. Atramen-
tum sutorium nihil aliud est quam vitriolum, id est
chalcantimum, hoc est, quasi flos æris: non autem est
χαλκοῦ ἄνθος & diuisa uoce, id est, æris flos ipse, de quo
in 1. li. egimus: seu arugo æris, quæ etiã flos æris di-
citur, iuxta recētiores. Sed hoc χαλκοῦ ἄνθος dicitur
quasi æris flos. Alia enim res est æris flos, scilicet, aut æ-
rugo æris, quæ etiã tali nomine uocatur: et alia res
est χαλκοῦ ἄνθος, id est vitriolū. Hinc Plin. li. 34. cap.
12. Græci cognationem fecere, æris nomine & atra-

mento sutorio . appellant enim calcantum : sicuti est quaedam cognatio inter uitriola & aris aruginem, quam aris florem etiam dicunt. Dicitur uero atramentum sutorium ipsum uitriolum, quod olim eo coria sua tingebant sutores, & alij opifices qui corio uuntur. Sed quia acre facile corrodit calcamenta, & sutoribus atramentum aliud est excogitatum, quod tingunt coria, nempe ex ferro, vnser schuster schwerze. Sed apud ueteres atramentum sutorium, intelligendum est uitriolum metallicum illud, quod nihil aliud est, quam aqua congelata, & assumpta natura aris, diuersam habens naturam & formam, secundum naturam lapidis cui adheret. Seneca preclare disputans de fontibus & fluminibus, inquit terra non uarios continere humores, & etiam spiritus instar humani corporis, ubi humorum uaria genera, scilicet, ubi alij necessarij sint, alij corrupti, alij pinguiores, alij qui mature durantur. Hinc est omnis huius metallorum, ut aurum, argentum, & qui in lapidem ex liquore uertuntur: sicuti sunt talia metalla, de quibus iam agimus, que chimiste non iniuria uocant spiritus, qui sunt contrarij fluuribus : de quibus libro tertio agemus. Sed redeamus ad institutum. Dioscorides libro quinto, capite sexagesimo quarto, genere quidem unum & idem esse dicit atramentum sutorium, molle & concretum: sed in specie esse triplex, scilicet :

I. Primum quod cōcrefcit humoribus collatis stillatim in cuniculos, quod stillaticium uitriolum uocant, qui Cypria perficiunt metalla: alij pınarion et skalatikon, id est, stillaticium dicunt. à Germanis iam hæc species dicitur gockel güt.

II. Alterum quod fit in speluncis, simplici ratione postea transfusum in excavatos scrobes, concretum capeshiu: & pedion, id est concreticium & congelatum uitriolum uocant. Et hæc duæ species sunt nativæ, & differunt glebis, & ratione formationis: à Germanis dicuntur aliàs kupfferrauch, quasi fumus aris, seu pyritis, in ipsis fodinis concretus seu congelatus. Harum uires conueniunt medicinæ: astringunt enim, & calfaciunt, & crustas inducunt. Secundum colores uerò natui atramenti sutorij seu uitrioli sunt tres species, scilicet 1. uitriolum aliud est candidum: cuius non facit mentionem Dioscorides: sed Plinius libro 34. capite 12. hoc propter candidum colorem, uel coloris similitudinem. uiolan leucoion idem Plinius appellari dicit, & illo pingere fullones: atq; in hoc transfunt melanteria & sory. Caterum uiola leucoion, Theophrasti & Dioscoridis nota flos est medicis. 2. uiride. 3. cœruleum: cuiusmodi Dioscorides loco citato stillaticium docet esse optimum: scilicet quod graue, cōcretum & translucens sit. Ab alijs & hoc dici ait Lonchoton, quia quasi lancea nascitur: cui proximum fit

fit concretitium. Modum urendi istorum doce
Dioscorides in Chalciti. Et magna est profectio co-
gnatio, ut docuimus supra, floris eris, id est erugi-
nis eris: secundum recentiores & chrysocolle, &
uitriolorum.

III. Coctile factitium est in Hispania: cuius paran-
di modum loco citato docet Dioscorides. & hoc a-
ppropinquatum dicit ad insectus & denigrationes, præ-
ceteris natiuis. à Germanis dicitur kupfferwasser.
Est autem hoc factitium simplex, & racemosum
quasi, efficacissimum, quod caeruleum colorem
habet.

Flu. lib. 34.
cap. 12. chal-
cantu, id est
uitriolu, &
atramentum
sutorium di-
cidit etiam

Natiuum
fossile,

1. quod fit scrobe ca-
uato.
2. quod fit in saxo-
rum catinis.
3. quod fit salis, mo-
do, flagrantissimo
sole, admixtis dul-
cib. aquis, cogente.

Factitium: quod in Hispania ex
terris stagnis ue fit, habentibus id
genus aquas, unde natiua fiunt.

Arabes

Arabes uero
atramentum
simpliciter
zeg uocant.
Et has atra-
menti species
faciunt:

1. Zeg nigrum, id est atramentum nigrum: Et hoc est marchasita, id est pyrites. Nam marchasita, seu pyrites dissoluta, facit encasstrum: quod uocatur à Serapione zeg nigrum: quod Et cum uino uel aceto soluitur in nigram colorem. Et ab Auicenna lib. 2. cap. de Atramento, uocatur atramentum album, quia non dissolutum uidetur albi esse coloris.
2. Zeg colcotar, uel chalcitis, uel zegi: de quo mox agemus. Citrini est zeg coloris, seu aris, secundum Dioscoridem, Et dicitur zeg, id est, atramentum citrinum. ex illo fit quarta species, quæ dicitur zeg rubrum, uel rubeum, id est atramentum rubeum, uel rubrum: Et uocatur Asuria.
3. Zeg uiride, seu atramentum uiride: Et est calchantum, id est uitriolum, de quo iam hic agimus: Et hoc est atramentum sutorium.

Scrapio in capite zcg, sese uidisse testatur in fodinis zcg nigrum, id est marchasitam, id est pyriten: & deinde colcotar, id est chalcitum: & zcg uiride, id est nitriolum, uel chalcantum, unà conuinctim. Et dicite has tres species diuersifi.ari adinuicē in subtilitate & grossitudine. Quoniam quod ex his sit grossius, inquit, est zcg nigrum, id est pyrites: quod uerò subtilius, est zcg uiride, id est coalemtum, seu atramentum sutorium: colcotar uerò, id est chalcitis, existit medium inter hæc duo. Præterea zcg uiride, id est, chalcantum & colcotar, id est chalcitis, soluntur & liquefiunt igni. zcg nigrum uerò, id est marchasita, non facile soluitur, non facile liquefit. Solidum est, zcg uiride, id est chalcantum, seu atramentum sutorium, tanquam subtilius, præcipuè Cyprium facile mutatur in mīy. & exterior eius pars interdū tempore transit in chalcitum, cum intus adhuc sit atramentum sutorium. E siq; pulcherrima hæc transformatio mutua. Talia metalla natiua, ut sunt chalcantum candidum, seu uiride, seu cœruleum, quod est in colore: deinde etiam chalcitis, quæ eris mīy, quod auri: sory, quod melateria ferè est coloris: quorum toties Galenus meminit, et utitur in emplastris: nec minus alij ueteres: quæ olim laudatissima et uulgaria fuerunt in Cyprio: non scio an iam in nostris fodinis argentarijs inueniãtur: licet non nego posse in his inueniri, si quis diligenter perscrutaretur.

At in fodinis ærarijs (licet non crebro etiam) reperuntur, ut Goselariæ, & alijs locis. Cum olim in patriam rediero, inquiram illa in antiquissimis illis ærarijs fodinis, ad Salam. Profectò aliquoties miror, quòd ubicunq; marchasita, id est pyrites sit, ibi hæc omnia metalla fiunt, chalcantum, chalcitis, nasy. sorry: & omnes hæc species etiam denigrant: unde & atramenta dicuntur. Est autem chalcantum, cal. & sic. 4. grad. secundum Paulum.

DE CHALCITIDE,

Caput II.

M Arcelli Virgilij translatio speciem pro genere ponit, cum inquit lib. 5. cap. 65. Chalcitis lapis est unde æs coquitur. nam hoc vocabulo generali multe intelliguntur & significantur res et species, ut una est lapis chalcitis, id est lapis ærarius, id est marchasita, seu ipse pyrites, unde æs coquitur: quem Macer & Mesua lapidem stellatum dicunt: ut de pyrite primo lib. docuimus. Altera est significatio chalcitis, quod significet chalcitim, trichitim, id est alumen capillare, & ærarium quod in pyrite concrevit. Hinc chalcitis aliquoties alumen dicitur concretum, schiston. alijs uide Plinium lib. 35. cap. 15. Et hinc Arabes aliquoties simul mentionem faciunt colcotar, id est huius chalcitidis, de qua hic agimus: & chalcitidis, id est aluminis, ut legitur apud Serapionē & Mesuam, qui in Troetscis

de

de croco, ni fallor, ponit colcothar, id est chalcitim, de qua hic agimus, & chalcitim, id est alumen, schiston. Sic Dioscorides chalcitim, id est alumen aduri dicit more chalcitidis, id est chalcitidis de qua hic agimus. Ultima & propria est chalcitidis significatio. Hec illa ipsa chalcitis, de qua hoc loco loquimur, quae est species calchati, id est floris quasi aeris, atramenti sutorij, id est utrioli. Estq; medium inter calchantu, id est utriolum, et inter marchasitam, id est pyritem. Hec uero chalcitis species calchanti duplex est, scilicet natua & factitia.

Natua, quae rursus est duplex, scilicet Cypria et Babylonica. Cypria, quae aeris ruborem habet: unde & nomen accepit, ut Plinius dicit lib. 37. cap. 11.

Hanc describit Dioscorides loco citato, quod sit similis aeri, friabilis, nec lapidosa, nec inueterata, intercurfantibus oblongis uenis splendentibus. Ita haec potius deberet dici lapis stellatus, quam marchasita. & hoc est zeg, id est atramentum citrinum coloris citrini, uel aeris, et est colcothar: uel zegg, unde Arabes dicunt, quod quarta species fiat Asuria, atramentum rubeum. Sed hoc colcothar atramentum citrinu, propriu utriolum est rubeum, rot vitriol, & non ery: licet Arabes solum utriolum rubeum sory uocant: uerum facilis est lapsus. nam chalcitis utriolia rubrum fit sory. Verum chalcitim hanc in argentiarijs solum ego (ut prius etiam dictam) nunquam inueni:

inueni: in ararijs tamen reperitur, & Goselarie.
 Hanc nativam chalcitum & Plinius describit libro
 34. cap. 12. quod scilicet conineat in se tria genera:
 scilicet eris, misyos & soryos. & habere eris uenas
 oblongas: & quod optima sit, que coloris nullei, gra
 cili uenarum discursu friabilis, nec lapidosa, recens,
 quoniam inueterata fit sory. Quomodo uero idem
 Plinius chalcitum discernat à calimia, ipse uidere po
 teris: deinde quam cadmium, quam chalcitum intelli
 gat, unde et cognatur, nempe marchasitam, id est py
 ritem, & cadmium nativam, id est, cobaltum nostrum.
 Vtraque uero chalcitis iam ignota est uulgo, imò ipsis
 pharmacopolijs. Dioscorides & idem Plinius nati
 ue uim esse testantur, abstergere, excalfacere, et cru
 stas ulceribus obducere. Præterea docet quomodo
 cum melle & ipsum calchantum debet aduri, & in
 quem usum. Postremò & quomodo inde fiat medica
 mentum psoricon, quod lepræ succurrit, quod hodie
 non conficitur: cui eadem uis cura choletide, quam
 Paul. cal. & sicc. dicit 3. grad. Babylonica, de qua
 Serapio agit, uide caput Zeg: que dura et fracta in
 terius albas habet maculas.

Stina, que fit ex calcantio petri, quod in
 uenta transit. Huius Dioscor. non meminit, sed ipse Galen.

DE MISY, Caput III.

Misy secundum quosdam genus est myrrhe, aliàs
 etiam quiddam est ex tuberibus, ut uult Plin.

lib. 19. cap. 3. Sed hoc loco ut nos uolumus, est res metallica, ex speciebus chalcanti, ex humore coagulato, ut chalcitis. Nam misy, & sory, chalcitidi generi cognata sunt, ex una radice quasi producta. tenuius est misy, crassius est sory. Hodie misy omnino non cognoscitur, & multis seculis in usu non fuit.

Est aut misy ut chalcitis duplex: scilicet,

1. Natiuum, quod sponte gignitur in fodinis, cum aqua coagulatur. reperitur hoc in fodinis aereis Goselariae, auri similitudine (ut describit illud Diosc. li. 5. cap. 66.) durum, quod friando auri colorè imitatur, et stellæ modo splendet. Quidam credunt misy esse infusum, ab aqua transeunte ab ochra, ut fiat huiusmodi coloris. Plin. tamè li. 34. cap. 12. fieri è lapide concretum natura: discretumque dicit, & optimum in officinis Cypriorum. Et hoc à nonnullis uitriolum rubrum, uel zegerubrum uocatur. Germanicum autem nomen etiam ipsi metallici ignorant, quibus cum aliquando misy demonstrarè, hi qui uidebantur prudentissimi, uocabant illud, berckvitril. quod tamen nomen uitriolo nativo proprie convenit kupfferrauch: et uitriolum, id est calchantum, profectò facile transit in misy. Vritur uerò misy, docente Dioscor. loco citato, ut ipsa chalcitiam ex suo sporicon non sit.

2. Factitium, quod fit cum chalcantum est mutatum in chalcitiam: sicuti mentionem huius facit Galenus.

DE MELANTERIA,

Caput IIII.

ET melanteria metallicum chalcanti, id est atramenti sutorij, id est utrioli est species, fusci in caeruleo coloris, in blawen grav. Tingitur autem illa secundum diuersas terras, in quibus gignitur. Dioscorides lib. 5. cap. 67. duplicis esse originis melanteriam docet: scilicet quaedam in faucibus cuniculorum, quibus æs eruitur, salis modo con- crescit. aliquando super ipsum æs reperitur eadem species: & ni fallor, à Serapione dicitur maltira, & ab alijs etiam melatria. Secundò quaedam melanteria in summa facie cuniculorū coit, sicuti sal, estq; terrena. Arabes dicunt bitriam. Est & quaedam fossilis in Cilicia, & alijs regionibus. Prestare autem illā fossilem dicit Dioscorides: scilicet eam que sulphuris colorem trahat: & que leuis, pura, equilibis, que contactu aquæ (seu digiti tantum, ut uolunt Arabes) confestim nigrescat: habēs uim causticam quam misy. talis in nostris fodinis haud reperitur: licet priorum duarum species habemus, quas Arabes disputant esse species zeg colcozar, id est calcitidis, quia & eiusdem sint cum calcitac uirtutis. Alias melamertion est clauorum ueterum ferreorum rasura, aut atramentum sutorium, quale ferme hoc est, quod iam fit à nostris sutoribus.

Sory ex eodem genere est quo melanteria, eiusdem serè coloris. Hinc idem esse ueteres sory & melanteriam credidere. & profectò utrumque transit in calcantiam leucon, quo pinguius fullo-nes, ut supra dictum est. Sed sory uirus inest graue, ita ut nauseam moueat: quod melanteria non facit. Inueniri sory Dioscorides libro 5. capite 68. docet in Aegypto, Libya, Hispania, & Cypro. Optimum autem esse Aegyptiacum, quod frianti nigrius apparet, in multa debiscens foramina, subpingue, astringens, olfactu, deuorationeq; magnum uirus o- lens. Quòd uerò friatum scintillas misyos modo nò emittit, alterius esse generis, & inualidam, censendum est. Hæc Diosc. habet, qui & uim, & adu- sionè eius addit, de quo uide & Plin. lib. tricesimo quarto, capite duodecimo. De sory combusto uide & Paulum capite de Pterygijs unguularum, pedum & manuum. Et hæc serè omnia metalla nascuntur ubi sit pyrites. & cruda perustis sunt ualidiora. licet sal, sex uiui, nitrum, calx, & consimilia cruda sunt remissiora combustis. In patria nra dulcissima in ~~montibus~~ erarijs dilapsis, quasi uersus uillam Ober- nitz, ubi seæm habentis an. ~~est~~ ßime familie nobiles de Thun, reperitur quiddam nauseabundum metal- licū odore, schier grauw in schwarz; quod profectò mihi uidetur esse species sory. Cum aliquando mihi licuerit

licuerit uitam agere in patria, omnia talia metalla diligentissimè inquiram in fodinis illis antiquis ararijs. Hactenus mihi, ô patria, non licuit tecum, nescio quo fato, uiuere: & forsitan oblita es Eneclij, qui nunc Vlysses quasi alter (aliquando rediens) cupit, priusquam moriatur, tuam uidere fumum.

DE DIPHRYGĒ,

Caput VI.

Diphryges tria sunt genera, seu species, secundum Dioscoridem libro quinto, capite sexagesimo nono. Primum est genus scilicet natiuum metallicum, quod in Cypro gignitur, & extrahitur solum lutosum: ex luto cuiusdam specus, & extractum sole siccatur, & mox circumpositis samentis uritur. & ideo diphryges uocatum est, quod à sole, & à samentis uratur, torreatur, & areseat. Natiuum genus hoc diphrygis ex materia simili calchanti constat. humor enim est instar limæ per uenas delabens. Creditum est quod in sola Cypro nascatur. Sed Goselariæ talis res gignitur in speluncis, flauum est, colore ad misy accedit: sed non est ita eximiam & splendens crusta ex ipsa terra. Colligitur, & samentis, & sole adurit, inde biscutum dicitur. Hoc natiuum aliquo modo est in usu apud nonnullos chirurgos. Islebiæ si pyrites esset, & non lapis ille fissilis, der-schifer, illud quod dicitur die

*ſew. firmè hæc eſſet prima ſpecies diphryges. Repe-
 ritur & in iſſdem fodinis Iſlebiæ, altera quaſi ſpe-
 cies diphrygis natua, quæ dicitur gerſteſteyn. &
 ſic, ſi bene conſideras, duas nos ſpecies habemus na-
 tiuas diphrygis. Secundum genus diphrygis eſt fa-
 ctitium, quod iterum duplex. Primum eſt nihil al-
 liud quam ſex ſubſidens perfecti æris: quemadmodum
 molybdæna factitia ſex eſt argenti, ex qua fit *ωδρσι
 ααιος*, ut ſuprà docuimus. In ſumma diphrygis pri-
 ma ſpecies factitia eſt ſex æris perfecti ſubſidens: &
 fit ſimul cum flore æris, *Joann man das erz oder
 kupffer abkület*, obfuſione frigida aque, ſublato
 ære, fornacum in ima parte cohærens inuenitur, ha-
 bens adſtrictionem & guſtum æris. Ceterum an-
 iam etiam noſtro tempore ſex æris ſic fiat unà cum
 flore æris, ut uult Dioſcorides, inquire à coctoribus
 æris, von den ſchme'tzern. Alterum genus factitium
 diphrygis eſt ſimpliciter, quando pyrites ut calx
 concrematur in camino, donec rubeſcat ut rubrica.
 Hanc ſpeciem tradit Dioſcorides etiam fieri, ſecun-
 dum nonnullos, ex ſola materia quæ lapidem æris
 gignit, quando aſſatur. & hæc ſpecies adulteratur
οδρσι ααιος. Verùm ſapore poſſunt diſcerni, nec-
 pe ſic: Diphrygis ſpecies iuſta ex pyrite ipſo, aut
 eius materia, ſaporem habet æris, æruginiſq; aſtricti-
 gentem & exiccantem linguam: ochra autem adu-
 ſta, nequicquam talem habet ſaporem, nec uim.*

De his speciebus diphrygis, consule & Plinium libro tricesimoquarto, capite decimotertio: Scorpionem libro Aggregationum, capite Diphrygis. Estq; diphryges aptissimum medicamentis, astringit, perpurgat, extergit, siccat, excrescentia consumit, ad cicatricem ulcera perducit. Sed pro dolor, nulla iam diphrygis est nota chirurgis, imò neque habetur in pharmacopolijs, adeò res bonæ contemptæ iacent socordia. Utinam talia reuocarèt ad usum medicum nostri physici.

sed surdis narro fabulam.

F 4 SCHEMA

S C H E M A.

1. NIGRUM, hoc est marchasita, id est pyrites, de quo supra.

Rath viril.

Chalcantorum

2. Citrinum, vel coloris aeris, colorat. Estq; proprie chalcitis, et nitriolū rubrū speci generā, seu duae species sunt, scilicet,

Nativus }
Babylonica dicitur apud Serapionem.
Cypris, apud Dioscoridem fruibilis, quae aeris ruborem habet.
Facitū, ex calchamto veteri, quod transit in filamenta.

Altra
meri-
rum
383

3. Viride, seu atrimenū auri de. Estq; chalcitū atramenū factorū, nitriolū, quod iterum est duplex, scilicet

Nativū }
fossile, hupfer ranch: quod iterū }
1. Pinarior, sili- litium, salusti- con, lonchoton, gochel gūt.
2. Pellon, congl- latū, cōreum.

Et secun- dum co- ores est triplex: scilicet

1. Candidū, niola, terdion.
2. Viride.
3. Corruentum.

1. Chalchis ipsa, id est leotar, et seg, et seg cirinum.

2. *Misy* } Nativum, } silitudine aeri.
Fatiuum cum calchamum est, mutatum in chalchida.

3. *Metaneria* }
1. Fossilis.
2. In sanctis cuculorum, maltria vel melatria dicitur. (citar.)
3. In summa facie cuculorum birria di- } Arabes loquuntur, id est chal-
citis. } cius coloo, id est chal-
citis.

Chal-
canto
rū Spe
cuis
sum:

- 4. *Sory* {
 - 1. Aegyptiacum
 - 2. Libyaticum
 - 3. Hispanicum
 - 4. Cypricum.

5. *Diphrygis*, cuius ille-
rum duo sunt genera:

Nativū, cuius nos duas
habemus species: {
1. Dic sero Ischia.
2. Gersifer segm.

Fatiuum {
Fex aeri.
Pyries concretum.

METAMORPHOSIS TRANSMUTATIO, seu transfiguratio, talium metallorum, artifice natura ipsa.

Magna est cognatio floris eris, id est erugnis eris, secundum recentiores, & chrysofolle, & utriolorum, & reliquarum eius pecieram:

1. Zeg miride, id est a tramen tū sūto. rīā, uel nitrio- lum, uel chalcem cum ma riam: mada- tor uel trās in

1. Misys facil- lime.

2. Calcium, p parte exteri ori, cū intus adhuc sit a tramentū su torū lōging late tēporis.

3. Platanus, cum uicera- scit, & fit chalcis fa- stia. & sic rā calchamū raturam in alicum, fit cātinū misy

2. Chalcis, seg cū rīmū, melleū, secundū Plinū: coloris eris, secundum Diosc. colorat uel se- gy, secundū Arabes: me- diū inter marchasitā, id est seg nigrū, uel pyrri- tem, uel arramentum ni grū: & inter nitriolū, id est, seg miride, uel chalcemum, inuictatū scilicet: Maratur & trās in

Sory
faci-
le.

Sory
antē
et me
lan-
tria
econ
tra
tran
seunt
in

Chā
tūm
len-
com,
id ē,
car
di-
dū.

¶ Vbi uerò marchasita. id est pyrites, zeg, uel atramentum nigrum est, ibi omnia hæc metalla sunt: calchantū, chalcitis, musy, sory, melaneria, diphryges, scilicet natua. Et omnia hæc denigrant etiā, Et referunt ita quasi primam matrem, zeg: uel atramentum nigrum, id est pyritem, uel marchasitam. Ita uides, optime lector, naturam optimam Et doctissimā esse chimistam, nec adeò stultam, ut iam nostri sunt chimistæ (de indoctis loquor, qui aurcos pollicentur montes, cum uix ipsi stramineos præstant.) Nam sese imitatores naturæ appellant, cum nec minimè imitari queant in natura, nedum ex cupro aurum, ex plumbo argentum facere, ex stercore equino serabeum, ex papilione crucam: Et contra, ex musca uernem, transformare quod poterint. Utinā hi suis preparationibus, mundatione, attenuatione, subtiliatione, diuersificatione, calcinatione, sublimatione, descensione, solutione, distillatione, coagulatione, fixatione, Et ceratione (his enim titulis nescio quid promittunt) non tam ex tauro apes, quàm ex apibus contra tauros facerent. Et his indoctis furibus delectantur nunc uiri principes, qui tales è medio potius tollere debere. Caterum de origine horum metallorum in principio libri i. legimus.

DE AVRIPIGMENTO, Cap. VII.

Auripigmentum, arsenicum luteum, à Germanis, gold gelb operment, blüthenrauch uo

catur:

catur, pictores uti solent. Natiuum metallicum est, quod in iisdem metallis, in quibus nascitur sandaraca, reperitur, ut docet Dioscorides libro quinto, capite septuagesimo. Estq; crustosum, aureo colore micans. Estq; ad sine quiddam sulphuri, ex simili materia & odore. Estq; sterculinium terrestre (ut ita dicam) in cauernis terræ, quod per longam decolliationem transit in substantiam auripigmenti. Huius altera species fissilis est in squamas, qualis in Mysia Hellesponti nascitur. Altera est pallida, glebosa, glandis effigie, colore imitatur sandaracam, quæ desertur ex Ponto & Cappadocia. Arabes natium auripigmentum speculari lapidi simile esse dicunt: scilicet respicientes ad crustas. Sed lapis specularis ipsam pinguitudinem non habet. Mîscet autem iisdem Arabes sandaracam cum arsenico, & confundunt, atque uno nomine, hoc scilicet arsenico, utrumque & sandaracam & auripigmentum censent, solo uero colore distinguunt: nec medici solum, sed & chimistæ appellât enim arsenicû rubrum, quod nos modò sandaracâ: & arsenicû luteû, quod nos auripigmentû dicimus. Auicenna albû quoq; habet arsenicû: ut cum nunc in fossile reperitur, Auicenna uidetur ad alterû forsitan jactitû genus respexisse: quorû unû est luteû, alterû est albû, quæ chimistæ efficiunt: et sunt uenena presentiss. quia fiunt ex sulphure et argêto uiuo, & hodie solo nomine arsenici appellâtur.

Harnieb A-
rabice, arse-
nicū græcè,
auripigmentū
lātine

Luteum seu
citrinū, golt
gelb oper-
menth, blit-
tetmarch.

Natiuū

Faciliū à chi-
mijs, idē

Fisibile, seu scissi-
le, idē iterum
triplex:

1. Coloris aurei,
idē optimum.
2. pallidius, sans
daracæ simile,
deterius.

3. Quando au-
reus color mi-
setur sanda-
racæ: illud fis-
sile, siccū, pu-
rumq; est gra-
cili uenarum
discursu.

Glebosum effrige glādīs, pallidum
sandaracæ colore imitatur.

Albū, cuius
Aucenna
meminit.
Plasum.

Et hæc duo facilia solum retinent nomen arsenici,
& fiunt arte ex sulphure & argento uiuo.

Rubrum, id est, sandara-
ca Græcis, roter schwefel,
feiter schwefel, rot
opermenth Germanis.
Hæc triplex iterum
duplex:

Natiua, berchrôte,
rot schgelb, roß gelb.

Faciliā abud chimistas, cuius species est mātum nostrum adulterinū, quod iam sit ex
plumbo, & ceruilla, quod ex cerussa sit, inxta Plin. quod Dioscorides no-
cat sandicem, ut de cerussa supra docuimus: et repetemus infra de cinabari factura.
& quomodo fiat sandaraca, uide Plin. lib. 34 cap. 10.

Nostra, que est illa Plinij & Theophrasti, quia est puluis, et
reperitur in solinis argentarijs.

Dioscoridis, que uirus redolet sulphuris, nondū inuēta à nobis.

De his omnib; speciebus uide Serap. lib. Ag. grez. cap. Harnieb; Auc. cap. de Arsenico, ubi de bonitate & malitia inuenies. Nam
sublimatū, quod alci nocent sal Arsenicū, interficit, & albū ex illis per se interficit. Vcæna sunt, ut docet Dioscorides lib. 6.

DE SANDARA-

DE SANDARACA,

Caput VIII.

Sandaraca aliàs illa erythace, quid sit, uide Pli. libro undecimo, capite septimo. Hoc autem loco sandaraca natua metallicum est, de quo Dioscorides agit libro quinto, capite septuagesimo primo, à Germanis dicitur berckröte, reißgelb, roßgelb. estq; arsenicum & auripigmentum rubrum, natura magis excoctū: roterschwefel, feuerschwefel, rot opermentb, cal. & sicc. 2. grad. Sed non est argentū rude rubrum, ut quidam somniare, ut supra docuimus. Sandaraca metallicū est, & terra purpurea, ut pauio post dicemus: & reperitur in iisdem metallis, in quibus auripigmentum natuum. Estq; species auripigmenti, illi per omnia similis, odore, & subtilia, & uiribus: præter colore, quia ruffum est, & consentit colore cinnabari. Hinc Plinius dicit arsenicū ex eadem esse materia, qua sandaraca: per arsenicū intelligens auripigmentum. Alchimiste discernere student arsenicum hoc auripigmentum, & sandaracam. uerum errant. Vnum enim & idem sunt, & fiunt ex sulphure & argento uiuo debili à natura. In summa sandaraca metallica est terra rubra: ~~et~~ purpurea, seu ignea, re ~~et~~ sulphuris uiuus. Inter auripigmentum interdum rubra, siue flammæ glæbe reperuntur: & si quis acutè consideraret, inueniret forsitan ueram in auripigmento illo sandaracam.

autem errorem hinc ortum, quòd Arabes sandarax, seu uernix, resinam seu gummi iuniperi simpliciter dicunt: & sandaracam illud metallicum, rubrum aut rüpigmentum, auripigmenti speciem illam dixere. Econtrà, Græci hoc metallicum ignei coloris uocauere sandaracam. Hinc cum audiuerent indocti, & legerunt apud Græcos sandaracam, intellexerunt mox secundum Arabes resinam iuniperi: cum metallicum hoc, de quo hic agimus, intelligere deberent. Porro quia resina illa iuniperi sandarax, & uernix dicitur apud Arabes, unus error alterum traxit: quidam indoctissimi asini mox factitium hoc, quod uocamus fernitz, oder vernisch, quo utuntur pictores, & alij artifices, quod sit ex oleo et gummi, habuere pro uera sandaraca metallica. ut si scriberes Rx. sandaraca, illi intellexerunt secundum Arabes Rx. gummi, uel resinam iuniperi, aut fernicen illud factitium, artificum, cum metallum hoc significatur. ò officinæ respiscite. Es gebet warlich zu, wie der gut Vlenßpiegel kochte das Wasser mit dem bundt, Hopffen genant, für rechten hopffen, bier zubrawen. In nostris officinis non habetur iam sandaraca metallica. Die Buchbinder brauchens nun zu grunde. L. Gummi sandaraca hæc metallica Græcis, Arabibus est auripigmentum rubeum. & sandaraca Arabibus est gummi iuniperi: alia est Græcis, alia est Arabibus sandaraca. Cæterum de sandaraca hæc metallica, id est, de auripi-

auripigmento rubeo uide Serap. cap. Haruech, Auicennam libro secundo de Arsenico, Plin. lib. 35. capite sexto: Sandaracam natiuam & insula rubri maris Topazo nasci dicit, sed non adferri. De factitia eundem uide Plin. lib. 34. cap. 18. item Vitruuium, & chimistas ipsos.

DE ALVINE,

Caput IX.

A Seb, alumen, à Germanis alayn: res est metallica, seu uena terre, que habet mediã substantiam inter calchanũ & sal, & reperitur in fõdinis. Estq; sulfugo quasi terre, ut Plin. inquit libro 35. cap. 15. sitq; ex aqua, limoq; hoc est terre exũdantis natura: corruatum hyeme, æstiuis solibus maturatur. Estq; uena quasi terre, que per nimium calorem in album colorem transfunditur. Et omne calchantum alame continet. nobis iam alumen factitiũ quiddam est: licet & species aluminis nonnullas natiuas cognitãs à doctis tenemus, licet & potissimum alumen fiat in calidis regionibus: & præcipuè in locis sulphureis, & igneis. Quia uerò alumen multas habet species, proponemus more solito schema propter ueros, & studiosos harundinum.

Aseb,

1. **glebosum** } **fossile.**
 factitium, cuius una atq; altera species: coquantur (plurimum ex
 fossili nativo) & coagulescunt. & nos ex his omnibus speciebus
 tantum factitium hoc glebosum habemus.

2. **Rotundum zuc-
 carinum, ob simili-
 tudinem
 zucari:** } **Fossile, quod
 stronglen seu
 striglin (ni sal-
 lor) uocat. cuius
 iterum sunt due
 species:** } **Fungosum, quod omnium ore facile diluitur,
 & damnatur in totum.**
 Punicosum, idq; melius, et foraminum fi-
 stulis spongia simile, rotundumq;. Nam
 candido propius, cum quadam pinguedine
 sine harenis friabile: nec inficiens nigritia na-
 tione Aegyptiam aut Melum.

**Spissum seu
 concretum**

3. **Scissile, quasi flos glebosi, quod schiston a Plinio libro 35. cap. 15. & fissile
 debiscens in capillamenta canescens: unde trichium, id est capillare. Hoc quoq;
 fit & adulteratur ex lapide scissili, & tunc plumosum dicitur, sine alumen de
 pluma, uel scaciola uulgo, & procul dubio amiantus, de quo infra in tertio lib.
 agemus. est alumen plumosum nostrum. uocant etiam chalcitum, trichitum, ut sit
 alumen. et sudor quidam eius lapidis, in spumam coagulati. Quodam & alu-
 men. erarium dicunt, quia in pyrite concresecat. hinc chalcitis aliquoties, alu-
 men dicitur concretum. Sed hoc alumen astringendi uim non habet, tantum sic-
 cat. Dicitur & sciptercon. inde scipteria cistis, & alumen lamenum, & scis-
 sum. & quando alumen ponitur, hoc intelligitur scissum. & desertur lamenum
 ex Babilonia. & quia dico non astringit, & tantum siccatur, ergo non est alumen,
 necum scissile & tantum formam aluminis habet. Hoc loco ipse uide erratum Mase.**

**Liquidum, quod uocant alumen de
 rocha uel rocca, uel liparinum.**

1. **Mollius, limpidum, lacteum, quod uo-
 cant phormion. cuius adulteratione et
 docet deprehendere succo mali punici.**
 2. **Pallidum scabrum quod gulla inficitur, &
 uocatur paraphoron.**

**Horum uires
 sunt astringe-
 re, indurare,
 rodere.**

Gignuntur

Candidum

**Asph. scbel, alpar,
 alumiaic arabice,
 seiptera grecce,
 alumen cal.
 & sicc. 4. grad.
 Auicenn. cal. &
 sicc. 3. grad. Natu-
 rum in sodinis ex
 aqua limoq;, sal-
 sugeterre, est aut**

**Nigrum in Cypro, quo pur-
 gatur aurum,**

Gignuntur in Hispania, Aegypto, Armenia, Macedonia, Ponto, Aethiopia, insulis, Sardinia, Melo, Lipara, Strongile. Vis illis calefaciendi, stringendi, expurgandi, extenuandi. uruntur modo chalcitida. Reliquae quae illorum sint uirtutes medicae, quae patria, quae signa, consule Dioscoridem libro quinto, capite septuagesimo secundo, Plinium libro tricesimo quinto, capite decimo quinto. Serapionem libro Aggregat. capite Seben, Auicennam libro secundo alumen. Conueniunt medicinae rotundum, scissile, liquidum. Est et alia species aluminis, quam uocant alumen affar, seu usnen Arabicè, latinè stercus passerinum, uel baron: cuius plures iterum species inuenies apud Auicennam et Serapionem. Quidam sal Alkali uocant: quidam non aluminis, sed salis speciem faciunt. Verum quale sit alumen, siue sal, nescio. Speciem eius noui syluestrem, ad siluam Hercyniam mihi aliquando à Cordo demonstratam. Erat quiddam stercori passeris simile, ac salis saporis. Si mihi Deus et fata concedent uitam, cum aliquando de herbis edam meum Dioscoridem, in capite de Anthyllide libro tertio plura de his agemus.

DE PUMICE,

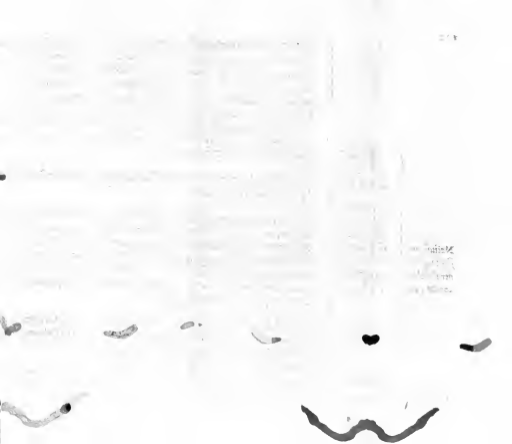
Caput X.

Famechi, uel fenec Arabicè, pumex, uel lapis Vulcani, à Germanis, cyn pyhms, od byhms steyn, buems. suntque eius duae species, scilicet niger

G

et albus.

& albus. Niger dicitur & tophus, schwarzer bad
 steyn. & hic præstantissimus in Melo, Scyro, & in-
 sulis Aeolijs. aptissimi ad corpora leuiganda, ut &
 Catullus dicit. E contra albus, weiß badsteyn, quem
 Dioscorides describit libro 5. capite 74. in princi-
 pio quòd sit leuis, spongiosus, scissilis: non harena-
 sus, facilis teri, & candidus. Deinde addit idem mo-
 dum cremandi, & eius iures medicas. de quibus e-
 tiam uide Plinium libro tricessimosexto, capite ui-
 cesimoprimo. In fine citatur Theophrastus, ni fal-
 lor de Plantis lib. 9. capite 18. & c. Dicitur uerò pu-
 mex lapis, propter duritiã, lapis, non propter ra-
 ritatem. nam raritate nõ est lapis, & degenerat pla-
 nè à lapide, quia innatat aquis: reperitur autem pu-
 mex, ubi alumẽ & sulphur nascitur. Credo esse ter-
 ram omnino exustam in insulis, quæ deinde aquis
 adfertur usq; ad Barchẽ, ciuitatẽ Libyæ. propterea
 et lapide barche uel barchin uocatur. & reperitur
 in littore maris. Hinc crediderunt quidã, sed falso,
 esse spumã concretam maris. uerũ hi lõgè à scopo
 aberrarũt. Ad nostra Germaniæ flumina, præcipuè
 ad Albim, ad promontoria illa ueteris Marchiæ,
 inueni lapides aliquoties pallidos, raros, spongio-
 sos, pumici similes, non adhuc graues: quos præ-
 factò credo prima rudimenta esse pumicis, & pumi-
 cem nondum calore excoctum. Nam periculũ feci,
 igni an eius pòdus diminueretur: & inueni aliquid
 diminutum

Natiuū uel
fossile, uel mi-
nerale sal, ut
uocant, aut

1. ex fodinis ef-
foditur. Estq;
Græcis ^{καλι}
^{νικ} ^{αίον} ^{εὖ}
^{λα}, terra sal-
sa, salisugo ste-
rilis huius ite-
rū species ni-
bi nota sunt
quatuor, nem-
pe sal

1. Scissile est, & sal Ammonicum dicitur, seu sal separacium cuius Dioscorides libro quinto, capite septuagesimo quanto primo loco meminit, quod sit candidum, uiscans calculis, perspicuum, equali compage densum, simile colore alumini, quod scibition uocant, longis glebis. Huius salis & Ouidius meminit in Medicamine faciei, cum inquit: Cumq; Ammoniacō mascula thura sale. Quidam tamen non Ammonicum, sed Armonicum dicunt sal, quia reperitur in Armenia. Quidā dicunt & hoc fieri ex herba salmoniaca, crescente in montibus Hispaniæ, simili anetho: cuius Aucenna meminit. Serapio species eius dicit esse unam rubram, albam, nigram, puluerulentam, aut claram, cal. & sic. 4. gradu.

2. Fossile saxetur, in Aphrica & India renascens, in Cappadocia modo specularium lapidum, quod dicunt & sal gemme.

3. Fossile in Polonia nigrum, interdum candidum, cœruleū. effodiuntur frustra ueluti molares sunt lapides, aliās sal nigrum, Naphricū dicitur: et reperitur cum naphth. Aliās etiam sal nigrum uocant sal Indum. Sal autem Indum non est per se sal, sed propter colorem sal dicitur. Estq; zucarum, quod reperitur coagulatum super cannam mellis in India, sicuti sal. & est mel canne, uel zucarum canne: pro quo nunc dicimus zucarum Candi, uel Candie, quod est factitium quiddam ad similitudinem istius, quod sit cannis Indie, sicuti sal.

4. In Transyluania effoditur sal ^{uide}, crystallinum, quadratum habes corpus, quod sal gemme. ^{uide}. aliās sal gemme, sal Cappadocicum dicitur, & sal Costum, sal tallinum, sal Taburen. Dicitur autem sal gemme, quia clarum est ut gemma, et est uena terræ cal. & sic. uires habet salis Ammoniaci.

2. ex lacubus, aut fontibus, aut fluminibus: quorum summitas densatur in salem uide Plin. lib. 31. cap. 7.

Hæ species à Germanis dicrentur berchsaly. & sunt cognatæ species alumini. uires illorum sunt corrodere et desiccare.

diminutum de eius pondere . Plinius libro decimo-
tertio, capite uicesimoquinto, algas & fungos mu-
tari sole in pumices dicit . Vide Serapionem lib. Ag-
gregat. capite Famechi . Ouidius libro tertio Met.
morphoseon pulcherrimè describens antrum laua-
cri Dianæ, fungi: hoc ex pumice & tophis factum
ab ipsa natura, cum inquit:

Cuius in extremo est antrum nemorale recessu,
Arte laboratum nulla, sinuauerat arcum
Ingenio natura suo . nam pumice uiuo,
Et leuibus tophis natiuum duxerat arcum.

DE SALE NATIVO,

Caput XI.

MAlck Arabicè, Latinis sal, à Germanis saltz,
optimum condimentum, duplex est: nati-
uum scilicet, & factitium arte . De natiuo agemus
in hoc capite, de factitio uerò in sequenti.

G 2 Natiuum

DE SALE FACTITIO,

Caput XII.

Sal factitium est id quod fit seu coquitur arte: idq; est duplex iterum, scilicet:

I. Marinum, cuius L. C. Dioscorides secundo loco facit mentionem, & prædicat id quod sit candidum, æquale, densum, & à patria Cypriacum, & c. Fit autem hoc sal marinum stagnis completis marinis aquis, & exiccatis sole ardentissimo, quasi coctione quadam, & imbre seu aquis dulcibus admixtis. nullum enim sal fit sine aqua dulci, ut uult Plinius libro secundo, capite centesimo sexto. Admiserunt autem salis aquis dulces aquas, parantes sal, ut abluant uehementiam acrimoniæ. ut adhuc fieri nonnullis locis Hispaniæ & Galliæ fertur. & sic fieri & sicari in lacu Tarentino, & in Sicilia in lacu Cocanico, refert Plinius lib. 31. cap. tertio.

II. Quod coquitur arte ex muria natua fontiu: sicuti nostrum iam coquitur sal Hallis in Saxonia, & in locis alijs tum Thuringiæ, tum Saxonie: uerian unum alterum superat bonitate, ratione murie. darnach das saltz wasser gut ist, od viel brildes wassers hat. ut uisum fieri in Marchia in quodam.

In regionibus prope Lyssonam, ut iam uocant, ad mare magnæ sunt paludes, multis in locis stagnantes aqua marina, ueluti sunt quas alijs uocant nautæ
cyn basen,

eynhafen, in illis etiã fit tale sal marinũ lacustre, ad
 litora, relabentibus fluctibus, operante sole, qui co-
 quit aquam istam marinam in sal. quod incolæ, præ-
 scrip̃t miseris rustici, mox certo artificio, factis qua-
 si cistulis, colligunt, ne iterum auferatur fluctibus
 redeuntibus. & in litore magnis cumulis coacer-
 uant: ubi deinde magis magisq; sole in siccis exco-
 quitur. & fiunt frusta eius immensa magnitudinis,
 tanquam forent alumen aut glacies flammium ipsa,
 nisi quod frusta illa salis non ut alumen & glacies
 translucent, sed coloris sunt subpallidi, aut uiridis,
 aut nigri. Hoc idem sal deinde auferitur nauibus ad
 nationes uarias marinas. & teritur certo artificio,
 ut fiat tanquam barena grandis. & illo pisces sali-
 untur, ut sunt ceti, phocæ, haleces, tergora canum
 marinorũ, ætæes, pectines, passerces, et galli marini,
 raie, salpæ, siluri, pergolici, & alij pisces. Illud sal
 lacustre iterũ coctũ fit optimũ sal et candidissimũ.

Cæterum quæ uires salis, longo ordine habes a-
 pud Dioscoridem L. C. & Plinium libro tricesimo
 primo, capite nono. & de salis differentijs in eo-
 dem, capite septimo & decimo. deinde Serapionem
 libro Aggregationum, capite M. g. l. k. Addit uerò Di-
 oscorides modum urendi scilicet tunc fissilem, tunc
 factitium, quod sal ustum saltaculum & cotulum di-
 cunt. Præterea facit mentionem spumæ salis, quæ
 illi est nihil aliud quàm spumosi maris lanugo, siue

ramentum, in exilibus petris quod reperitur, locis maritimis in litore quod alluit mare, coagulatum quiddam est, saporem habens salis, & odorem marinum uirosum. (aliàs & spumã maris Alcyonium uocant, de quo suo loco infrà.) Verùm hanc spumam salis uel maris Plinius refert inter genera salis natiui, cum inquit L. C. Aliud genus ex aquis maris sponte gignitur, spuma in extremis litoribus ac scopulis relecta. hæc enim omnis rore densatur, & est acrior qui in scopulis reperitur. Nicandri interpretres spumam salis in Alexipharmaca ἀλάς ἄχρω, id est spumam salis esse definiit hoc, quòd cum homines sal conficientes, salis aquis dulces admisceant, quibus uehementiam acrimoniae abluant: dumq; utrumq; miscent, ut etiã Plinius indicat, spuma quædã fiat ex tẽperatura illa quæ appelletur ἀλάς ἄχρω, id est salis marisq; spuma. Si hoc uerum est, habemus duplicem spumam salis: unam à mari factam, illam Dioscoridis, quam Plinius dicit specieiem salis natiui: alteram factitiã illam interpretis Nicandri. Sicuti autem sal & spuma salis se adinuicem habent: ita nitrum, spuma eius, de quibus infrà agemus. Postremò notandum & hoc, quòd salis sit quasi infinita species, si loca, patriam, colorem, mineram, qualitatem, & alia considerare uelis: quas species si omnes perstringere uellem, cresceret mihi opus longius illiade. Quasdam species breuiter per-

curremus. sal Cappadocium, sal panis, sal masse, sal usuale, sal commune, unum & idem sunt. Secundò sal Sodomæ est, sal quod generatur in mari mortuo, ubi aqua est amara. Dicitur aut Sodomæ, à monib. mari adiacētibus. Videtur mihi hoc sal species sſu me esse maris, uel salis concretæ. Tertio, alia est species salis, quæ dicitur sal alkali, uel alkal, quod factitium est, & fit de herba kali, uel usuen, cuius supr à mentionem fecimus. quod uolunt fieri combustione herbe anthyllidis in fouea. Est & sal lucidum, nomine nitrum: & sal Alexandrinum, & sal Andere næ, baurach, aphronitrum. nam nitrum species est salis. Est & sal sacerdotale, quod ponitur in Antidotario uirili. est & sal Trageticum, quo caremus. est & sal arsenicum, id est arsenicum sublimatum. est & sal Alebrach, uel Alebroth, id est sal chimistarum. de quo chimistas uide.

DE MURIA,

Cap. XIII.

Commodè post sal, ipsam muriam & florem salis tractabimus. idem fecit Dioscorides. Muria habet effectū salis, & aquæ marinæ: à Germanis dicitur saltzwasser, & Er falle. Estq; duplex, scilicet: Quædam est natiua, unde fit seu coquitur sal nostrum commune, ut fit Hallus in Saxonia, & alijs locis. Quædam est factitia, cum miscemus coelesti aquæ sal parum. Hinc sal leue dici-

mus, cum liquefit sal iniectum: & e contra, sal durū cū nō liquefit, sal iniectū. et ita probatur etiā obiter sal an sit bonū. Huius species sunt garū, liquamē il lud ex piscib. carnibusq; sale maceratis, fischlackē, heringslacken, fleyschlacken, oder peckel, ut uocāt Saxones. Præterea huius altera est species oxalme, id est acidā muria, quæ fit ex aceto, & aqua marina. uide Scrap. libro Aggregat. cap. Muri. Plinium libro tricesimo primo, capite septimo & octauo. item libro tricesimo secundo, capite sexto. Plinius uidetur muriam miscere cum garo. Sed de garo Dioscorides docet lib. 2.

DE FLORE SALIS,

Caput XIII.

Alosanthus flos salis, à mari mihi nomen habere uidetur. Estq; quædam efflorescentia maris. & emittit hoc mare medicamentum, alio sub nomine habetur in officinis, nēpe dicitur sperma, uel semen ceti uel balenæ, seu amber subalbidum. Saxones uocant Wabrath, oder baldrath: forsità ab effectu in nonnullis morbis. Veteres nō mentionem fecerunt spermatis ceti, sed floris salis, estq; idem. Reperitur autē ipso in mari, ut mihi nautæ aliquoties, & mercatores retulerūt (licet & supra petras in Nilo reperiri uolunt) aut in paludibus ad mare, & in stagnantibus maris partibus. Dioscorides lib.

5. cap. 77 in Nilo et lacubus natate dicit. color illi croceus aut lateritius: sed ut deponat ruborem, & fiat candidum. purgatur. hinc ruffi, quasi grumi, ad huc inueniuntur, in ipsa eius massa, ut ita dicam. Est autem res, pinguedine uirus olens, & ingrati odoris, quæ aqua non resoluitur, sed tantum oleo. Dioscorides loco citato eius patriam, bonitatē, & adulterationē, malitiamq; docet. Deinde eius uires medicas. Ceterum uide Cassium Felicem de Alosachne, Plinium libro tricesimo primo, capite septimo, qui primum florem salis definit esse leuissimam ex ipso sale fauillam & candidissimam. Deinde & florem salis dici aut rem diuersæ naturæ, utpote humidioris & coloris crucei, aut ruffi: ueluti rubigo salis, odore quoq; ceu gari disseminentem, à sale, non modò à spuma. inueniri autem in Aegypto, et deferri Nilo, & innatate quibusdā fontibus, fieriq; stantibus Aquilonibus. In Saxoria eius usus admodò uulgaris, ut nescio ad quem non morbum illo utantur. Scio ego propter nimium eius usum perijsse honestissimam matronam ad ostium Tangre. Quidam & ambram uocant hoc sperma ceti: alij ambram fructum arboris uel gummi sub mare crescentis, alij iecur piscis, alij stercus cuiusdā piscis, alij spumam quandam maris, alij nasci in specie fungorum sub mari dicunt. tu consule Serapionem libro Aggregationum, capite Hambar, Auicennam de Ambra,

Abmansorem tractat. 3. de Ambra capitulo. Ita flos salis duplex est:

- I. Tenuissima fauilla, & candidissima salis.
- II. Sperma ceti, & Waldrath, balârath: citò auxiliū, citò auxiliatis.

DE NITRO, Cap. XV.

Baurach, sal petrosum, nitrū, à Germanis sal-peter, berck, salt, quasi sal petrae, cal. & sicc. 2. grad. Estq; nitrum res cognata sali, & quasi est species salis. Hinc sal lucidam, sal Alexandrinum, sal anderenæ, sal nitrum, unum & idem sunt. Fit autem nitrū ex coagulato humore. Qualia uerò olim fuisse nitra, nescimus, et diuersa sunt illa nostra. Nam olim etiam in cibo utebantur nitris, & condebantur illis uina, & semina imbuebantur, ut testatur Plinius libro 14. cap. 20. & libro 18. cap. 17. Sic & Virg. lib. 1. Georg. Semina (inquit) uidi equidem multos medicare serentes, Et nitro prius, et nigra perfundere amurca. Erant olim autem nitra, coloris rosei, amara, leuia, in foramina debiscentia, spongiosa, comburebātur igni: nostra uerò necquicquam his respondent, nedum quòd illa apud ueteres terrestria fuisse, nostra sunt aëria. Verum contra nostra in medelis sunt præstantiora, quia multo magis aperiūt, & euocant humores. Estq; cum iudicio illis utendum. Sunt & eius species factitiæ quamplurimæ, de quibus Plin. libro tricesimo pri-

imo, capite decimo. Fit & apud nos nitrum diuersis modis, in stabulis, in ouilibus, in antiquis cœnobijs, in arcibus multo antè seculis tritis, in rupibus, celarijs, muris. & hoc spumofum dicitur nitrum, & est aphronitrum, cyn salpeter der an den mauren vnd felsen wächst. Estq; spuma nitri, & species nitri. Et cognatum est admodum cum flore Asiæ petræ. Nitri natiui etiam si acutè consideras ipsa chrysocolla, uiride, scissile aris, est species. Dioscorides lib. quinto, capite septuagesimo octauo, ipsum tum nitrum, tum spumam nitri describit à patria & bonitate. Indicat etiam quæ illis uis medica, quomodo aduri debet. utuntur iam crudo & adusto in nonnullis casibus. Scrapio libro Aggregationum, capite Nitri, baurach, & nitrum, & spumam nitri, id est speciem nitri esse dicit. facit uerò nitri duas species, scilicet quòd sit

Nitrum

Nitrū
aliquā

Fossile, nativū.
Huius species si
similes sunt salis
fossili. sunt aut
barrach,

1. Armeniū, ab Armenia patria: et hoc optimū.

2. Ab Rabath

album
nigrum

Simile omnino salis fossili, saporē
habens mediū inter salicidm
et acetosiatm.

3. Aphricanū.

4. Romanū.

5. Aegyptiacū.

6. Babyloniacū.

Artificiale factitium, sicuti ipse nos parietis, seu petreæ, vel nos salis. Vide de isto
etiam Galenū. Coquitur hoc ex sale, vel aqua salis.

Arabes

Arabes solum duas species, primam scilicet, & sextam celebrare. Et Babylonici iterum duas faciunt species, scilicet nitrum, sal petrosum, purpureum, salsum, modicè amarum: & alterū baurach, panis, quia in massa utuntur in pane, dissolunt in aqua, & limiunt ex eo panem, antequā coquant: ita ab eo recipit claritatem quandam. Verum nos illas ueterum species ignoramus, ut dixi. Plin. libro 31. capite 10. de ipso nitro, præcipue factitio & spuma eius, satis est copiosus. Nicander & nitrum prædicat in Alexi. contra potionem sanguinis taurini. uolunt nitrum cal. & sicc. 2. grad. Est & nitrum ingrediens in puluerem istum tormentorum, ut sciunt isti apothecarij sathane, qui à tormentis nomen suum habent.

DE APHRONITRO,

Caput XVI.

Sicuti sal & spuma salis se habent adinuicem, ita se habent nitrum & spuma nitri adinuicem. Estq; in his salis ad nitrum, & ecōtra nitri ad salem: item spumæ salis ad spumam nitri magna cognatio. Ceterum spuma nitri, aphronitrū, flos petreæ, uel parietis (sicuti spuma salis) res est leuissima, glebosa, friabilis, spumosa, mordēs, coloris penè purpurei, & hæc optima. Nos spumã nitri dicimus & spumosum aphronitrū, quod nascitur muris & petris, cyn salpeter der an maurē vñ felsen wächst.
in quibus-

in quibusdam locis uocant Mergel. Variat uerò spuma nitri secundum petras & muros ubi nascitur. & huius uirtus est similis sali adusto. Sunt autem feruè unum, aphonitrum, id est spuma nitri, flos petre, & flos Asiæ petre, de quo suo loco infra agemus. differunt tantum substantia paululum. nam si resoluitur igne, est flos petre Asiæ: si non resoluitur, est spuma nitri nostri. Ienæ in Thuringis, ubi generosus locus simpliciorum, pulcherrima species reperitur aphonitri, quæ respödet plurimum flori Asiæ petre, à Diosc. descriptæ, ut infra suo loco indicabimus.

DE ARGILLIS IN FODINIS, Cap. XVII.

HActenus tractauimus metalla media, quæ remota dicuntur, & spiritus, quia soluuntur igne in spiritus & aerem. Deinde etiam feruè metallorum sunt spiritus, & exhalationes. addidimus etiam adiuuantia spiritus. Nunc de speciebus argillarum & terrarum ordine agemus, quæ ex ipsis fodinis partim steriles, & nullius momenti: partim prægnantes metallis, & feraces, & utiles in re medica, effodiuntur. His finitis, subiiciemus & alia quæ de talibus scriptores metallicis rebus addidere: scilicet de calce, gypso, alcyonio, adarce, spögijs, cincre sarmentitio, fece, fuligine pictoria, atramento librario, &c. In hoc uerò præfenti capite de argillis primum agemus, quæ reperiuntur in ipsis fodinis.

Argille

Argillæ dicuntur, quia similes sunt his argillis, quibus figuli utuntur, der dopffer erde: uel ut Saxones dicunt, der potter erd: et superiores dicunt than.

Harum argillarum uaria sunt genera, quæ coloribus discernuntur, et reperiuntur in nostris fodinis, multis locis, scilicet

I. Candida: crebrò hæc in fodinis reperitur, weiß erd, oder than.

II. Nigra, schwarz erd, oder than.

III. Lutea, in qua est tenacitas magna, gelb than.

IIII. Punicea, braun than.

V. Purpurea, quæ maximè abundat in patria mea, wann die hawer außfaren, so sind sie ganz rot, so habend sie sich zesölet.

VI. Viridis, grün than.

VII. Cœrulea, graw than.

VIII. Cineracea, äschfarb than.

Ex omnibus his pigmentis fieri possint, si non tam humida forent. ollæ ex his optimæ fierent, si argillæ rectè elaborate à figulis, in ollas more solito informaremur. Sed hæc commendo figulis.

DE TERRIS, ET PRIMVM DE

terra candida, Cap. XVIII.

Terræ in fodinis reperiuntur, quæ quo ad colores argillis sunt similes, sed sola siccitate, unde fiunt, distinguuntur. Quædã est candida, quædam nigra, quæ est purpuris: quædam lutea, quæ est ochra;

ochra: quædam punicea, quædam purpurea, seu ru-
 bea, quæ est sandaraca, berckrôte, reischgelb, roß-
 gelb: de qua supra egimus proprio capitulo. quædã
 est uiridis, quæ est chrysoylla: quædam est cinera-
 cea: quædam est coerulea, Græcis *κβ. ρορ*, Latinis cœ-
 ruleum. In hoc presenti capite agemus de terra can-
 dida, de reliquis uerò ordine in sequentibus.

Terra candida diuersa habet nomina, ex rei di-
 uersitate & regionibus unde adfertur. & hæc per-
 rarò in metallis reperitur, sed suis proprijs locis ef-
 foditur. Notandum uerò, quòd præterea quiddam
 aliud reperitur in uenis metallorum, referens can-
 dore medullam: quod & nos uocamus medullam sa-
 xi, *steynmark*. et est quasi medulla ossis alicuius a-
 nimantis. Hinc pulchrè dictum est, quòd ossa ma-
 tris lapides dicti sunt oraculo Delphico. estq; ferè
 illud fluidum, nec sic tenacis pinguedinis ut argil-
 la. quanquam interdum exiccatum & durum inue-
 nitur. Sicuti etiam Iena in Thuringis, & ad Her-
 cyniam syluam, apparet illa medulla saxi tanquam
 uena intra saxa, candida, friabilis omnino indurata,
 unde pueri arenulam terunt ad lituras siccandas.
 & in patria mea integri tales lapides inter
 ingentis magnitudinis reperiuntur ad fodinas cis Sa-
 lam. In Saxonia nonnullis locis ad flumina & repe-
 riuntur similes ferè alabastriti. & hinc optimum fit
 gypsum, ut suo loco dicemus.

DE PNIGITE,

Caput XIX

Terra quedam est, quæ nigra est, & pnigitis dicitur, quam Dioscorides libro quinto, capite nonagesimoquarto, colore similem esse dicit Eretrie terre, pro qua & uēdatur, grandioritamen gleba existat, & glutinosa, refrigerans manus, uiribus par cimolie. Idem Plinius habet libro tricesimo quinto, capite decimosexto. Verum quæ sit illa terra pnigitis proprie, quam Dioscorides & Plinius L. C. describunt, nescitur. Est terra nigricans. Nos quidem terram habemus nigram, quæ tamen nō est pnigitis. nam est nigerrima. ipsa interdum aliquid argenti continet, & tunc argentum rude appellatur, ut supra de argento rudi docuimus. Interdum etiam est sterilis, & tunc simpliciter est terra nigra. Illa etiam quæ à Dioscoride dicitur melāteriaz de qua etiam prius actum, quæ sulphurci est coloris, & aquæ tactu nigrescit, quoad ego scio. apud nos etiam non reperitur. In patria mea dulcissima, in torrēte Garnersdorffensi, qui labitur per agros petens Salam, reperitur lapis niger, friabilis, unde ueri atramentum componunt, & ipse puer inde composui: is mihi uidetur omnino esse pnigitis indurata calore, ingentis nonnunquam magnitudinis, ac leuis proportione sui. Aut est simpliciter ochra, quæ exusta calore solis aut terre, transijt in rubri-

cam, & consequenter nimum adusta in talem pinguem. Aut est ampelitidis species. periculum tamen non feci an resoluatur oleo. De his iudicent sanè talium inquisitores. In tenerrimum lapis ille & bene digestum & mollissimum potest pulverem redigi, & qui minimè aliquid harenæ contineat. Est, quid quid est, pulcherrimum quiddam, licet spretum contemptumq; iacet ab illis incolis locorum. Interdum reperitur & seminulis minimis quasi micans, ita ut minimè sterilis lapis seu materia esse uideatur. Sed de his satis. O sancta simplicitas Germanorū. ô felix patria, tua si nosset bona. Possit profecto uerum esse iuxta illud: *Das mancher Thuringer cynstryn Werffte nach seiner kûe, & do besser ist dañ sein bester ochse.* Dulcis patria, utinam tibi aliquando contingeret talis uir, inter tot præclara ingenia quæ hæcenus aluisti & habuisti, qui talia tua bona diligentissimè inquireret: qualis profecto futurus fuisset Erasmus Reinholdus, nisi potius animum generosum ad sidera, & non herbas & lapides terræ adiecisset. Idè et frater germanus eius Iohannes Reinholdus, qui nunc legibus forsitan, ut tibi proffit, dabit operam. taceam alios nulle, quos sacrosancta theologia ad se trahit. Et equidem te credo illud omnibus uotis quoq; expetere. non enim puto te irridere talia, ut quæ metallicis rebus das operam, & præclaras habes fodinas. A' tempore Othonū usq;

& nunc

Et nunc quoque sub ducibus Saxonie (quibus semper fidelissima) oppidum Germanie celebre, et antiquum est patria. Deus opt. max. tibi uaria dedit dona, quibus si diu et feliciter uti uolueris, rogo, puram illius uerbum omnibus modis ames, ac foueas bonas artes.

DE OCHRA,

Caput XX.

Ochra Græcis terra est lutea, que Latinis dicitur sil. estque duplex, scilicet natua et factua.

Natua ex fodinis, à Germanis ochergelb, gelberde, berckgelb: sicuti chrysocolla est bereckgrün: et coeruleam, berckblaw. Nota est autem ochra pictoribus, præcipuè Dacica illa et Hungarica. nostra quidem iacet contempta. Dioscorides lib. 5. capite quinquagesimo octauo, laudat Atticam leuissimam, omnino luteam, saturatam, non lapidosam, friabilem. Præterea docet ut et ochra possit et aduri et Lunari cadmie modo. Tertio, quod illi uis medica sit astringere, erodere, dissipare. Sunt autem species ochræ uariæ: quedam est metallica, et quedam apud nos dura, quedam est simpliciter terra flaua, que reperitur et in nostris fodinis. Theophrastus simpliciter ochram terram esse describit. Plinius libro tricesimo tertio, capite duodecimo, silis etiã diuersa enumerat genera, cum inquit: In argenti et

auri metallis nascuntur etiam optima pigmenta, sive
 & caeruleum, quod propriè limus est, optimum ex
 eo quod uocatur Atticum, proximū marmorosum.
 Tertium pressum Cyricum, ex insula Cyro, Achai
 cum, Gallicum lucidum. Porro libro eodem, capite
 decimotertio, sic primum pingere instituisse dicit,
 Attico polygo natum, & Byconem. Reperitur ue
 rò & ochra ad flumina, ut ad Albim: & plurimum
 ad flumen Ochram, quæ per Brunsvigam labitur:
 unde & nomen habet, & Ochra dicitur à Saxoni
 bus. Dicunt enim, an der Ocher. propterea si acutè
 considerare uoluerimus, ochræ quatuor habemus
 species. Prima est lapidosa ex fodinis, & ad ripas,
 & litora fluminum. Secunda est puluis, & terra
 arida, hærens in lapidibus, ut caeruleum & chryso
 colla. Sicuti Saluediæ effoditur unà cum lapidibus
 ad ædificia, ex fodinis quæ dicuntur die Steynbreche.
 Tertia est terra sicca, simplex ad ripas. Quarta est
 uel limosa & tenax, uel marmorosa ex fodinis.
 Transit uerò ochra (ne & hoc uidear transisse) in
 fodinis, & ad flumina, adusta calore, terre solis, in
 rubricam natiuam & consequenter in pignitum: &
 ego aliquoties inueni ad ripas Albis, prope ostium
 Tangeræ. Ochra, quæ iam in rubricam cepit mu
 tari, pro parte adhuc ochra existente, calore terre
 aut solis operante. Porro ex ochra adusta arte fit ru
 brica fabrilis. Verùm hæc infra repetemus de Ru
 brica fabrilis.

Facilitia, quæ fit ex plumbo: hæc plerimum utuntur pro nativa pictores, & dicitur à Germanis bleigeib.

DE CHRYSOCOLLA,

Caput XXI.

Terra uiridis, Græcis & Latinis est chryso-
colla, quasi gluten auri, à Germanis dicitur
fleyngrün, schifergrün, berckgrün. Estq; duplex,
nativa & facilitia. De nativa Dioscorides agit lib.
quinto, capite quinquagesimoquarto: et primas tri-
buit Armeniæ, secundas Macedoniæ, tertias Cy-
priæ. Sunt & iam apud nos excellentes, Dacica, et
nostra Germanica mille locis. Gignitur utrò in fodi-
nis aurarijs & ararijs, hæc tamen incognita nostris
medicis. Effoditur iam in Hungaria, Burgundia,
Goltpergæ in Silesia. & hinc aurum conflatur, ut
de auro supra significauimus. Hanc natiuam qui-
dam boracem uocant: non autem est lapis borax de
buffonibus, de quo suo loco in tertio agemus. Et pos-
sit dici chrysocolla uiride scissile, sicuti ærugo æris,
uiride rasile dicitur. Estq; quasi species nitri. Plin.
libro tricesimo tertio, capite quinto, definit chryso-
collam natiuam humorem esse in putris, per uenam
auri defluentem, crassescente limo, rigoribus hi-
bernis, usq; in duritiem pumicis, laudatiorē in ara-
rijs metallis, proximam in argentarijs, tertiam au-
rariam, quartam plumbariam. In summa, chrysocol-

lam uenam putrem dicit . Porro & factitia id nomen tribuit cum Galeno, & in asperam, mediam, & herbaceam attritam, & luteam, que nullius sit momenti, diuidit. Sed Dioscorides factitiam enumerat inter erugines simpliciter aris, qua utuntur avarij: & olim utebantur medici. & fit hæc natua ex urina infantium: & hæc etiam tincar & borax dicitur. Ita uides quàm cognata sint hæc metalla, ærugo aris natua, que dicitur uiride aris rasile.

Et chrysocolla, que scissile aris uiride est. Item metallica illa, ut æruginis aris factitiæ, & chrysocolla factitia, que est aurifabrorum ærugo rasilis. Sic æruginū aris natuarū, id est uiridis aris rasilis, speciebus, itē chrysocolla, id est uiridis aris scissilis speciebus, cognata species e. iā sunt uiriola ipsa. Sed pergenus. Chrysocolla natua habet uim discutiendi & exedendi. Plinius & libro 35. capite 6. chrysocollam inter colores enumerat. Item lib. 37. capite 10. chrysocollæ alterius speciei meminit, ubi formicæ aurum eruunt, que tu ipse legere poteris. Sic uides & chrysocollæ natuæ & factitiæ certas esse species. Conflatur uerò ex natua chrysocolla & cœruleo optimum aurum. Nota & quòd in lapide illo, ubi terra uiridis, id est chrysocolla & cœruleum, id est *χάροψ*, insint. Tertium quiddā candidum, scintillarum modo lucret, quod uocant micam, & selium argentum metallici, à Germanis *glimmer*,

glimmer, oder Katzen silber. habet quidem colorem argenti, sed argentum non est. felium autem argentum dicitur, à similitudine forsitan, quòd eorum oculi noctu lucent, tali modo: siue quòd cassum & inutile quiddam sit. nullum enim fructum præbet, sed igne consumitur. Si uerò acutè consideras, minime consumitur, sed tantum purgatur (ut obseruauit aliquoties) licet sit res nullius momenti, & alium colorem assumit, et proculdubio species est amianthi: ut de amiantho infra libro tertio plura dicemus. Natura his coloribus in intimis terre se oblectare uoluit. Caterùm de chryso colla uide Serapionem lib. Aggregat. capite Tincar, qui & natiuam chryso collam in ripis maris inueniri dicit, & esse ex speciebus salis cal. & sic. 4 grad. Porro quis sit eius usus in medelis, & quomodo lauari debet, consule L.C. Dioscoridè. Est & chryso colla uenenata, plus dosi iusta accepta.

DE COERULEO,

Caput XXII.

GRæcis *κόραξ*, *κόραξ*, Latinis *cœruleū*, propter colorem, lapis lasuli. Venetus color idè, à Germanis lasur. omnia hæc quasi imitatur Arabes, qui lasuli uocant. eius genera duo sunt, scilicet:

H 4 Cœruleum

In fodinis Cypri, secundum Dioscoridum
 Lauterberge, in Saxonia, ad Hercyniam
 dicitur schifer blau. nascitur & in Hagera,
 que una cum chrysocolla, lapidi fissili-
 tiuum, quod in se chrysocollam continet. Res-
 sistantia. uis eius est in medelis, discutiedi, quod
 a crudo tibi caueas. Plinius lib. 37. cap. 10.
 & his accessisse Puteolanum & Hespero-
 rendo. Cognatio uero coeruleo, perma-
 Hoc coeruleum dicitur lasur, schifer blau
 parum cedens, mundum a marmorena-
 cius eius, friabilis immunda, que hateri
 capite Hager, Alzanard: Mesuarum
 uolunt. Est in eo stipticitas, cum acci-
 scorides primo capitulo prope coeruleo
 re coeruleo. uel ut Plinius uult, maxi-
 iam pro smaragdo, & utimur illo pro
 aliis non cognoscitur lapis Armerge-
 num libro tricessimo quinto, capite 10.
 propter studiosos addere de armenio
 cesimo septimo, cap. 9. & Solimunte

Natiuum
 fossile,
 proprie
 lasur,
 quod i-
 terum est
 duplex

Coe-
 leum a-
 liud est

In subcauatis specubus maris

Facitium, cuius iterum multa sunt genera, &
 lule parantur magno errore, cum e nativo
 in Nechepsote.

ex metallis aurarijs, & in nostris aurarijs et aurarijs, ut
& Goldberge in Silesia, species eius nascitur optima, &
aria, & Lothoringia. Estq; ueluti harenula, seu lapis, seu ter
beret. Hinc Theophrastus etiã bene inquit: Cœruleū est na
eruleo aurū conflatur Lauterbergæ, & Goldbergæ in Sile
is nonnihil astringat. uritur ut chalcitis, lauatur ut cadmia,
us tria facit genera, scilicet Aegyptium, Scythiicū, Cypriū
ase. Deinde docet ex illo parare lomentum lauando & u
est cum chryso colla, quæ dicitur schifergrün, berckgrün.
berckblaw. Eligi dicit cœruleum inebriatum, durum, ferro
archasita, id est pyrite, pulchri coloris. reperitur enim spe
tilis. Cæterum de cœruleo uide & Serapionē lib. Aggreg.
azuli. quidã cal. & sicc. 3. grad. quidã cal. 2. sic. 3. grad.
uosus eius est à 3. 1. usq; ad 3. 1. sup. Facit et mentionem Dio
lapidis Armenij, quod scilicet lapis Armenus sit leuis, colo
iridis, communicato colore cum cœruleo. Hic lapis adfertur
o smaragdo, licet malè, et isti nicht so bart als eyn smaragd:
refertur is, ni fallor, in confectiōem Diasene. Vide de illo Plī
Auicennam libro secundo, Mesuam, & alios. Hæc paucis
se nolui. Postremò de lapide eyaneo uide & Plin. libro tri
e uicesimo.

ite ali.

preciosa apud chimistas, & iam ex factitio cœruleo pi
meno parari deberent: de cuius purgandi ui scripsit Actius

DE INDICO,

Caput XXIII.

Sequutus in plurimis methodum optimi Dioscoridis, & hoc loco commodè de Indico etiam aliquid addemus. Indicum spuma est duarum specierum: scilicet est Indicum partim natiuum, quod sua sponte nascitur in arundinibus quibusdam Indiae. Pictoribus dicitur lapis Indicus, licet improprie. non est enim lapis. à Germanis uocatur Indich. huic similis est ferme adarces, de qua infra agemus, quia ita & adhæret arundinibus. sed adarces fit, Indicū nascitur sua sponte in arundine. Partim factitium in officinis tinctorum. estq; spuma purpurea, innatans cortinis. optimū est factitium illud, quod caerulei præbet speciem. habet enim caeruleum in nigro colorem. Germani dicunt *Waidblum*, oder *ferber indich*. leuiter astringit, rumpit, purgat, & reprimat ulcera. Plinius libro 35. capite sexto, Indicum natiuum inexplorate inuentionis esse sibi dicit. factitium autem fieri ex flore nigro, qui adhærescit aris cortinis. Alij succum herbe simpliciter dicunt, qua tinguntur nunc panni, quā uocant Indicum, id est glastum, quod aliud est domesticum *Waid*, notum Thuringis, quo maximè utuntur tinctorum. unde & hoc factitium Indicū, *Waidblum*, *ferber indich* proprie fit. Alterum est glastū siluestre

silvestre, wilder waid. de quibus uide Dioscoridem libro secundo de Glasto cap. consule Serap. lib. Ag greg. cap. Nilæg.

DE CINNABARI VERO,

Caput XXIIII.

His terris metallicis annumeremus nos quoque cum Dioscoride cinnabarim, terram sinopicam, lemniam, & alias terrarum species proximè sequentes. Dicemus autè in hoc presenti capite de cinnabari uero. Maximum est dubium apud medicos, quid sit cinnabaris, quia nomen hoc cinnabaris multis & diuersis tribuitur rebus ab auctoribus. Verùm ut eo melius intelligas quid uera, quid similitudinis, quid factitia sit cinnabaris, observa hanc diuisionem sequentem.

Cinnabaris

Cinnabaris
 barisuel
 cinna-
 bari du-
 plex est,
 scilicet

Verum, de quo in hoc
 presenti agemus capite,
 Verè ergo cinnabari ne-
 teres dicere sanguinem
 draconis, et adhuc no-
 men retinet. Essq; iterū
 duplex; scilicet,

1. Rubrum, ut sanctorum et mirum: suntq; glæbe non
 magna mutantur Venetis illis pifores, qui sangu-
 nem colore imitantur: et mutant illis etiam medici
 ad antidota.

2. Alrum, in globi figura for malum asseritur, compressi
 tamen, et non assurgens, quod est adulterium. cin-
 nis rei indicium est nimium lætor. Videtur enim que-
 dam admixte gummi, ut et cinnabaris particule
 quas licet conspici, idq; medicamentarij pro vero
 vendant.

Metallicum, de quo in sequenti agemus capite,

Vera autem cinnabaris quid sit, variae sunt sententiae. Plinius libro tricesimo tertio, capite septimo, vocat Indiacum cinnabarin, differentiae causa: & dicit esse sanie[m] draconis illisi, elephancorum morientium pondere, permixto utriusq[ue] animalis sanguine: cui assentitur Solinus. Leoniceus uero quiddam metallicum esse censet, cum Dioscorides inter metalla id recenset. Arabes succum esse uolunt. Serapio sideritidis Achilleae. uerum Dioscorides e contra, cum diligenter illam herbam describit, talis succi non facit mentionem. Eo tamen in horum sententiam, qui cinnabarin succum, seu lacrymam alicuius herbae seu arboris potius esse uolunt, quod etiam ipse gustus & sapor indicat. Ferunt arborem esse in Libya, & finitimis regionibus proceram, ex qua sanguis ille draconis manat: perinde atque in Rhetis e Larice, & apud nos e nostra picea, & abiete tempore ueris manat resina, quam medicamentarij etiam Itali pro terebinthi resina uendunt, cum uera terebinthina mastiche Chia colore dicitur esse similis. Sic Platearius quoq[ue] sentit, sanguinem draconis esse arboris seu herbae succum in India, aut Persia.

DE CINNABARI METAL-

lico, Caput XXV.

Metallicum est alterum cinnabari, & dicitur multon, ut etiam minium, & Graecis uocatur

uocatur cinnabaris: & hoc in causa fuit, quare mifcuerunt, & ufi fint medici metallico illo, pro uero cinnabari, cum tamen metallicum cinnabari fit uenenum: ò medici refipifcite, nolite obsecro uenenū illud alicui præbere loco ueræ cinnabaris. Also werden die k̄irchb̄öfe vngleich. Est autem duplex metallicum cinnabari, ſcilicet natiuum & factitium.

NATIVVM, à Germanis berckginober, quo d̄eſolutum, fit argentum uiuum, & ſulphur: alijs minium natiuum dic tur, eſt q̄; rubri coloris ut ſandaraca, inuenitur in argentarijs metallis, ut Plinius ſcribit. Cordus præceptor meus olim obſeruat̄ dus, cuius anima ſit in ſinu Abrabæ, cum omnibus piè mortuis, indicauit mihi quòd hoc natiuum minium reperiat̄ur etiam ad Rhenum, Eberborgi ſicuti Schonbach̄i inuenitur magna copia. In noſtris fodinis M̄nſenſibus habemus uenam eius, queckſilber erz, quæ tanti præcij quondã fuit apud Romanos, ut ſcribit Plinius libro triceſimotertio, capite ſeptimo. Vnde & Virgilius dicit decima Aegl. Panna mini q̄; rubentem. Et Plinius nunc uenã minijs, nunc minium lapidem etiã appellat. Et ut uidemus generi lapidis fiſſilis ita adhæret, ut innatum uideatur. Sic enimquit Plinius libro triceſimotertio, capite ſexto: Et eſt lapis in ijs uenis, cuius uonica liquoris æterni, argentū uiuū appellatur. Vitruuius
anthracem

Ambracem scribit dici hoc *minium nativum*, das *quecksilber* eris, nam *prune uena* similis est. Verba ipsius *Vitruuij* hæc sunt: *Ingrediar uic minij rationes explicare: id aut agris Ephesiorum Ciubianis primum memoratur esse inuentum: cuius et res et ratio satis magnas habet admirationes. foditur enim gleba que ambrax dicitur, antequam tractationibus ad minium perueniat, uena uti ferreo magis sub-ruffo colore habens circa se rubrum puluerem. Cum id foditur ex plagis ferramentorum, crebras emittit lacrymas argenti uini, que a fossoribus statim colliguntur. Hæc Vitruuius. Verum nota quod Greci multas res ob coloris similitudinem uocauerunt *ambracas*. ut sunt:*

I. *Vena minij*, ut hic declarant uerba ipsius *Vitruuij*.

II. *Hematites gemma* iuxta *Plinium* libro 36. capite 20. de qua *infrà*.

III. *Gemma illa nobilissima*, quam *Plinius* hinc uocat *carbunculum*, ni fallor, libro 37. capite 7. Eyn *carbunckel*, à *Germanis*, oder *carfunckel*, à *Grecis* *καρβυκκος*, quod ignem non timeat. aliàs *ἀνθρακίτης*. uulgus eius genus longè præstans omnibus rubore et fulgore *rubinum* uocat: quem lapidem aliàs dicere possumus *liebniten*.

III I. *Terræ genus*, cuius scriptores rei rusticæ mentionem fecerunt, credo esse illam terram quam *Saxones*

xones nonnullis locis effodiunt, in sole siccant, & pro ligno utuntur: illa deinde ad fouendum ignem, & proculdubio est species bituminis. Saxones uocant thorff. Estq; bitumen calore solis exiccatum extra terram mater proculdubio carbonis lapidei, qui est bitumen induratum calore intra terram. uocant autem thorff, forsitan quia torrefit sole.

V. Est id quod Theophrastus describit, cum inquit: Quos autem mox carbones uocant in eorū numero, que propter usum effodiuntur, habendi terreni sunt. Exuruntur autem, & igni accenduntur quemadmodum carbones. Apud nos genus quoddam reperitur, sic terræ calore excoctum, ut atrum ac leue sit, perinde carbo. attamen pingue quo fabricantur, à Germanis dicuntur sleynkolen, quasi *λιόλιθος*. Theophrastus dicit *καύλιος*, qui leues sunt, ut aquæ innatent, quod uidetur terræ esse excoctæ & rare. in agro Leodiensi effodiuntur graues, que dicerentur *λιόλιθος*. De his Plinius nihil habet. Greci autē tam carbones quàm prunas *καύρα* (ni fallor) uocāt, kolen sic sind gelöscht. vñ schwarz, od gliende, vnd rot, also sind die ersten 2. species *καύρα* wie gliende kolen, vnd die letzten zwō, wie die schwarzen geläscht en kolen. Ceterum nota quod et Theophrastus: uerū illud minū non *καύρα*, sed cinnabarin ob coloris similitudinem nominat, ut & alij Greci: nō quod sit uera cinnabaris.

baris, id quod noster Dioscorides & Plinius locis citatis etiam uolunt. Postremo cum minium natium ut sandaraca rubet, nota illorum differentiam. Ex minio siue iam elaborato, siue rudi, conficitur argentum uiuum, ut dictum est. quod è sandaraca minime fieri potest: imò dum lauatur uena minij, ut postea teratur, cum primum humorẽ hauserit, pars ipsius in argentum uiuum mutatur. idq; rursus siccatum & contritum, redit ad suum colorem. Sicuti autem dicimus, milton uel minium natium & factitium: sic etiam à gente uel usu dicitur ΜΙΛΤΟΝ & ΕΠΙΠΡΩΤΑΙ rubrica Sinopica: ΜΙΛΤΟΝ & ΤΑΥΡΩΠΙΚΗ rubrica fabrilis: sic ΑΡΜΗΝΙΑ γῆ, uel ΑΙΓΥΠΙΟ ΜΙΛΤΟΝ de quibus nunc agemus ordine. De argento uiuo in primo libro actum est.

FACTITIVM,

quod conficitur ex argento uiuo & sulphure à chymistis, à Germanis dicitur *zinnober* à latino nomine. Estq; hoc nostrum factitium, cinnabari uulgare, uiszer *gemeyn zinnober*. Est & aliud minium adulterinum, quàm illud quod cinnabari uocant: scilicet quod hodie solum nomen minij retinet, & conficitur ex plumbo. A Germanis dicitur *meninge*. Estq; species sandaracæ factitiæ.

Uide *Bulkasim*, & *Scrapionem* libro *Aggreg.* capite *Asreg*, siue *Afrangi*. Est & tertium genus adulterinum, in argentarijs et plumbarijs metallis, ex isto lapide quodam, in uenis reperto: de quo Pli-

nus scripsit libro tricesimo tertio, capite septimo. Quomodo uerò cōficiatur mivū, Plinius ex Theophrasto uidetur transcripsisse.

DE RVBRICA SINOPICA,

Caput XXVI.

Dioscorides libro quinto, capite sexagesimo primo, rubricam Sinopicen, quam alias uolunt dici lepniam, Græcis Magram uel Mogram, Latinis Sinopidam, eligit eam que grauis, densa, iocinoris colore, non calculosa, sibi concolor, & copiose cum diluitur, se diffundens. Deinde docet, quo in loco effodiatur, & unde cognomentum habeat: nempe à Sinope urbe, in qua uēdebatur olim, uel per quam ferebatur. inuenta primū in Ponto, Plinius ut refert. Talis rubrica Sinopica glebarum modo è Byzantio adfertur Venetias, licet raro. interdum ex eadem urbe adferuntur pastilli coloris serè fului, literis Turcicis signati: quos ob id materialiste terram sigillatam appellant. Sic olim Lemnia terra, imagine capræ signabatur, quia illi admiscebatur sanguis hircinus. quò se Galenus contulit, ut uideret quantum hircini sanguinis illi terre admisceretur. Dicebantur autem illi pastilli signati, Sphragida egos, sigillum capræ. Profectè Lemnus insula, in qua fodiebatur illa terra, nō longè abest à Thracia, & in eam Turca etiā habet imperium: quare facillè Byzantium portari possit.

Quòd

Quòd si color talium pastillorū, quæ adferuntur è Byzantio, minus quàm debet rubricæ respondet, seu conuenit, causa forsitan est, quòd cum terra diluitur, ut in pastillos cogatur, nonnihil mutatur. deinde iam profundius foditur, atq; ita minus calore adurit. Turcæ magis aestimant ad pestem curandam tales pastillos. Arabes etiam maximam uim pestis curande, adscribunt glebæ Armeniacæ: ut est etiam uidere apud Galenum, qui tradit eam pallidam. Illa profectò non multum huic terræ sigillatæ dissimilis est: nisi quòd Armeniacæ terræ sigillatæ nusquam impressum legatur. Vtra hæc terra sit tandem signata redacta in pastillos, cū literis Turcicis, an sit rubrica Sinopica diluta, an terra Lemniæ, an Armeniæ, nō magni referre puto, cum easdem uires omnium talium habet: Byzantiij inquirenda esset, an è Lemno, an ex Armenia aduehere tur, an à Sinope in Thraciam deportaretur. Olim hoc genus rubricæ proculdubio peculiare fuit. hodie propter Turcarum rabiem non adeò adfertur. Caterùm de Sinopide illa uide & Plinium libro tricesimoquinto, capite sexto, cum facit eius species tres, rubram, minus rubentem, & inter has mediam: deinde & Serapionem libro Aggregat. capite Mezgreth, ubi etiam species enumerat eius: item & Paulum de mo gra Sinopida.

DE RUBRICA FABRILI,

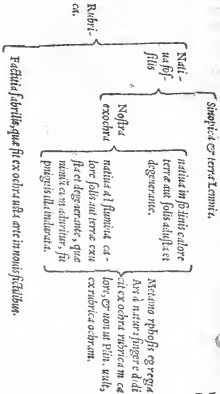
Caput XXVII.

Rubrica fabrilis duplex est. à Germanis autem utraq; dicitur rottel, röttelstein, wie die zim merleüt vnd steynmenzen brauchen. à Græcis *μαρμαριον*. Est enim alia natua, alia factitia. Natua à Germanis propriè dicitur berckroittel. hæc apud nos est fossilis, & reperitur nonnunquam ad ipsa flumina, ut ad Albim: in patria mea ad torrentem Garmersdorfsent, quæ pro parte adhuc ochra est, fieri iam incepit rubrica. & nimiam usta ex rubrica, fit pignitiss indurata (ut supra egimus) sic usta calore solis aut terræ. Dioscorides libro quinto, capite sexagesimo, secundo, gigni natuam in Iberia testatur uersus occidentem, ochra exusta, & de generante in rubricam. Plinius libro tricesimo quinto, cap. 6. de eadè natua scribit, q̄ in ferrarijs metallis reperiatur. Huius autem species aliquot iterum habemus. Quædam inuenitur marmorose, ad fodi nas in ualle: quædam e contra insignis, quæ etiam apta picturis, ut Plinius scribit de illa quæ reperitur in ferrarijs metallis. Porro factitia est rubrica fabrilis, à Germanis braun rottel, quæ fit ex ochra usta, ut Theophrastus & Dioscorides testantur. Plinius autem libro tricesimo quinto, capite sexto, negligentia quadam hoc inuertit, scilicet rubricam fieri ex ochra. nam ochram ex rubrica fieri dicit

exusta

exusta in ollis nouis luto circumlitis . Sed contra-
rium est uerum . Et natura etiam hoc testatur , ut
ipse obseruauit . inueni enim ad flumina aliquoties
ochram semisactam rubricam , calore terræ aut so-
lis . at nūquid e contra rubricam quæ fieri ochra im-
ciperet . Caterum quæ factitia rubrica sit optima ,
cōmendo fabris . Dioscorides prædicat friabilē , nō
marmorosam , natione Aegyptiacam , aut Carthagi-
nensem . Idem et Plinius agit .

SCHEMA DE RVBRICIS.

DE TERRA LEMNIA,

Caput XXVIII.

LEMNIA Ἰῆ, uel Λεμνία νῆα: & Lemnium
 minimum, rubrica Lemnia, terra Lemnia, spe-
 cies rubricæ colore minio proxima. Dicitur autem
 Lemnia terra, quia ex Lemno deferebatur. Auicenna
 terram sigillatam & lictam sigillatæ dicit, quia
 à sacerdotibus Diane, signabatur imagine Dia-
 ne, in cuius tutela erat: uel capræ, quia caprino
 sanguine miscebatur. unde & spbragda egos, id
 est sigillum capræ nominabāt. Huc se Galenus con-
 tulit, ut uideret quantum hircini sanguinis amu-
 sceretur illi terræ: ut inde conijceret, quæ illi uis
 inesset, & quare tam magni ac mirabilis effectus
 esset in medelis. Suprà autem attingimus de rubricæ,
 quam terram sigillatam Turcicis literis materiali-
 stæ adferant. Nos ueram terram Lemniam iam pa-
 rum credo habemus, propter Turcæ arabicæ, qui
 imperium habet in Lemnum, licet illinc in Thra-
 ciam & Byzantium facile portari possit. Pro illa
 quidam hodie creta sigalina signata utuntur. Cir-
 culatores quidam nequam in Italia fingunt se de
 prosapia esse diui nescio cuius Pauli, & uendunt
 Sclutium quiddam hominibus pro Lemnia terra,
 contra uenenam perniciosam pro antidoto. Imperator
 Turcarum nunc sodinas eius terræ tenet, & mittit
 eam legatis nonnunquam nostro Imperatori (ut au-

diui) pro magno, quia aduersus uenena & pestem
 presens sit antidoton. Dioscorides eam nasci do-
 cet in Lemno, in cuniculoso specu, palustri loco. i-
 dem alij testantur, nempe quibusdam in montibus
 Lemni, aut circa radices montium, præcipuè circa
 illum montem in quem delapsus Vulcanus, teste Ga-
 leno. Plinius lib. tricesimo quinto, capite sexto, pri-
 mùm dicit effossam, in speluncis quæ saxis adhæse-
 rit, excellentem: & quòd glebis sius color extrà
 maculosus. Consule & Serapionem libro Aggreg.
 cap. Theiomaticum uel humanatum, uel Thermathium:
 Paulum item, & Auicennam de terra sigillata: Ni-
 candrum in theriaca inter antidota contra morsus
 letales. Platearius uocat hanc calcem odoriferam,
 & terram argentariam, & terram Saraccenicam.
 Nos supra admonuimus, pro terra Lemnia nunc
 uendi cretam figulinã signatam. et ipse monet Pla-
 tearius faciliè sophisticari Lemniam terram ex cre-
 ta. Plinius Lemniam terram proximam esse dicit co-
 lore mûmo. Omnes autem pastilli, quos mihi uidere
 contigit semel atq; iterum, qui de Lemnia debuerè
 esse terra, fuerè aliquantũ suppalidi, propter dilu-
 tionem forsità terræ. Deinde quod profundius iam
 fõditur, atq; ita minus calore aduratur: ut supra et-
 iam de Sinopide docuimus. Ita uides, cum Deus ho-
 minem ex terra creauit, & quædã ruffa, e contra ho-
 mo in terram soluitur, & terra illi contra uenena
 & mor

Et morbos grauiſſimos pro antidoto eſt. Et uolunt illam ipſam terram Lemniam maximè conformem eſſe in temperamento humane nature. quod etiam conſtat. O mirabilis Deus in operibus ſuis.

DE TERRA ERETRIADE,

Caput XXIX.

NVnc & alias ſpecies terrarum addemus, quarum Dioſcorides mentionem facit lib. quinto, capite nonageſimoquarto, que olim receptæ in uſum medendi fuerunt, quibus uis refrigerandi, meatus obducendi, occludendi. Sunt autem omnino nobis iſtæ ſpecies terrarū incognitæ. olim ex Græcia ſerebantur, iam uerò minime: forſitan propter Turcarū rabiem, et alias cauſas. Et ſi quis acutè cōſiderare uelit in noſtris regionibus illæ omnes ſpecies reperiuntur, & quidem præſtantes. In hoc uerò capite præſenti dicemus de terra Eretriade. Dioſcorides L. C. duas ſpecies terræ Eretriadis eſſe dicit, ſcilicet albam et cinericæam: que cum mollis ſit, & trahitur per cramenta, reſert lineam uiolaccam: & illa ipſa eſt tum optima. Docet & idem, quomodo lauentur & parentur illæ ſpecies: & que his qualitas, nempe astringendi & refrigerandi, molliendi, caua explendi, ſanguinolenta conglutinandi: idem Plinius docet libro triceſimoquinto, capite decimoſexto. In Saxonia cinerea hæc eius ſpecies reperitur aliquoties ad ſodi-

nas figulorum, et etiam ad littora fluminum, præcipue Albis: ut in copia est uidere ad ostium Tangræ in littore cis Albim, regionis Hierichuntina.

DE TERRA SAMIA,

Caput XXX.

Samia etiam terra duplex est secundum Dioscoridem: 1. Cædida leuis, tangenti lingua glutinis modo adhaerescens, mollis, succosa, friabilis, cuiusmodi est quam alij Collyrion appellant. 2. Astera, crustacea, cotis modo prædensa. Vruntur & lanantur ut Eretriades, & uiribus illis sumi uicina. Sistiunt sanguinis reiectiones, fluxiones uulue. Profsunt testium & mammarum inflammationibus, et nenenis & uerbis serpentium. Consule Plinium libro tricesimoquinto, capite decimosexto. & Nicandrum in Alexipharmacis, contra portionem cantharidum. Cæterum de Lapide Samio, cuius usus in poliendo auro, cuius Dioscorides facit mentionem penes Samiam terram, uide ipsum Dioscoridem L. C. & Plinium libro tricesimosexto, capite uicesimo-primo & Albertum in lapidario suo. Nos terras Samias nomine habemus in fodinis figulorum in regione Hierichuntina, non procul ab Albi, prope pagum Gentin.

DE CHIA TERRA,

Caput XXXI.

Chia terra candida est, & crustosa, similis terre

terre Samie, tum forma, tum uirtute, sicuti docet Dioscorides & Plinius libro tricesimo quinto, capite decimosexto. Præcipuè autem illa commendat colorem corporis, detergit in balneis pro nitro, maximè cutem mulierum. Et hæc terra reperitur in Saxonia multis locis, præcipuè in fodinis prope Belzick oppidum.

DE TERRA SELINVSIA,

Caput XXXII.

Selinusia terra eandem habet naturam quam Cbia & Samia, teste Dioscoride & Plinio L. C. præcipuè illa quæ resplendet, inquit Dioscorides, candida: uel ut Plinius dicit, lactei coloris, friabilis, et celerrima dilui humore. Plinius eadem Lacte diluta interpolari docet albaria tectoriorum.

DE TERRA CIMOLIA,

Caput XXXIII.

Cimolia terra secundum Dioscoridem duo sunt genera, scilicet alia cãdida, alia ad purpuram inclinãt. Optima uerò, quæ innatam pinguitudinem habet, quæ & tactu frigida sentitur. uis est dilute excutiendi, cohibendi, infrigidandi. Plinius libro tricesimo quinto, capite decimosextimo inter cretæ genera enumerat. Fuere olim autem hæc terra notissima, non tantum medicis, sed etiam ad pannos inficiendos, & ad argentum coquendum, ut dicit Gerodius. Vnde & hæc terra dicta est

dicta est argentaria. Celsus cimoliam terram laudat, quæ sit subcærulei coloris. Vide & Serapionem libro Aggreg. capite Thenebi molea. Fuerunt et de his terris etiam uariæ opiniones. Quidam in Hispania nigram inueniri, quidam marmor esse in uiridi luco, quidam fieri ad rotam illam arenariam qua acuntur gladij uolebant: & pro ea posuere, illam nostram materiam quæ reperitur ad tales rotas, seu limum aquaticum, nunc cum rem ipsam ignoramus, nihil uel parum certi etiã de illa dicere possumus. Gallus quidam mihi aliquando demonstrabat pro terra uera cimolia concreticium quiddam quasi lapidosum & pumicosum, wie ein Schyrben vom dopff, coloris fermè candidi, tanquam ex spuma maris seu alicuius fluminis conflatum fuisset.

DE TESTIS FURNACEIS,

Caput XXXIII.

T*este fornaceæ, von gepranten pothen oder dopffen die scherben, quid etiam possint in medicis, docet L. C. Dioscorides, scilicet quòd crustas ulceribus obducant, eruptionibus & podagricis prosunt. strumas discutiant. Eisdem uires & habet terra furnacum, quæ retorrida fuluescit, der geprante leymen, furnemlich auß dem backoffen.*

DE TERRA MELIA,

Caput XXXV.

Terra Melia olim ex Melo insula ferebatur, colore similis Eretriæ cineræ, aspera tactu, crepitans, dearsa pumicis modo uim habet a-luminosam, ut uult Dioscorides L. C. Hodie quia ex Tripoli Libyæ Apbricæ affertur, lapis Tripolis dicitur. Estq; ille lapis quo solent abstergere barbitosores pelues. Estq; pallidus in cinereo & flauo. abstergit & specula, & omne quod mundum ita esse debet. In Saxonia crebris locis, præcipuè propè Hildesheimiū nascitur lapis, qui respondet uiribus, colore, et reliqua natura omnino lapidi illi Tripolis, & Meliæ terræ. Er rauschet, wan man yhn anrieret, & ueluti Melia. Sic omnis terra eligenda, recens, mollis, non lapidosa. friabilis, quæ faciliè resoluitur.

DE TERRA AMPELITIDE,

Caput XXXVI.

Terra ampelitis quasi unaria, seu pharmacitis, nascitur in Seleucia Syriæ, laudabilis in prunis, nigra, bitumini simillima, assulosa, carbones referens æquabili splendore. Solutur oleo. Vim habet dissipandi & refrigerandi, ut docet Dioscorides L. C. & Plinius libro tricesimo quinto, capite decimosexto. Damnatur e contra quæ candida et cinerea, & in liquorem quæ non resoluitur. Cetera

runt quis eius usus etiam in œconomia, vide L. C. Cigneæ inter lithanthracas, & etiam in inferiori Germania, ubi bituminis reperiuntur species, inuenitur copiose ampelitis, & dicitur à Germanis schwarz kreide.

DE FVLGINE PICTORIA,

Caput XXXVII.

DE his quoq; rebus cum Dioscoride alijsq; breuiter agemus. Fuligo qua pictores utuntur, à Germanis, schmitz, rham, schwertze, iam fit varijs modis, & multis ex rebus. fit apud nos exte da, & dicitur kottelrhom, oder kottlofrobm, oder kinrauch. Dioscorides fuliginem prædicat ex uitrarijs officinis, das auß den glasbhüten wird gûsamen gelesen: cuius uis medica est, astringere & erodere. Vide & Plinium libro tricesimoquinto, capite decimosexto.

DE ATRAMENTO LIBRARIO,

Caput XXXVIII.

Atramentum sutorium quid ueteribus, & quid iam nobis sit, supra egimus. hic uerò de atramento librario pauca cum Dioscoride agemus, von der dinten oder black, ut uocāt Saxones. Modos autem quos docet Dioscorides, quomodo fiat artramentum, omnino iam sunt obsoleti. Nos enim iam multo aliter componimus nostrum atramentū ex uitriolo, galla, gummi, etiam alijs modis, ut

dis, ut sciunt scribere, quare mutabilis est & qualitas eius iuxta ingredientia. Si vis, poteris atramentum librarium ita diuidere.

Atramentum librarium, dicitur oder black, duplex est, scilicet naturale quasi, & factitium. Naturale quasi, succus ille omnino similis atramento librario. 1 in sepia, in dem blackfish, de quo consule Dioscoridem lib. 2. Plinium & Nicandrum, aliosq; ut de hac suo tempore agemus. 2 in crucca terrestri a'ba, qua comesta moriuntur sues, de qua in libro secundo Dioscoridis aliquando agemus.

Factitium iuxta Dioscoridem, 1 ex fuligine, & tædis coacta. 2 è fuligine resinarum, & pictoria, cui vis erodendi. Factitium uerò nobis, 1 ex lapide de quo supra egimus in capite de pignite. 2 ex charta combusta. 3 ex semine alni. 4 ex lacte & cote. 5 ex fuliginibus. 6 ex uitriolo, galla, & gummi.

Plinius libro tricesimo quinto, capite sexto, docet & alios modos, quibus olim atramenta libraria sint composita, nempe ex terris coloris sulphurei, ex carbonibus digestis in sepulchris, ex fuligine. Sed de his satis pergemus.

DE FECE, Caput XXXIX.

FEX à Germanis hesen, oder berne securdū Saxones. Intelligimus autem semper uini fecem, ut Dioscorides etiam libro quinto, capite septuag-

ptuagesimonono docet. Deinde etiam addit fecem aceti, et quomodo siccata crematur, ut balcyonū, & etiam alijs modis: quæ illi uis medica, nempe adurens & abstergens: quid possit cruda, uista, elotata. De fece uini consule Serapionem libro Aggreg. capite Haarim. De fece autem indurata uini, unde fiat tartarum, der Weinsteyn, consule Paulum de tartaro.

D E C A L C E V I V A,

Caput XL:

Calx uiua, non extincta, asbestos, fit uarijs modis. In quibusdam locis fit lapidibus uel calculis litoralibus, coloris cæsi uel cinerei, candidiue, cuniculis nempe actis in agris ad littora, uel simpliciter collectis calculis ad littora, aut etiam erutis proprijs sôdinis: ut fit in patria mea ad Salam, & alijs locis, auß den kalckbrilchen vnd bergen. Fit & ad mare ex testis ostree & marmorum buccinorum: & de corticibus ouorū, ut pro parte docet Dioscorides libro quinto, capite octuagesimo, & Plinius libro tricesimosexto, capite uicesimo tertio & uicesimoquarto: item libro tricesimatercio, capite quinto: lib. decimosextimo, capite octauo, ubi de calce agit. Est autem calx uiua, der vngelescht kalck, duplex, coloris candidi & cærulei, grau vnd weiß. Vis omnium est adurens, ignea, mordens, crustas inducens. Vrit in summa, discuit, &

extra-

extrahit. Odit naturaliter aquam qua accenditur, amat oleum quo etiam facillimè commiscetur. Vide de calce et Serapionem libro Aggregationum, capite Horach.

DE G Y P S O, Caput XII.

Gypsum à Germanis dicitur sparkalck, oder Gyps à latino, Saxones uocant sparkalck: quia fit forsitan ex lapide speculari, quem uocant spar oder sperglass, propter uitri similitudinem, also daß auß sperglass, wird sperkalck. Est autem gypsum cognata res calci, sed non est ita ca- lidum. Differunt quòd calx restincta humore ali- quo acquirit calorem, gypsum uerò non accenditur restinctum. Vis illi est astringere, obstruere, potu strangulat. Consule Dioscoridem libro quinto, ca- pite octuagesimo primo, & Plinium libro tricesi- mosexto, capite uicesimoquarto, licet olim uino il- lo condiebantur. Usus eius tantum extrinsecus est propter nimiam eius exiccationem & strangula- tionem. Est uerò duplex gypsum. Vnum est fossile & natium, & è terra effoditur, summa tamen tel- lure. Estiq; res similis ferè nitro, latis nonnunquam uenis. Notum illud Theophrasto, & Plinio, qui Theophrastum imitatus est. & nomen suum apud nos retinet, & dicitur gyps. Reperitur aliquot lo- cis, atq; etiam ad Albim. nam Albim ubi inundaue- rit, secum uehit gypsum & lapidem specularem.

K

Alterum

Alterum gypsum est factitium, & fit seu coquitur (ut ait enim uerbo Plinii) ex lapide albo, simili alabastriti, cuius lapidis quasi uenae reperiuntur in Saxia lenae & ad syluam Hercyniam: item in patria mea ad fodinas, & in Saxonia ad ipsa flumina, ut supra docuimus. & mihi uidetur quod ille lapis sit quasi medulla indurata saxi, steinmarch: aut uidetur esse species aphronitri, aut gypsi ueri, aut lapidis calaminaris. Vnde et quidam Saxones et huc lapidem uocant, vnser lieben frauen eisz, cum sic calaminaris lapis proprie dicitur. Secundò gypsum factitium fit ex lapide illo scissili speculari; qui à Germanis dicitur sperglass, glacies Mariæ, vnser lieben frauen eisz, quia representat formam glaciæ. & hoc est optimum gypsum, ut testatur Plinius libro tricesimosexto, capite uicesimo quarto. De lapide uerò speculari infra libro tertio plura dicemus, de lapide Arabico et Selinite. Albertus gypsi extremitatem natiui uult esse lapidem specularem. Ceterum de gypso consule Plinium Libam C. & libro tricesimo quinto, capite duodecimo, et decimo septimo, & Serapionem libro Aggreg. capite Gypsen uel Ilgetin.

DE CINERE SARMENTICIO

Caput XLII.

Cinis sarmenticus à Germanis dicitur reben asch oder esch, weinreben asch. Estq; cinis ille

ille non tantum utilis medicis chirurgis, sed & chē-
mistis. Plinius et Dioscorides eius non uul'gares e-
numerant uires. Cōinet uim salis, at leniorem: e-
rodit excrescentias carnis. Virtus autem eius diuer-
sificatur secundum combustæ materie differen-
tiam & qualitatem. Vide Serapionem lib. Aggr.
cap. Mumad, Galenum etiam in s. Simplicium.

DE HALCYONIO,

Caput XLIII.

QUæ sint aues dilectæ Tethidi halcyones,
quæ species, quando foecificent, quis mo-
dus paradi midī, quæ eius forma, uide Plin. lib. 10.
cap. 31. & lib. 2. cap. 49. & lib. 18. cap. 26. & il-
lam lepidissimā fabulam apud Ouid 11. Metamor.
& alios qui de talibus scripsere. Nos quoq; si ui-
tam nobis Deus dabit, libellos edemus de piscibus
& uolucris. & cum halcyones habemus in infe-
riori Germania, imò ad ipsam Hæuelam flumen, di-
ligentissimè naturam & formā illarum tum expli-
cabitur. Meritò quidē Glaucus Nereidibus, ut no-
ster dicit Virgilius & Theocritus, halcedones uel
halcyones aues pulcherrimæ sunt uoluptati. Ab i-
stis ergo halcyonibus nomē habet halcyoni um: seu
ceycū à Ceyce, de quo hic agemus. Est autē hal-
cyonium nihil aliud, q̄ maris spuma cōcreta, & in-
tus res scissilis, stimulans in faucibus & oculis. Un-
de & hodie spuma maris in officinis dicitur: Sed

non est spuma salis illa seu maris, de qua supra egimus, licet cognatio in his quædã sit. spuma enim salis illa est lanugo siue ramentũ spumosi maris in petris coagulatum. Hoc uerò halcyonium est spuma maris concreta, scissilis & spongiosa. Dicitur autem halcyonium, quia halcyones aues cõdunt nidos pendentes æquore, ut Poeta dicit, ex isto spongioso & cõcreto quasi lapide, uel iuxta hanc concretam spumam. Dioscor. lib. 5. cap. 83. quinq; genera halcyonij recitat, hodie uix unum et alterum habetur, scilicet: Est halcyonium primum spissum acerbi saporis, spongiosa facie, tetri odoris, piscem olens, es fischen get febr. hoc in littoribus maris & etiam ad Huelam reperitur, ubi sunt halcyones (quæ ab incolis dicuntur, licet improprie, waser hünlein, & aliquo modo proprie eisvögel, quia glaciosa hieme ni dificat & excludit pullos. Mo tamen nomine dicitur & alia avis, nempe quæ ipsida est.) Secundũ halcyonij genus est simile pinnulis oculorũ, aut spongiæ, fistulosum, leue, odorẽ refert algæ. Hæc duo prima genera in smegmata foeminarum sumuntur. Hinc Ouid. dicit de Med. faciei: Addita de querulo uolucrum medicamina nido,

Ore fugant maculas: halcyonea uocant.

Tertium genus est in forma simile uermiculo, & magis uergit ad purpuram: & illud uocant Milesium. Estq; diureticũ. Quartum genus est suacidis uelleri-

uelleribus nõ diſſimile, multisq; hiat inanitatibus,
 leue. Quintum genus exiſtit ſungi figura, ſine odo
 re aſperum: in Propontide iuxta inſulã Beſbicon
 naſcitur: & patrio nomine, quia ſalſum & aſpe
 rum eſt, uocant halofacbnẽ. Eſtq; aptum de albãdis
 dentibus. & hoc aſſumitur ad ſinegnata & pſilo
 thra. Ceterum quomodo cremari & lauari debẽt
 halcyonia, uide Dioſcoridem L. C. & Bulkaſimi.
 Plinius lib. 32. cap. 5. fieri halcyonium dicit ex ni
 ãis halcyonum ſiue cecycum, aut eſt ſordibus ſpu
 marum craſſeſcentibus, aut eſt limo, uel quadam ma
 ris lanugine. et facit eius genera quatuor. Primum
 cinereum ſpiffum, odoris aſperi: ſecundum mol
 le, leuius, odore ſerẽ algæ: tertium candidioris for
 ma uermiculi: quartum pumicoſius, ſpongiæ putri
 ſimile, penẽ purpureum quod optimum, Mileſium
 uocetur. Ceterum de uiribus illorum eundem con
 ſule L. C. & Serapionem lib. Aggreg. cap. Zebus
 Albach, ſiue Zebethababar. Almansorem 3. tract.
 capite Spuma maris. qui omnes has ſpecies dicit
 calidas & ſiccas. Poſtremò fuerunt & qui bal
 cyonium non ſpumam maris eſſe dicerẽt, ſed idem
 hoc quod artis, id eſt, adarce dicitur, & caro ma
 rina. Verum hi errarunt. nam quid adarce
 propriẽ, in ſequenti capite
 dicemus.

ADarces, artis, & caro marina secundam nonnullos similiter res est, in maritimis locis nascens, præcipuè in Cappadocia seu Galatia. Estq; concreta tanquam salsilago, humidis & palustribus locis emergens, siccitate, ac arundinibus & herbis agglutinata. Vidicium nativum (sicuti supra docuimus) ueluti in arundinibus Indiae sponte nascitur, uel ut sal Indum in canna. Similis uero adarces res est in colore flori lapidis Asij, & in forma molli halcyonio, & aliquantum cauo proxima, ut possit uideri lacustre quasi halcyonium: & quia ita pendet arundinibus, pericalamitum & calamochium quondam dicebatur. hodie, nisi fallor, balmarinum uocant. ita uidemus medicos his ridiculis sepe uti, contemptis nobilioribus. nonnumquam etiã res ita obscuris uocant uocabulis, ut Oedipo ipso foret opus. quoties enim scribunt, Recipe adipem insanis deformis, & lachrymam uitæ Dionysiace: quis hæc intelligit, nisi Oedipus? infantem deformem quis subito insanum intelligeret: & lachrymam uitæ Dionysiace, id est, gummi hederae? Ceterum adarces quas habeat uires in medelis, docet Dioscorides libro quinto, capite octuagesimo quarto, Plinius libro tricesimo secundo, capite sexto, qui adarcenti nasci ait circa harundines tenues è

spuma aque dulcis, ac marinae, ubi se miscent, & habere vim causticam.

DE SPONGIIS,

Caput XLV.

Spongia seu fungus marinus, attrahens & asseruans aquam, à Germanis *schwamm*, est zoophyton, neq; animal, neq; frutex: sed tertiam quandam habet naturam, & illi cōmixta est natura animalis & plantae, hinc Auicenna de firmis spōgram inquit: Spongia est corpus marinū, laxum, rarum: quod cui rei adheret, ab illa nō separatur, habetq; animas: calidum in primo, siccum in secundo gradu. Diosc. lib. 5. cap. 85. eius duo genera esse dicit, scilicet marem & foeminam. Marem existere densis & exiguis fistulis, albis: cuius speciei duriores dixerunt olim Tragoi: contra foeminā magnis existere foraminibus rotundis. Quidā addunt & tertiam speciem, habentē intra se lapides duros, & plurimas cauernas. Istorum lapidum in tali spongia & Auicenna L. C. mentionē facit, quod scilicet sint minus calidi quā ipsa spongia. Dicuntur autem isti lapides à Plinio libro 36. cap. 19. Cystolithos, quoniā medentur uescicæ, & calculū in uescicis rumpunt, ut in tertio de gemmis repetemus. Inueniuntur & in ipsis spongijs in mari & in foemina nucleis (licet raro) in modum pomi persici, aut amygdalæ enucleatæ, ut mihi aliquando Iudeus medicus

ueterator demonstrabat. Et hi nuclei sunt magni momenti in medelis, præcipuè contra puerorū uermes, in uentriculis. Cæterum spongia quomodo aduratur, quæ illi uis medica, cum fuerit recens, cum fuerit adusta, arida, uetus: item quomodo cura & studio candida fiat: consule Dioscoridem L. C. & alios: Serapio Aggreg. cap. Affegi albach, uel affengara, eadem spongia esse species affirmat. Plinius lib. 9. cap. 45. & lib. 31. cap. 11. ubi & mentionem facit urticæ marinæ, spongiarū tria etiam perstringit genera. scilicet, spissum, prædurū & asperum, quod tragos dicatur: & minus spissum et mollius, quod manos uocetur: postremò tenue, densumq; ex quo penicilli, idq; Achilleum appelletur. Nasci autem omnes spongas docet in petris, ac ali conchis, pisciculis, limo: præterea illis inesse intellectum: quia cum sentiunt auulsorem contractæ, multo difficilius abstrahuntur. & hoc idem faciunt fluctu pulsante. audire enim illas sonum, & contrahi ad illum. Reliqua quibus argumentis idem Plinius L. C. probet uesci ac ali spongas conchis, item quomodo auulsione emittant sanguineū succum, & ex radice renascantur, item quæ aplysiæ, quæ malæ, quæ bonæ, ipse uidere poteris.

Spongia duplex est, marina scilicet, & nostra. Marina, Schwem wie sic die krâmer seyl haben: 1. Mas, 2. fœmina, continent nucleos. 3. species quæ
 continet

continet lapides . Nostra quæ in arina partim simili
 lis est, & nutritur humore pratorum, à Germanis
 ein posist, ualde accedit ad naturam marine spon-
 giæ, ut testatur ipsa experientia . huius iterum ua-
 riæ species, si quantitas & ipsarum interior lanu-
 go consideratur .

Hactenus de rebus metallicis egimus, id est, de
 ipsis metallis seu mineralibus, tum maioribus quæ
 originē habent ex argento uiuo & sulphure: tum
 etiam de mineralibus medijs seu remotis, quæ chi-
 mistæ uocant spiritus: quia in spiritum & aërem
 igne soluantur . Nunc addemus tertium librum

(Deo fauente) de gemmis & lapidibus,

alijsq; rebus in medelis

preciosis.

FINIS.

K 5

CHR-

CHRISTOPHO-
RI ENCELII SALVELDEN
sis de Lapidibus, & gemmis, alijsq̃
rebus preciosis in medelis, Li-
ber Tertius,
DE FLVORIBVS,

Caput I.

FLVORES, à Germanis
flüsse, lapides ex fodinis si-
miles sunt gemmis ipsis, sed
minus duri. metallici uocant̃
fluores: si quidē ignis calo-
re, ut glacies sole, liquecūt
& fluunt. suntq̃; fluores
quasi cōtrarij metallis istis medijs seu remotis, quæ
in spiritus & acrem soluantur. Theophrastus i-
psos si nouisset, in σφισσῶν uocasset, quòd fluxu in
terra fierent. sed credo ignotos fuisse omnino uete-
ribus. Verùm ut fluorum species agnoscas melius,
propter studiosos more consueto subijciemus.

Rudimenta gemmarũ, & similes gemmis sunt
fluores, die flüsse, noti in fodinis, suntq̃;:

1. Rubri coloris. uidentur primo aspectu argen-
tum quasi rude rubrum: quanquam & hoc inter-
dum translucidum apparet. Videntur etiam esse
carbunculi: sed perspicui languidius resurgens. qui
ucriò

uero non translucent, uel eo ipso distinguuntur à carbunculis. Omnis autem generis fluores quamprimum ignem senserint, diffuunt. carbunculi uero igne non liquefcunt.

2. Purpurei coloris dilutioris. Videntur esse amethysti uiridiores, quales in Bohemia reperiuntur multis locis, & certè non multū dissimiles eis sunt: quare uulgus his illuditur, deinde amethystos non nouit. Nequam annulis inserunt, & uendunt pro amethystis.

3. Candidi coloris. Videntur esse crystalli.

4. Luti coloris. Videntur quasi topazij esse.

5. Cineracei coloris.

6. Subnigri coloris. Sunt & fluores aliorum colorum, si quis diligentius inquireret.

Est autem fluorū usus, dum metalla excoquūt, illos adhibent, & iniiciunt. reddunt enim materiā in igne fluidiorem, perinde ac lapidis genus quod ē pyrite conficitur. Ex talibus fluoribus credo fierent optimi colores, si quis teneret.

DE SAXIS,

Caput I I.

EX fodinis eruantur quedam species saxorum, quas nec te latere uolui, optime lector.

Saxum aliud ex fodinis est:

1. Fissile, der sebyffer, coloris quasi cærulei: quod aliquando nigrius, aliquando albidius esse solet. Estiq;

158 De lapidib. & gemmis
let. Estq; quasi species pyritis, & lithambraca-
rum, ut in prioribus libris docuimus.

2. Saxum quod Germani uocant Quartzum,
idq; interdum est candidissimum: & huic scintil-
le auri adherent, ut de auro docuimus. interdum
subluteum, interdum etiam subcaesium.

3. Saxum, quod spathum; Spath Germani uo-
cant, quod est politius & densius caeteris.

4. Saxum cornutum, siue silex, à Germanis horn
styn, quia habet colorē cornu, uel refert quiddam
cornu. longè est durissimū. & partes eius interdū
sunt cōtinuatae, ut unam ab altera uisus discernere
nequeat: interdū conspicuae aliqua intersecciónē.

5. Arenosum, quod ex arena quodammodo con-
creuerit. Germani uocant Sandsteyn. Hinc cum
ingentis est magnitudinis, fiunt molares, gemmae
preciosae nota molitoribus, quibus minimè carere
possumus. Cuius species iterum sunt uariae, nem-
pe coloris candidi, pallidi, caerulei, ruffi ad Rhe-
num, flauī, subnigri.

DE CORALLIO,

Caput III.

Sequuntur nunc gemmae. Bassad, besed, bas-
sath Arabicè, Latinis corallium dicitur, &
à nonnullis uel à *Αραβ. πορ.* Metrodorus uocat πορρίαν
à fabulosa forsitan eius origine de capite Gorgo-
nis. Plinius libro 32. capite 2. corallium dici ait, quod
occupetur

occupetur aut euellatur retibus, aut acri ferramento praecidatur. Hinc & dicitur à nonnullis *cerialium, ciralium, curalium*. Est autem corallium nihil aliud quam frutex marinus, qui alto extractus induratur, atq; emergit, & protinus concrefcit obfuso aere. De origine coralliorum Ouidius 4 *Metamorphoseon* pulcherrimam adfert fabulam, nempe hanc: Cum Perseus caput abscisum Meduse in arenam substratis folijs & uirgis ad litus poneret, uirge induruerit tactu capitis. Quod fieri cum nymphæ pelagi spectarent, & plurib. in uirgis contingere uiderent. sparserunt illas uirgas hinc inde per mare, quæ semina quasi mansere coralliorum. Vnde Poeta idem L. C. scitè inquit:

Nunc quoq; coralijs eadem natura remansit,
 Duritiem tacto capiunt ut ab aere: quodq;
 Vimen in æquore erat, fiat super æquora saxum.

Item libro 15. sic inquit:

Sic & corallium quo primùm contigit auras
 Tempore, durescit: mollis fuit herba sub undis.

Sic lapis lyncurinus ex urina lyncis aere congelatur in saxum: ueluti illa planta marina congelatur aere in gemmam corallium: & ueluti (teste Plinio & Solino) uniones molles in aquis exempti, protinus aere durescunt. Contrarium fieri in alnis & silice dicit Pontanus in *Meteoris*, capite 44 de amaris fontibus, cum inquit:

Videat

-Videas lapidescere Sarni

Ceruleo sub fonte alnum, filicisq; maniplos,
Et palæa inortos leno cum uimine culmos.

Nam sicuti planta coralliorum acre congelata fit lapis: ita alnus & filix herba, in aqua fontis Sarni fiunt Lapides. Idem Seneca fieri testatur in alijs Italiae locis, ut si uirga uel frons demergatur, lapis post paucos dies extrahatur, propterea quod forsitan circumfundatur limo, qui corpori paulatim alimatur. Sic Ouid. 15 Metamorph. flumē Ciconum carnea uiscera potu docet siccæ reddere. Sic apud nos in fluminibus quereus nigrae fiunt, & quasi lapidescunt. Qualis autem sit herba uel planta, uel quales uirga, unde ita indurentur corallia, parum constat. Plinius libro 32. cap. 2. coloris uiridis esse plantam dicit, cui simi baccæ candidæ sub aqua, ac molles: quæ exemptæ confestim durentur, & rubeant quasi corna satiuæ. Sunt autē coralliorū tres species iam notæ, scilicet: album & weiß corallen, ignotum omnino Dioscoridi: deinde rubrum, roth corallen, lithodendron: tertium est nigrum anti-pallas, schwarz corallen. & id cum est nigerrimi coloris, quoniam estrarum, in magno nunc est precio. Contra morbum phrenesim, presentissimū est remedium. In Ligustico mari primum dicitur inuentum. Dioscorides libro 5. cap. 86. celebrat rubrum & nigrum. Et rubri patriam Syracusas docet.

cet. item quod nam sit optimum, quodque malum
 corallium, quæ illi & uirtutes medicæ. Plinius lo-
 co citato corallia apud Indos in maximo docet esse
 precio inter alia, quia illorum aruspices uatesq;
 baccas corallij gerant quasi religiosum gestamen
 anolien dis periculis. & quod Galli illis olim gla-
 dios, scuta & galeas adornarunt: & quod surculi
 adalligati infanulis, tutelam habere credebantur.
 quã consuetudinẽ nostræ matronæ adhuc retinent.
 nã pueris appendunt corallia cõtra nescio quos mor-
 bos. Imò olim corallia matronarum & puellarum
 ingenuarum commune gestamen erant, ad conci-
 liandam gratiam. nam hanc illi inesse uim prædi-
 cant. Seind. die in metropoli ueteris Marchiæ, no-
 biles matronæ adhuc corallijs sese adornant, in-
 terserto argento, certo artificio ad id composito.
 Veteres quoq; magi qui singulis planetis suo more
 rebus quæ his dicte erant sacrificarunt, Soli sty-
 raceam & massichem, Veneri corallia obtulerunt,
 tanquam deæ gratiæ, rem quæ conciliaret gratiam
 puellis. At nunc aurea sunt secula. contempitis co-
 rallijs, nostræ puellæ auro se gratas faciunt, & si-
 bi conciliant formam. Solinus capite s de corallijs
 citat Metrodorum & Zoroastrem, & nescio quas
 fabulosas enumerat uires corallij contra felmen et
 typhones. Si uis, uide Serapionem libro Ag greg.
 cap. bassath. is fructicis corallij radicem uocat Ni-
 gem &

162 De lapidib. & gemmis

gent & Mergem, e contra ramos ipsos dicit *bassith.* Auicenna etiam *corallia* tractat. & hi tribuunt *corallijs* uim contra epilepsiam, sanguinem, mala somnia & med'camenta. Vtut tamen fabulosa hæc uidentur, testatur experientia, *corallia* rubra albescere, quoties à homine gestantur iam uicino mortis, aut laborante morbo periculoso, ne dum quòd *corallia*, præcipuè rubra adusta, maximam uim (quod expertus loquor) habent in frangendo calculo uesicæ. Ceterum de reliquis illorum uiribus consule L. C. Sed nec hoc te latere uolui, *Plinius* libr. 36. capite 19. *corallium* *pyriten* dici ait, quia illi plurimum sit ignis. Sed non est *pyrites*, id est *marchafita*: nec eius species, de qua supra egimus libro 1. *Pyrites* sic *Plinio* genus est, nō species. estq; illi *pyrites* omnis *Lapis* quo ignis excutitur. Postremo fuerunt & qui dicere contra sententiam horum omnium auctorum quos citauimus, *corallium* substantiæ esse terreæ, & reperiri in locis marinis, & montibus, maximè cauernosis locis, & in mari existentibus. Fieri aut ex glutinosa et humida uisitate terræ, adherente lapidib. quæ condensata sit, tū propria, tū maris caliditate et siccitate, et transmutata in substantiā lapideā: ita, ut quod maiorem habeat siccitatem, fiat rubrum: & quod maiorem aquositatem, fiat candidum, seu album frigidius rubro, & sic fieri à natura in modum ramorum arborum.

borum. His quid respondeam, in promptu iam non habeo. Turpe est à sententiâ doctissimorum uiro- rum, quos iam citavi, recedere. Deinde corallium ex frutice fieri, indicat ipsa forma, representâs fruticem ramis. sicuti ego corallium ingentis magnitudinis aliquando uidi apud quendam episcopum.

Econtra ego ad Albim prope ostium Tangræ, in loco quem infra describemus, inueni uerum album corallium. Quod procul dubio tali modo ex uiscositate terræ factum erat, induratū calore proprio, & aqua. Inueni & illo in loco ipsos silices ramis insignes. quid si natura gemmā tam nobilem utroque modo, ex frutice indurato acre, & ex uiscositate terræ facere uoluisset, ne deficeret plurimo usu? Sicuti sepe uidemus res uarijs modis fieri, ut ego obseruauī lumbricos illos aquaticos die neumas gen, item anguillas & murænas gigni uiscositate terræ: deinde mutua attritione ex saluario lentore quem faciunt: tertio, ex ovo, more reliquorum piscium. Quamprimū uerò exclusi, suscipiuntur in branchias, & illis fouentur (ut Nicander dicit de sepia & lepore marino) à pisce ploceno, ut ita dicam, von den plozen. & ab his piscibus, qui à rubore oculorum dicuntur rotaugen. Item à murilegulis piscibus, von den deueln, qui uorant aquaticos mures. Item à gusteris & uchelaugis istius nominis piscibus. sicuti mihi piscatores ad ostiū Tan-

L gre sepe

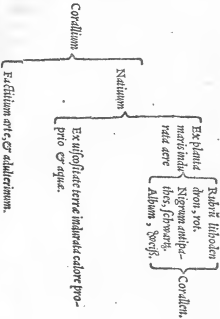
164 De lapidib. & gemmis

græ sepe ostenderunt, ita & lupuli aquatici iam editi ex ovo ab his piscibus in branchijs sumentur, propterea lupi aquatici etiam tales non comedunt, nec ledunt, ne nutrice malam referant gratiam. anguille tamen ingratae sobolem talium piscium veram plurimum comedunt, imò nutricem ipsam, ut cuculus garrucam. Sed redeamus ad corallia.

Ars quoque imitando naturam, corallia facit. Factitia enim corallia inveniuntur, quæ optimè mentiuntur nativa. Consule chimistas nonnullos, qui illa probè componere sciunt.

S C H E

S C H E M A.

166 Delapidib, & gemmis
DE LAPIDE PHRYGIO,
Caput IIII.

Lapis Phrygius, optimus pallidus, modicè
gravis, non solida compage corporis, interce
denub. albis segmentis, ut cadmia. nomen inde inue
nit, quòd olim in Phrygia illo utebātur fullones in
tinctionibus. Vide Dioscoridem libro quinto, ca
pite octuagesimo septimo, qui eius patriam, vim me
dicam, modum urendi & lauandi docet. Apud nos
istius lapidis uariæ reperiuntur species. Primum
habemus suauem glutinosum, què uocamus wasch
erde. Habemus porrò in Saxonia terras glutinosas
& pumicosas, quas uocant Wascherde ab effectu,
quibus utuntur fullones in lauandis pannis. Plinius
libro 36. capite 29. Phrygium lapidem gemis ha
bere nomen dicit, & esse glebam pumicosam, uti
lem tantum tingendis uestibus.

DE LAPIDE ASIO,
Caput V.

Lapis Asius optimus est (teste Dioscoride li
bro 5. cap. 88. qui colore est pumicis, bleych
farb, leuis, fungosus, friabilis, scissiles uenas lutei co
loris ad imum aëtas habens. Dicitur autem lapis,
tantum propter colorem & substantiam lapidis.
nam duritia sua non est lapis, ideo quia leuis est &
fungosus. Vocatur uerò lapis Asius, quòd in Asso
mone Troadis nascitur, & non tantum in Asia.

Vis

Vis eius astrictoria est, & modicè erodendi, & leuiter corrodingi superfluā carnem. hinc & sarcophagus dicitur. & est unus lapis, sarcophagus à potentia, & Asius à natali. licet Plinius in eodem loco, ex quadam incuria libr. 36. cap. 17. diuersum ponit. Nam dicit Asium lapidem gustu salsum, lenire podagras: & in istis lapidicinis sanari omnia crurum uitia, cum in metallis omnib. crura uitentur. cum prius in Asso monte Troadis sarcophagū lapidem fissili uena scindi doceat, & in eo corpora defunctorū condita absorbi 40 diebus, exceptis dentibus. Cuius & meminit lib. 2. cap. 98. Qualis uerò sit lapis ille, uulgò ignoratur. Habemus tamen eum in Germaniâ, & in eius superficie, circa eum et sub eo flos nascitur, & salsa lanugo specie nitri, quæ dicitur flos Asiæ petreæ. & ut Dioscorides loco citato testatur, est falsugo subflaua, summo Lapidis insidens, compage tenui, in aliquibus colore albo, in aliquibus pumici simili, ad luteum uergente, adnota lingue aliquantū mordens: uiribus lapide ualidior. qui flos siccat & lauatur, & uarios usus habet in medelis. Suprà autem docuimus in capite nitri, ferre unum esse aphonitrum, id est spumam nitri, florem petreæ, & florem Asiæ petreæ. et differre paululum substantia. nam flos iste Asiæ petreæ resoluitur igni, ideo non uritur: spuma autem nitri nostri non resoluitur. Icnæ pulcherrima spe-

cies aphronitri reperitur, quæ respōdet plurimum Asiæ petrae descriptæ à Dioscoride. estq; flos Asiæ petrae quasi species aphronitri. Huic flori Asiæ petrae colore similis est adarces, de qua supra. Ceterum hunc florem petrae Asiæ Plinius L. C. & pumici ruffo similem dicit. is nos latet. Consule Serapionem lib. Agg. cap. Hager Asios, ubi florem eius suam uocat, & diuersas eius species ponit. Nam quidam flos eius est albus, qui apud nos plurimum reperitur circa Ienam: quidam ruffus seu rubeus, qui est Plinij ille: quidam pumici similis, declinans ad croci colorem, qui est Dioscoridis ille flos petrae Asiæ. Volunt illum florem Asiæ petrae nasci ex rore maris, imbre superueniente.

D E H A E M A T I T E,

Caput VI.

HAematites, sedeneg Arabicè, à Germanis blüsteyn, propter colorem sanguineum quo tingit, & etiam spectatur, præcipue qui fossilis est in fodinis, & propter effectum etiam quem habet in sistendo sanguine, in omni fluxu sanguineo. Plinius uarias eius species facit. Est enim hematites diuersus secundum regionum natales, in Libya, Aegypto, Hispania, et apud nos in Cheruscis, Northusia, quæ patria est Laurentij Hameri uiri clarissimi: item Hottosgerode, in Saxonia Goselaria: in Sudetis montibus, Annebergo & Geuro: ad Sa-

lam

lam, Saluediæ, Salbürgæ, Ienæ. Est & diuersus hæmatites, si mollitiem & duritiem eius considerat. Sint ergo hæ eius species mihi notæ.

H A E M A T I T E S.

1. Fossilis, qui celebratur à Dioscoride libro 5. cap. 90. cuius patria Aegyptus est. niger, colore saturato, durus, friabilis, suo ingenio æqualis, nulla sorde admixta, nulloq; zonarum discursu. Hæc prima species inter fossiles hæmatites nostros reperitur, sed rarissimè uix unum & alterum uidi, uulgo aliàs omnino ignotus.

2. Niger reperitur Goselariæ, reddēs suatum croceum: durissimus, incognitus etiam officinis. Reperitur & is, licet rarò, ad Hercyniã syluam in Cberuscis. Estq; procul dubio gemma seu lapis Alberti Medus niger, qui tritus reddit croceum suatum. Cuius altera species uiridis. Dicitur autem Medus, quia à Medorum regione adfertur, & reperitur ad Phasin.

3. Fossilis in Hæssia, multis in locis reperitur, qui purpureus fissilis, seu scissilis.

4. Fossilis pulcherrimus nascitur in Geuro et Annebergo, Saluediæ. Hunc Laudant aurifabri, quòd sit ad cotem durissimus, ad gemmas poliendas. niger est, & quasi turbinatus.

5. Fossilis reperitur in iisdem locis, niger, tres ad cotem reddens colores, Trichrus qui possit dici:

sicuti Plinius libro 37. cap. 10. trichrum ex Aphrica describit nigrum, qui tres succos reddit: à radice nigrum, medio sanguineū, à summo candidū. et hic quoq; noster ille trichrus turbinatus est, & durus. 6. Reperitur in Cheruscis, Northusiæ. Hatzgerodæ, quibusdam in montibus, qui omnino formam cerebri detecti præbet, longè pulcherrimus. Cuius formam satis mirari nequeo. & eius uirtutem mirabilem in sistendo sanguinē ex narib. expertus sum.

Plinius lib. 36. cap. 20. hæmatiten & schiston cognationē habere docet. & hæmatitē discernere uenas rubentes, & quòd sit natura friabilis. Præterea hæmatitē et anthracitin uocari ait. quo nomine anthraces Græci multas res dixere, ut suprâ docuimus. Facit autem eius 5. genera secundum Sotacum, præter magnetem.

HÆMATITES PLINII.

1. Aethiopicus, utilissimus oculis, ex ijs quos uocant panchrestas. hunc idem Plin. lib. eod. cap. 16. hæmatitē magnem uocat. & reperiri eum dicit in Aethiopia, ubi sit magnes ipse Aethiopicus. est uerò iuxta eundē hic sanguinei coloris. si teratur, sanguineū & crocēū reddit succum, sed tamen ferrum non attrahit ut magnes. & profectō est magna cognatio magnetis & hæmatitis. Ex magnete uehementer calore ambusto fiunt hæmatites. 2. Androdamania, uel atrodamāta, duritia ac pōdere in signis.

signis. unde et nomen inuenit, coloris nigri, præcipuè in Africa inuenitur, trahens ad se ferrum, reddens succum sanguineum. Huic respõdet plurimum noster hematites, qui reperitur in Geuro durissimus ad cotem, qui est trichrus. 3. Arabicus, durus, uix reddens succum ad cotem aquariam, aliquando croco similem. huic noster respõdet qui reperitur Goselaria, et ad Hercyniam siluam. 4. Elatites, cum crudus est. coctus aut dicitur miles. utilis ambustis, ad omnia utilior rubrica. 5. Schistos, cuius altera species nascitur in Africa, s. nigrum schiston. quod atritum aquarijs cotib. reddit ab ea partem qua fuerit radix, nigrum colorem, ab altera croci. Ceterum que sint uires et auxilia his speciebus. consule Plin. et Dioscor. L. C. ubi et inuenies modum aduerendi et adulterandi hematitis. deinde ubi plurimum reperitur, nempe in rubrica sinopica: et quod fiat plurimum ex magnete combusto uehementer, seu ignu artificiali, seu calore terre. Hinc possibile est ubi sit magnes, et ibi reperiri hematitem: et e contra. sicuti fieret in nostris fodinis ferrarijs, ubi magnes reperitur. Olim cum mihi licuerit esse in patria, inquiram et magnetem et hematitem in fodinis illis ferrarijs antiquissimis. Docet Dioscorid. etiam L. C. in Aegypto et hematitem sponte natura in metallicis enasci. id fieri in nostris fodinis in Sudeticis montibus crebro uidemus. Ceterum de hematite uide Se

172 De lapidibus & gemmis
pionem lib. Ag gr. cap. Sedenez. Et hæmatiten ue-
teres Marti dicarunt.

DE SCHISTO.

Caput VII.

HOc loco schistum gemma est & lapis, spe-
cies hæmatitis, et multum cognata cum hæ-
matite, ut patet ex præcedenti capite: ubi schiston
Plinius ex Sotaco enumerat inter hæmatites. Dif-
fert autem ab hæmatite, quia schistos est pallidior,
& crocei coloris, & friabilis, suapte natura fissi-
lis, concremento & alterno cohærentiam uenarum
discurso, pectinum modo, ammoniaco sali similis.
Cuius est altera species, quam Plinius in præceden-
ti capite perstringit, ut documus. At hæmatites ue-
nis rubentibus friabilis est, & sanguineus. Viribus
etiam quodammodo conueniunt, licet schistus infir-
mior sit hæmatite. Nos quoad ego scio, uero schisto
caremus: species tamen habemus. Dioscorides lib.
5. cap. 91. patriam eius esse dicit Iberiam Hispanie:
& Plinius, alterius speciei Aphricam: Euax in La-
pidario suo, schistum lapidem dicit esse coloris fu-
sci & subruffi, habentem oblongas pinnulas, non
erectas, ut alumen scissum: cuius uis sit, fortiter a-
stringere. Talis reperitur Saluediæ lapis in fodinis
ferrarijs: sed modicè astringit. Cæterum quomodo
schistum Lapis cum auro ad lichenas crematur, ni-
de Plinium lib. 33. cap. 4.

DE MAGNETE,

Capit VIII.

Magnes ab inuatore dicitur, teste Plinio
lib. 36. cap. 16. Præterea lapis Herculeus,
Herculeus. hinc prouerbiūm Ἡρακλίου λίθος. Dicitur
autē Heraclius à ciuitate Heraclia Lydiæ: uel
ut alij uolūt, Magnesiæ, ubi laudatissimus magnes
gignitur. Vnde quidam habere & nomen uolunt.
Hinc Lucretius inquit:

Quem magnetæ uocant patrio de nomine Græçis,
Magnetum quia sit patrijs in montibus ortus.

Porrò magnes uocatur lapis sideritis, quia ferrum
attrahat. nam Græcis Ἡρακλίου λίθος ferrum significat.

licet sideritis aliàs & scoria ferri est, & singularis
gemma apud Plinium lib. 37. cap. 10. & 4. Ger-

manis à Latino uocatur magnetis, & à Saxonibus
ein segelstein, lapis nauticus: quia eius usus est per

magnus in nauigationibus, ut sciunt nautæ: dum
eius natura sit, semper uersus septentrionē sese uer-

tere. Est autē lapis, teste Dioscoride lib. 5. cap. 93.
colore uergente ad caruleum (optimus semper est

caruleus) densus, non admodum grauis, attrahens
ex naturali quadam dynami ferrū, ut gemma sagda

attrahit lignum: uel ut gazates, & succinum, stipu-
las & fila. unò ferrum, quo nihil duritia pugna-

tius cedit magneti, & patitur à magnete: & quod
maius est, ferrū tactum à magnete, acinde alterum

. ferrum

174 De lapidib. & gemmis
ferrum trahit : & ferrum quasi domatrix omnium
rerum consistit, tenetur, & haret amplexu magne-
tis. E contra quod sepe miror, magneti maxime est
contrarium allium & caepe, ut si illorum succo ma-
gnes illinatur, minime attrahit ferrum: recipit au-
tem vires, intinctus sanguine hircino. Reperitur
gemma magnes & in ferri uenis: in fodinis etiam
nostris, ut in Bohemæ finibus ad Schwartzbergâ:
& procul dubio Salueldiæ, in antiquis fodinis fer-
ri. Goselariæ in fodina antiqua semuobruta, in pro-
pria etiam uena apparet magnes. Sic in Hispania
(ut fertur) & alijs locis. Docuimus autem in præ-
cedentibus, magneti magnam esse cognationem cum
hæmatite. nam hæmatites Plinio magnes dicitur,
qui est species hæmatitis Aethiopici. & magnes
combustus siue calore terræ, siue igni artificiali, fit
hæmatites, & uenditur pro illo. Plinius L. C. quin-
que genera secundum Sotacum magnetis facit, &
eum à Magnete armentario inuentore nomen ha-
bere dicit, scilicet:

MAGNES magneth. i. Aethiopicus. Huius
summa laus est, & reperitur in Aethiopia, Ziru-
ri, in regione arenosa, unâ cum hæmatite magnete
coloris sanguinei. de quo supra. Hic magnes Ae-
thiopicus non tantum ferrum attrahit, sed & ma-
gnerem alterius cuiuscumque generis. Hinc illud Siliij:
Venere Aethiopes, gens baud incognita Nilo,

Qui

Qui magneta fecant: solis honor ille metalli,

Incoctam chalybē uicino ducere saxo.

2. Magnesiacus è Macedonia, si est ruffus & niger.

3. In Echio Bœotie, qui plus ruffus est q̄ niger.

4. Circa Alexandriam, & circa Troadem, niger, & sexus foeminini, & nullius usus.

5. In Magnesia Asiæ candidus, nullius momenti, nec ferrum attrahens.

Differentia horū est, an mas sit, an foemina: deinde etiam in colore differūt. Sed de ferri & magnetis concordia eundem consule Plinium lib. 34. cap.

24. Vbi & magnetem in Cantabria nasci scribit, sparsa bullatione, qui inficiat & ferri aciem, ut reliqui magnetes. Porro idē Plinius in eadē Aethiopia ubi & sit magnes, docet inueniri lapidē nomine Themamedē, qui ferrū omne abigat, respuatq̄, contrariæ naturæ cum magnete. Item lib. 36. cap.

26. idem testatur alteram naturam magnetis esse, attrahere in se liquorē utri. Veluti autem magnes naturali potentia & dynami attrahit ferrum, & liquorē utri, & concordat cum illis: ita discordat ab alijs & capis, & disidet cum adamante: in tantum etiam, ut iuxta positus, ferrum non attrahat, & minimè apprehendat. Consule & Scrapionem lib. Aggreg. cap. Hæger Abnâies, siue Almagritos, qui mineram huius in maritimis esse docet prope

176 De lapidibus & gemmis
 cet prope Indiam, & reddit rationem quare ibi omnes naues cōpactæ sint non ferreis, sed ligneis clavis propter frequentem magnetem. Magi ferunt quòd quia concordia ad eò fortè habeat cum ferro magnes, eam et potentia habere ad amorè cōciliandam, & conservandã concordia inter homines. Ceterum quæ aliàs vis sit in medelis magneti, consule Dioscoridē, & Pliniū & alios locis citatis. Euax et speciē magnetis esse dicit, quæ attrahat carnem, præcipuè hominis. Sed hoc forsità mutuatus est ex Aristotele. Albertus & nigrū magnetē reperiri inquit in Francia nostra Oriētali, in specie ac si esset ferrū erugnosum, cōbustum cum picc. quærerent hūc Franci. procul dubio is quoq; in patria mea erit quæ adiacet Franciæ, si quis inuestigaret. Porro idem Albertus dicit suo tempore esse magnetem inuentum, qui ab uno angulo ferrum traheret, ab altero fugaret, (cuius Aristoteles ni fallor meminit.) Si hoc verum est, facile constat quod Plinius scribit de lapide Themamede. Tertio Albertus addit et Imperatori Friderico magnetem fuisse, qui non ferrum traxit, sed qui à ferro ipso traheretur. Hæc sunt mirabilia Dei, & arcana nature.

DE LAPIDE SAGDA,

Caput IX.

Sagda vel Sagdo coloris prasiij, gemma est secundum Albertum & Euacem, & Solinum
 capite

capite 40. & Plinium lib. 37. cap. 10. Est autē eius gemme sagde natura, quod ut gagates attrahit paleas & fila, & ut magnes ferrum: ita hæc lignum, imò ita fortiter adhæret ligno, et euelli non potest, nisi abscindatur. Reperitur ad naues tabulis fortiter adfixa. Inde colligi potest, patriam eius esse ipsam mare. Apud nautam speciem eius uidi, at debilis omnino uirtutis. nam uix fermenta quam minima attraherat, coloris non uerè prasijs, Er war oleycbgrün, magnitudine fabæ. Solinus L. C. ait, apud Chaldaeos sagdam gemmam reperiri uulgò. Plinius in Samo Thracia speciem eius gemmæ esse dicit, nigram ligno similem, sine pondere.

DE ADAMANTE.

Caput X.

Adamas, Arabicè hagar subedbig, à Germanis ein demuth, demantb, & à latino, adamantstein. Plinius lib. 47. cap. 4. hunc extra aurum, & ipso in auro nasci dicit, contra opinionem ueterum, quibus uisum illam tantum in metallis Aethiopum cum auro nasci. sed ut rem melius intelligas, obserua schema quod partim ex Plinio, partim ex alijs de adamante collegimus.

Adamas demantb, demuth, nascitur & extra aurum, & in auro nobilissimo.

Extra aurum, & sic est duplex:

1. Indicus non nascens in auro, cognatus colore crystal-

crystallo translucido, & laterum sexangulo, tenore turbinatis in mucronem, aut duabus contrarijs partibus iunctis, magnitudine nuclei auellane. Huius perfectiorudimenta inueni ad Albim, non procul ab ostio Tangrae. hunc Serapio dicit colore appproximare ad sal ammoniacum.

2. Arabicus etiam extra aurum nascens, precedenti minor.

In auro nobilissimo.

1. Milij grani magnitudine, quem uocant cenchron.

2. Macedonicus in Philippico auro par seminis cucumi.

3. Cyprius in Cypro inuentus, uergens ad colorem aureum, efficacissimus in medelis.

4. Sideritis ferrei splendoris, pondere reliquos antecellens: sed natura his dissimilis. hic frangitur ictibus, & ab alio adamante perforari potest. Hi duo postremi sunt degeneres, & nominis tantum habent auctoritatem.

Optimi uerò adamātes incudibus deprehēduntur. nam respuunt ictum, ut ferrum utrinq; dissulter, incudesq; ipsi dissiliant: quippe quia adamant duritia est inenarrabilis, contēptor et uictor ignis, nunquam igne calescens, unde ab illa indomita etiam ui nomē habet, à græco *Αδαμάντις*, id est domo. sic illa herba apud Plinium lib. 24. cap. 17. quæ teri nequeat,

nequeat, adamantis dicitur. Rumpitur tamen hic lapis carne, vel potius sanguine calido recenti hircino: præcipuè cum hircus prius uinum bibit, vel comedit petroselinū, & montanū sifseleos. Propterea adamantes expetuntur (ut adhuc fieri uidemus) à sculptoribus, ad reliquas materias & gēmas exculpendas & formādas, & tum solo ferro debent includi reliquas enim res metallicas nō patiuntur, imò à plumbo, quod sæpe miror, ipsi soluentur. Supra etiā docuimus lapidē adamantem dissidere intantū cum magnete, ut iuxta positus, ferrū non patitur abstrahi. aut si admotus magnes ferrū adprehenderit, ferrū rapiat atq; auferat. In summa, adamas ligat magnetem, & uiribus priuat. Ô Deus admirabilis in operibus suis. Cæterum adamas uenena irrita facit, abigit lymphationes, lemures, incubos, succubos: reddit animatos, fortes: propterea anachitis dicitur: Valet contra iurgia, rixas. abstergit fortiter & emundat, curat fluxas gingiuas. Vide Serap. lib. Aggreg. cap. bagar subedbig, & Euacem in suo Lapidario. quidam uolens frigidum & siccū 4. gradu. quidam ecōtra calidum & siccum, quia admiscetur etiam medicinis cōburentibus. Reperiuntur & proculdubio in nostris fōdinis adamātes, si quis inuestigaret (quod mihi nondum licuit) & reperiri in Germania, teste Plinio, in Baltica insula, Metrodorus docuit. De adaman

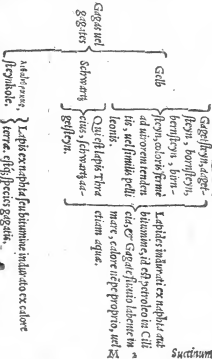
180 De lapidibus & gemmis
te uide & Solinum cap. 55. Veteres Astrologi ada-
mantem dicarunt lunæ.

DE GAGATE.

Caput XI.

G Agates lapis, & non gagites, dicendū est.
nam gagitis est aëtites, secundum Plinium
libro 10. cap. 3. Gagates uerò lapis, de quo hic agi-
mus, à Germanis dicitur ein gagathstein, gaget-
stein, agetstein, bornstein, bernstein. Fit in mari et
flumine gagas, procul dubio, ex petroleo, id est,
naphtha subtili, uel liquido bitumine naturali: si-
cuti altera gagatis species lapis Thracius schwarz
bornstein, oder agetstein, fit ex nigra naphtha aut
bitumine. cum stillat uel fluit in mare, uel flumina
prope maria, bitumē uel naphtha liquida, petro-
lium illud, ut in capite naphthæ mox dicemus, fit
dico gagatas. Germani autem gagates lapides o-
mnino cum succino seu electro miscent, cum tamen
materia unde fiant dissentiant, licet cognatio que-
dam sit & adfinitas in his, in attrahendis paleis.
nam & succinum & gagas calefactus motu attra-
hit fila et st. pulas, ut magnes ferrū, ut sagdalis. 2.
Deinde etiam uterq; igne accensus, flagrat, sed suc-
cinum non ardet aquis, licet oleo quodammodo ar-
deat, propter resinæ unde fit debilitatem. Gagates
uerò, quia ex bitumine fiant, eo magis in aqua ar-
dent, & aqua accēduntur propter uim bituminis,
sicuti

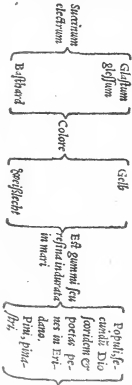
sicuti oleo restinguuntur. succinum enim seu ele-
strum, non bitumē est, sed tantū lacrima arborum
populi, vel etiam pini, veluti mox audies.

Atalaphae,
Neynkole.

Lapis ex naphtha seu bitumine indurato ex calore
terre. effigis species gagatis.

Succinum

Sed de ſuccino paulo poſt dicemus.

Dicitur

Dicitur autem lapis gagates à loco et amne nomine Gagas in Cilicia, ad cuius ostia seu fauces ad mare prope urbem Plagiopolim, hic lapis reperitur, ut docet Dioscor. lic. 5. cap. 92. uel ut alij uolunt, à Gange ciuitate Lyciæ, quæ & Gangis dicitur, ubi reperitur ille lapis prope littora ingens & uiridis. Nicander in Theriaca sua Engangin & gangitin uocat, à Gange Lyciæ ciuitate, ubi nidore docet Gagatē fugare serpētes, propter odorē bituminis. Est enim, ut dixi, natura eius, quia fit ex bitumine, ardere, & aquis accēdi, & oleo restingui. & hūc inquit Nicander, neq; fortis & consumentis ignis impetus exedit. Hinc & Dioscorides docet præferendam in gagatarum genere, qui celeriter accendatur, & odorem reddat bituminis. Plinius libro 16. cap. 29. lapidem gagatem nomen habere idem testatur & loci & amnis Gaxis Lyciæ, & in Leu cola expelli mari atq; colligi. Galenus (ni fallor) se nescire illum fluuium dicit, in Lycia, cui nomen Gagas. Verum fieri potest, ut Gaxis fluminis nomen mutetur nomine alterius fluminis, ut uidemus fieri, in quod sese exoneret. Verum Strabo & alij cosmographi consentiunt Dioscoridi, talem fluuium esse in Lycia. Ergo non solum Galeno credendum hoc in loco. Quid si Gagas flumen paruum esset, nec adeò notum uulgo, ut uidemus etiam fieri apud nos? Orla, Schwartzka, ipsa Tanger a

nobilissima sunt flumina: at quia parua, quia brevis cursus, quis ea nouit admodum, nisi accolat? Cæterum quæ sint uires gagatis, consule Dioscoridem & Plinium locis citatis. Fugat nidore serpentes: suffiu marbum fonticum deprehendit, & strangulationes uulnæ recreat. quod expertus loquor. habet etiam uim molliendi & discutiendi: olim autem gagates erant gestamina matronarum, & matronæ his lapillis quoq; ipsis, ut corallijs, sibi gratiam conciliabant: sicuti adhuc pueris ornatus gratia, nonnullis locis appenduntur. Ornabantur his etiam galeæ, scuta, & gladij. Vidi ego templum in arce ad ostium Tanageræ fundatum, & miris modis ornatum, uarijs gemmis à Carolo quarto Imperatore, cuius fenestræ ex gagate miro inuento compositæ erant. Vidi & in eodem templo pugionem ipsius Caroli, cuius caput ex gagate lapide integro, miro artificio erat compositus. Utinam nunc quoq; reges & principes curarent religionem, ut ille bonus Carolus quartus. Nunc uerò magis in usu est ipsum succinum, utpote suauius olens. Postremò gagates aliquid commune habet cum aëtite, quòd uterq; parum igne deperdit. hinc & aëtites Gagitis dicitur. Sed non est gagates, ut in principio indicauius. Quidam gagatis species esse has etiam faciunt, scilicet, quòd sit gagates colore similis pelli leonis. & hic est ille

noscer

noſter uulgaris aagetſtein. ſecundò, niger albis uenulis. tertio niger uenis croceis, is communis in Creta. quarto, uariuſ in India quaſi ſanguine aſperſus. quinto, niger ſimilis corallo.

DE LAPIDE THRACIO,

Caput XII.

Lapis Thracias, uel Thracius, uel Threicius à Nicandro dictus, naſcitur in flumine Scythia, cui Pontus nomen eſt. Vim habet gagatis, accenditur aqua, & oleo reſtinguitur, ſicuti accidit in bitumine. Eſtq; ille lapis nihil aliud quam altera illa ſpecies gagatis, nigra, ſchwarz, er aagetſtein, bernſtein, bornſtein: fitq; ex nigra naphtha, aut bitumine liquido nigro: ſicuti flauus gagates ex petroleo, id eſt, naphtha liquida candida, cum ſillat uel fluit in mare. Induratur in lapidem uero calore tum proprio, tum aquæ. cuius ſpecies propriè ſunt luthanthraces, die ſteinkolen. lapidei illi carbones, leues, uel etiam graues. Deinde etiam lapis ille fiſſilis, der ſchyffer. Quòd uero lapis thracias fiat ex bitumine, teſtatur odor, & ſubſtantia exuminofa, colorq; niger, quòd & ſit lapis ſquallidus, cruſtoſus, leuis, ut etiam lapis hic deſcribitur à Dioſcoride. Quomodo uero diſſerat ab ipſo ſuccino, in præcedenti capite dictum eſt. In ſumma, lapis Thracias, & gagates, ſunt lapides uniuſ generis, ex una eademq; materia, tãtum diſſerente

colore. Niger crustacior est flauo, propter naphtham matrem impuriorem, & minus purgatam, quæ plus in se habet terreitatis, quàm illa diluitor naphtha candida. Nicander in theriaca, unde sua translulit Dioscorides, pulcherrimè hunc describit lapidem, cum inquit: Vel Threicium lapidem igni comburas, qui aqua irrigatus lucet, & ardet. Quàm primum uerò uel parum olei adpersura senserit, restinguitur, quem à Threicio flumine, quod ponunt appellant, pastores adstrunt, ubi ignobiles pecoris magistri Thracij carne uescentes, pecudes segnes comitantur. Hæc Nicander. Scholia uerò Nicandri citant Aristotelem, qui talem fluuium in Media & India esse dicat, in quo nascatur huiusmodi lapis, qui in aqua ardeat: oleo autem unctus, conspersusq; restinguatur. Euax in Lapidario suo de lapide Thracio nihil ualeat. Plinius libro tricesimotertio, capite quinto, naturam perstringit lapidis Thracij. Item libro tricesimosexto, capite decimonono describit quis sit lapis Thracias. Quæ historia per omnia conuenit nostro nigro gagati. scilicet est niger, planus, pumicosus, non multum differens à ligno, leuis, fragilis, odoris grauis: si aduritur, reddit odorem sulphureum, accenditur aqua, restinguitur oleo. Thracias ille lapis reperitur & in Libya & Britannia, & in littoribus maris Germanici. iam et ipsum succinum,

olim

olim qui iter faciebant ad sanctum Iacobum, ad-
ferebant secum in pallio & pileo imagines diui
Iacobi factas arte, ex lapide isto, ut aliquoties
puer uidi. Et ex illo pulchræ imagines, quia cedit
torno, formari possunt. olim magi & utebantur
Thracio lapide in Axinomantia. Ceterum uide
& Solinum cap. 25.

DE LITHANTHRA-

cite, Caput

XIII.

Lithanthrax, lapideus carbo, cyn steinkol,
(sicuti effodiuntur apud nos isti lapidei car-
bones, ut prope Cygneam) species est gagatis: est
enim nihil aliud, quàm induratum & excoctum
sub terra bitumen calore. Sunt autem duplices ta-
les carbones, leues scilicet & rari, ut aquæ non-
nunquam innatent, propter terræ excoctionem.
Hos Theophrastus *λίανθρα* dicit. Deinde sunt &
graves, quales effodiuntur in agro Leodiensi, quæ
dicerentur *λίανθρα*. Græci huiusmodi carbones, ut
in libro secundo docuimus, sub nomine *λίανθρα*
comprehendunt. Plinius de his nihil habet. & fûe-
runt illi procul dubio incogniti. Theophrastus eos
autem procul dubio describit, cum inquit: Quos
autem mox carbones uocant, in eorum numero,
qui propter usum effodiuntur, habendi terreni
sunt. exuruntur autem, & igni accenduntur, quem

188 De lapidib. & gemmis
admodum carbones. Huiusmodi lapides bitumi-
nosos & in causa esse puto, quare ita multis locis
montes flagent, ut mox dicemus. Huius carbonis
& esse credo speciem, lapidem illum fissilem, den-
schryffer, quia etiam uidetur ex bitumine constare.
Flagrat enim, licet sit ipsis lithanthracitibus ari-
dior. Verum quia aliquoties facta est mentio in
precedentibus naphthæ & bituminis, & succini,
paucanunc de his subijciemus. Concedat mihi
hoc lector candidus, ut hæc quæ docuimus, fiant
clariora.

DE BITUMINE,

Caput XIII.

Bitumen à Grecis asphalton dicitur, forsitan,
à lacu Asphaltite in Iudæa, qui nunc uocatur
mare mortuum, ubi scilicet olim Sodomæ & Go-
morra fuerunt. Nam ex illo lacu lentor ille asphalt-
ton eruitur, in usum mortaliū, cum cætera sit
omnino sterilis. Præterea bitumen in Assyria &
Chaldæa copiosè adeò nascitur, ut pro cemento
sit in muris condendis. Semiramis enim dicitur bi-
tumine fabricasse muros Babylonie. Dicitur ut
bitumen nasci in Babylonia, propter frequentia
illic fulmina. Estq; bitumen nihil aliud, quàm li-
mus aquæ extractus lentissimus, pici similis, &
quasi pix terre. Propterea etiam Dioscorides li-
bro primo post picem bituminis mentionem facit,

& crum-

& enumerat eius genera esse à patria Phœnicè, Babylonicum, Zacynthicum, Sicilicum. docet & bonum esse, cum sit purpureum, seu purpure modo splendeat: e contra malum & uitiosum, cum sit nigrum. Ceterum quoad ipsam substantiam, bitumen duplex est, scilicet glutinosum, durum, in terra, & liquidum: in aqua & fontibus etiam, ut Curtius testatur natans, quo usi sunt uice olei, iniuste oleum Sicilicum nominantes. Plinius bitumen alibi limum, alibi terram testatur esse: limum scilicet emergentem à Iudææ lacu. In Babylonia & liquidum & candidum gigni docet, quod est pissæ sphalton: & est liquidius, & magis accedit ad naturam picis. De bitumine è terra pulchrè Ouidius dicit 9. Metamor.

Ut 'ue tenax grauida manat tellure bitumen.

Optimum tamen fertur Iudaicum. Estq; proculdubio species naphthæ: sed non naphthæ ipsa, ut quidam uolunt. Vide Serapionem capite Brasalendi. Naphthæ enim est petroleum, & liquidum oleum. Sed bitumen uel sphalton est res dura, tenax, quæ puluerisari non nunquam potest, non soluitur tamen, habens fætorè naphthæ. Miror autem aliquoties in undis reperiri, tam aduerso incendijs elemento materiam, tam auante ignis, ut accensa affusis aquis magis ardeat.

Nicander

Nicander in theriaca bitumen prædicat ualere ad uenenata abigenda. Bitumen certè epilepticos exturbat, uino potum. quartanam expellit sua uehementia & spiritus acrimonia. Non mirum ergo si uenenata abigat. Fuit & olim eius usus in stauis tingendis, & ferro indurando. Consule Arabes, item Dioscoridem, Plinium, Solinum, Strabonem, & alios. Addeamus & pauca de pissasphaltum. Pissasphaltum liquidius est ipso bitumine, & nomen habet à pice et bitumine, forsitan quia redolet picem bitumini mixtam. Estq; duplex pissasphaltum: scilicet naturale, quod crescit: & factitium, quod fit ex pice & bitumine arte. Dioscorides libro primo, capite octuagesimotertio naturale describit. Plinius libro uicesimoquarto, capite septimo factitium etiam celebrat. *Man man bitumen vnd bech zûsamen schmeltzet.* Quod contra scabiem ouium proculdubio intelligi uult. Geor-
georum, cum inquit:

—Idæasq; pices, nigrumq; bitumen, &c. Nisi nigrum bitumen sordidam & uitiosum, aut Sicilicum liquidum uelis intelligere. Cæterum naturale

pissasphaltum ex agro Apollonitarum circa

Epidauram effoditur. Sed reliqua

in sequentibus age-

mus.

Iudaicum bitumen diximus esse speciem naphthæ, & non naphtham ipsam. quoniam naphtha nihil aliud est quam petroleum, oleum illud liquidum, quod ad nos licet corruptum ferunt agypte. Dioscorides libro 1. capite 64. naphtham à Babylonijs uocari dicit bituminis colamē, & esse, seu inueniri candidam et nigram. naphtha candida est petroleū nostrum. Nigra, quæ est forsitan illa Amiani picca & glutinosa, bitumini persimilis, quæ flagrans nulla alia re extinguī queat quam puluere iniecto. sicuti ille limus apud Plinium ex stagno Comagenes terra extinguitur. Hanc nigram naphtham, stercore dæmonum quidam fuisse ueteribus uoluerunt. Nos iam pro stercore dæmonum habemus ipsam laserpitium. Verūm nihil ausim affirmare. Multa foetida preciosa fuerunt ueteribus. Caterū naphthæ est uis ignium rapax, ut docet Dioscorides L. C. & Plinius libro 2. capite 108. Neq; est aliud quod citius rapiat, pertinaciusq; sōdat ignem quam naphtha. Plinius L. C. exemplum recitat, à Media pellicem crematam, ad aræ quæ cum accederet sacrificatura, gestans coronam ex naphtha, ignis in ipsam coronam inuolauit, & pellicem consumpsit. Est autem naphtha, teste Plinio, profluens materia circa Babyloniam, & in
Arista-

192 De lapidib. & gemmis

Austagenis Parthiæ modo bituminis liquida. sic naphtha est duplex: naturalis, de qua loquitur Plin. que est propriè petroleū: deinde factitia, que est colamen bituminis, ut uult Dioscorides. Et huius altera species candida, potest esse species petrolei, at non tam bona ut naturalis. At altera species nigra, potest esse ueteribus stercus dæmonum. Hinc dico ex bitumine subtiliori, id est ex naphtha (que est petroleum uerum) indurata, sole operante aut indurante, ut Ouidius de succino dicit, in mari fit gaggates, & non ex factitia illa candida naphtha. hæc non obseruata, fecerunt Libi Serapionem. Ita duplex est bitumen, in aquis & terra, liquidum & ut in osam durum. Duplex est pissasphaltum, naturale & factitium: duplex & est naphtha, naturalis & factitia, que est colamen bituminis candidum uel nigrum. Sic res ferriè una est uariarū specierum bitumen, pissasphaltum & naphtha. Sic gaggates lapis cum sit ex naphtha naturali, id est ex petroleo uero. quod eius odor facile indicat. Lapis Thracias, altera species gaggatis, forsitan sit ex nigro bitumine, uel naphtha nigra. ardet enim & in aqua, & oleo refinguitur. E contra succinum ex resina fit arborum. licet ad finitatem habent in attrahendis filis & paleis. Succinum non ardet in aquis, propter resinæ debilitatem. sed gaggates ardent & magis aqua accenduntur, propter uim bituminis

scu

seu naphtha, ex qua constant. Sic etiam carbones isti crustosi lapidei, die steinkole, qui apud nos effodiuntur, species gagatis sunt leues & graues. & sunt nihil aliud quam bitumen sub terra induratum uel excoctum calore. Profectò ille ipse lapis oleo restringitur: & aqua aspersus, eo magis ardet, quæ est natura bituminis. & hi carbones ex bitumine causa sunt, quare montes, ut Aetna & Vesuuus, apud Plinium flagrent, sicuti uidemus etiam multis locis fieri in Germania, idq; magis noctu quam die: quia de die calor solis deprimit istud incendium, uel obscurat: e contra in nocte, quæ est humida & frigida materia, iterum excitatur humore. Illa etiam species pyritis, lapis ille fissilis Islebia, der schyffer, uidetur ex bitumine constare: tum quia facile flagrat, & bitumen odore quodammodo refert: tum quia lapis est aptissimus impressionibus, ut in precedentibus diximus. Nam sicuti chimistæ dicunt, anima suum corpus facile & citò ingreditur: sic imperante & agente natura non ociosa, in illo lapide bituminoso sub terra, tanquam in materia & parenti causis, facile fiunt impressiones. Sed de his satis. Petroleum, id est naphtha quam ad nos seruum agyrta, non (ut mentiuntur) de sepulcro nescio cuius sancti effluit. figmentum est. Ceterum est & alia naphtha factitia, id est uenenum factitium apud Nicandrum. quem ipse consulere poteris in

194 De lapidib. & gemmis
ris in Alexipharmaca. Bituminis speciei quæ effo-
ditur in Saxonis, & dicitur thorff, supra mentio-
nem fecimus.

D E S V C C I N O,

Caput XVI.

G Agates lapis fit ex naphtha, id est petroleo,
sic species altera gagatis, quæ est lapis Thra-
cias, der schwarze bornsteyn, aageisteyn, fit ex bitu-
mine uel naphtha nigra. Cuius species sunt lithart-
hraces, & lapis scissilis der schyffer, ut aliquoties
diximus. Succinum autem fit ex resina populi, ut
uult Dioscorides, destillata in Eridanum, & indu-
rata calore uel proprio, uel aque. Hinc & Oui-
dius dicit in fabula Heliadum 2. Metamorph.
Inde flumini lachrymæ, stillatæq; sole rigescunt
Deranis electra nouis, quæ lucidus annis
Excipit, & nuribus mittit gestanda Latinis.

Vocant enim succinum, electrum, glessum, &
chrysotharon & chrysolectrum alias homines do-
cti. Nos Germani & uerum succinũ habemus, sic-
uti de nobis scribit Tacitus. Effluit, die istender,
adhuc legunt succinum inter uada & in litore. E-
gunt & Britanni, ut fertur. Legitur etiam in parte
Borussie, et litore, am strande, id est in litore. hinc
dicitur magister litoris, der strandmeyster, qui ele-
ctrolegulis mercedem rependit, et quidem sale. Est
uero succinum nihil aliud, quam succus arborum,
qui in

qui in mare proximam lapsus durefcit & coit, & potest in modum tædæ succendi, alitq; sua pinguedine flammam, eamq; optimè olentem. Estq; duplex succinum seu electrum. Primum est flauum, & perlucidum quasi uitreum. hoc ueteres glessum dixere à perspicuitate uitri, quam habet. Germani perspicua illa uitra enim uocant gleser. Hinc Glesinga & Glessaria, & Glessarij populi nomen habent, teste etiam Plinio, lib. 37. cap. 3. & lib. 4. cap. 16. Secundum electrum est obscurum, & album, penè offeum & preciosissimū. incolæ uocant basthard. Sunt uerò in isto littore Borussiae & finitimarum regionum, non populorum aut aliorum, sed abietum, & pinastrorū uidelicet resinatarum magna copia, unde potest esse. Ex resinis quoq; istarum arborum succinum fieri, & pineus odor et cum teritur, & cum accenditur, est in ticio. Vide Plinium libro citato, & Solinum cap. 23. Sic non tantum ex alno uel populo fit succinum apud Eridanum, ut & Lucianus in Eridano non uernacula, sed aliunde esse perlata saccina dicit. Ergo & ueram fabulosum est quod scribunt poete. Tu uide & Irenæi exegefin de Germania, & Tacitum. Postremò succinum esse lachrymā uel resinam arborum, præsertim pini & pinastri, non tantum odor, color, materiaq; ipsa cum alteritur & accenditur, ostendit: sed etiam hoc argumento est, liqui-

196 De lapidibus & gemmis

dam primū destillasse resinam ex arboribus, quod uidemus succino inesse et translucere, muscas, araneos, puluerem, formicas, aliaq; animalcula, ut cullices: quæ animalia inciderūt forte fortuna, cum destillaret gutta in aquam, uel dum penderet adhuc in arbore iam cadens, & ita unā cum massa coe-runt & induruerunt, teste Tacito. & Plinio L. C. Quidam tamen succinum, nescio moti quibus rationibus, prolificum semen cuiusdam piscis, uel ceti esse uolunt, durum, gleba terre simile in mari inueniri, ac supernatare ad littora. Aliqui ex Cassio mari aduehi uolunt. Benedictus Veronensis libro 13. cap. 26. de morbis, succinum etiam describit albo & nigro mixtum colore, leue, odore primo olfactu ingratum. hoc mihi ignotum, nisi sit species basthardi impuri. In summa magna fuit hætenus disceptatio inter doctos, & adhuc est, quid sit succinum. ego resinam arborum esse dico, & præsertim pini & pinastri. Plinius & electri alias species enumerat, non tantum candidum, quod est nostrum basthardam odoris præstantissimi: deinde fuluum, quod est glessum: sed quod molli fulgore perspicuum sit, salernum nomine, quia uini salerni colorem habeat: postremò et in quo leuitæ mellis placeat. At hæ species & inter nostra succina reperiuntur, si quis acutè considerat. Verum quod electrum & fossile dicit in Liguria, illud ego simpliciter

citer credo esse gagatem ex bitumine terre, et non succinum: aut est alia gemma, sicuti sunt talium multe gemme colorum ut topazion, et lapis lycornus. Olim succino & gagate matrone gratiam sibi conciliabant, nunc pueris propterea etiam succina appendantur. Item quia ualet lapis ille contra lymphationem, & est amuletum, teste Plinio. Estq; nihil presentius in strangulatione uulue, electro incenso, & subiecto naribus. prodest & stomachi uitijs, acuit sensus, prodest comitialibus. Et plurimum ualet argumentum: Omnia bene olentia exhilarant spiritus. Electrum est bene olens, (est enim dulcissimi ac optimi odoris) ergo exhilarat spiritus, & per consequens prodest comitialibus. Ceterum consule Auicennam, Serapionem, Paulum, Galenum, & alios de Karabe, id est electro seu succino. Ceterum succinum attritu accepta ui caloris attrahit in se paleas, fila, & folia arida, ut gagate facit: ueluti magnes ferrum trahit, & sagda gemma lignum. De succino uide et Hesiodum & Euripidem. Apollonius in libro Argonautico 4. succinum non ex Heliadum lachrymis, sed Apollinis natum dicit, quando affectus dolore propter Aesculapij necem, aut quando Admeti regis pecora pauit. Consule & Solinum & Strabonem, de electro, & uarias auctorū sententias apud Plinium lib. 37. cap. 2. & 3.

De lapidib. & gemmis
S C H E M A.

Gaga
165

Gagatſteyn, ad-
geiſteyn, birn-
ſteyn, bernſteyn
ga ardet: born-
ſteyn forſiã, ga
bitumen iſtud li-
quidum tenuiſi-
mũ, unde fit in
fontibus (ã Ger-
manis cyn born
ſprung) natal.

Gelblicht
Schwarz

Ex

Naphtha can-
dida, id eſt pe-
troleo, in Cili-
cia & Gange
ſumunt.

Bitumine vel
naphtha mi-
ſtra, in Thra-
cia & Threi-
cio ſumunt.

Lapis induratus:
cuius ſpecies ſunt
carbonis lapidei, et
lapis ſciſſilis, et
ſchyiſter.

Succinum

SUCCINUM ELECTRUM.

Hoc impro-
prie Germani
ni miscēt eū
gagate, et
nocāborn-
stein, bren-
stein, daget
stein. Est
enim

Gammis
seu resi-
na, vel
lachry-
ma

indurata

1. Populi, secun-
dū Dioscoridē,
Ouidi. et alios:
vel almi, licet po-
puli et aliam
pro una habeat
arbore.

2. pini.
3. pini
Ari.

succre

in

Eri-
dano,
seu Pa-
do.

maris.

Co-
lo-
ris

Asini,
mel-
li, per-
spi-
cui.

candi-
di, of-
fei

et di-
citur
à Ger-
manis
qui se-
gunt
succi-
num

Gla-
cium

B
har d

Lapis Arabicus similis est ebori maculoso, teste Dioscoride L. C. & Plinio libro 36. capite 21. cuius usus in dentifricijs & in exiccandis hæmorrhoidibus est. Verùm qualis is sit lapis, multi docti uiri disputarunt, & adhuc disputant: sed si acutè ut considerare, lapis Arabicus non est alius quàm lapis specularis, seu lapis luna, seu glacies Mariæ, à Germanis sperglass, oder, vnser frau en eiss: un de olim fenestræ parabantur, lignis læuigatis positis loco plumbi. Vnde & fit gypsum optimum, teste Plinio, ueluti de gypso docuimus. Estq; quasi gypsi extremitas, ut uult Albertus, qui & hunc specularem lapidem Aphroselinum uocat, quia noctu imaginem lunæ representet, uel quasi spuma lunæ ex rore factus. Quidam tamen disputant & seliniten esse specularem lapidem, quem & Dioscorides Aphroselinum uocat. Sed de his paulo post dicemus. Hic lapis uerò specularis uocatur lapis Arabicus, quia primum in Arabia repertus. licet Albertus hunc in Hispanijs in ar Segundia primum inuentum uult, & abundantius: deinde in multis Germaniæ locis. Si considerat, sunt & huius lapidis species uariæ. Primum is lapis reperitur breuis & maculosus, in Bononien si agro Italia, teste etiam Plinio: qui similis forsitan ebori

ebori maculoso, ut uult Dioscorides esse lapidem Arabicum. Secundo reperitur apud nos subniger, qui satis lucidus non est. Tertio reperitur apud nos candidissimus qui maxime trāslucet, unde olim fiebāt fenestræ. Et is est selenites de quo infra. Quarto reperitur apud nos in Saxonia ebori similis, qui est Arabicus Plinij. Quinto reperitur nigris aut rubris maculis, qui etiam Dioscoridis esse possit lapis Arabicus. Albertus lapidis specularis tantum tres facit species: unam uidelicet lucidam ut uitrum, unde fenestræ fiunt: alteram nigram, sicuti atramentum: tertiam citrinam, quæ dicatur auripigmentum uel arsenicum. uerum est quòd Arabes, ut supra docuimus libro secundo, arsenicum uel auripigmētum natiuum dixerunt esse simile speculari lapidi, respicientes ad crustas. Sed lapis specularis quamuis sit citrinus, non est simpliciter auripigmentum, ut hic uult Albertus errans. Lapis specularis ipsam pinguitudinem non habet auripigmenti. Et quid stultius ferme, quam auripigmentum confundere cum lapide speculari, quibus nullæ est similitudo, præter in crustis? Est uerò hic specularis, insignis lapis, et humor quasi concretus terræ, qui non resoluitur: et dum est humor terræ crystalli modo glaciatus, et in lapidem induratus, nostri eum propterea lapidē uocant glaciem Mariæ. Quidam dicunt quòd sit ros

caelestis, ad lunæ claritatem positus in speciem lapidis coagulatus ac constrictus, præcipuè ille qui est candidissimus, & Aphroselinon dicitur. Hic specularis reperitur apud nos in fodinis ipsis, etiam alijs locis quàm plurimis. Albis etiam secum uehit hunc lapidem nonnunquam, unà cum gypso. Cæterum si uis aliquid perfectè scire de illo lapide, uide Plinium libro tricesimo sexto, capite utcesimo secundo. quem locum propter breuitatem nunc omitto. Postremò notandum & hoc. Quamquam specularis lapis cognationem habet cum gypso, ita ut gypsum sit eius caput: tamen eius usus præclarus est in medelis, cum gypsi usus sit dubius & uenennatus, utpote qui strangulet. Nostri enim speculari lapide utuntur auellana quantitate in dysenteria magno experimento. Utuntur & ad siccandas hæmorrhoides, & ad dentifricia, ut scribit Dioscorides de lapide Arabico, & Plinius libro tricesimo sexto, capite sexto. De Arabico lapide, quem nos specularē dicimus, uide Auicennā de lapide lunæ.

DE CRYSTALLO,

Caput XVIII.

CRystallus lapis est concretus gelu uebementiore ex niue glacièq; nec reperitur aliubi, quàm ubi maximè hibernæ n'ues rigent. & glaciem esse, certū est, quia impatiēs est caloris. Hinc & nomen habet. Mittit illam oriens, India, Asia, Cyprus,

Cyprus, iugæ Alpium, teste Plinio libro 37. cap. 2. ubi & citat auctorum sententias de eius patriæ & magnitudine: nempe reperiri in terreno, in fôdinis & inter cautes, & deportari torrentibus. Certè fluor iste candidus qui in nostris reperitur fôdinis, de quo supra egimus, est per omnia similis crystallo. In cautibus Alpium inuis, quo radius solis nunquam peruenire potest, adhuc miræ magnitudinis nascitur. nec mirum est. illic enim nix non resoluta permanet, & semper quotannis alta superadditur. Plinius nasci sexangulis lateribus. dicit crystallum per se. ego crystallos planas & triangulares uidi, forsitan arte ita paratas. nam ueluti electra, ita crystalli arte parantur, & absterguntur. Instantur uerò crystalli uitij quam plurimis, scilicet abro, rubigine, maculosa nube, occulta uomica, præduro fragiliq; centro, & sale, capillamentis rimarum. Quæ uerò puræ, nec spumæ coloris, limpidaq; appellantur à Plinio Acenteta. Ex his optima uasa & pocula parantur nunc quoq; adeò tumet hoc. & gloria est luxuriæ, habere quod statim pereat. fragmenta sarciri nullo modo queunt. Ceterum crystallus habet usum medicum in cremandis corporibus. Posita sub lingua, dicitur restinguere sitim. trita, ac melle mixta, mulieribus. auget lac. habet & alias uires & usus. Consule de crystallo & Solinū in Polyhistoro, cap. 20. Veteres Astrologi crystallum soli dicarunt.

Lapis galactites dicitur, quia lacteum succum resudat, coloris cinerei, gustu dulcis, præcipuè in aqua. Apud nos in Saxoniam nascitur terra, & incrementum habet, ut obseruauimus. uerum Germanicum eius nomen nondum expiscari potui. De hoc consule Dioscoridem L. C. & Plinium libr. 37. capite 10. qui galaxiam siue galactiten similem dicit epimeli, sed intercurrentibus sanguineis aut candidis uenis. Galactites autem inquit ex uno colore lactis est, & eundem uocant leucogagam, & leucographiam, & synephten, succo lactis ac sapore notabilem, in educatione nutricibus lactis fecunditate, infanctum alligatus collo, saluam facere dicitur. Ferunt & illum ore liquefcere, & memoriã adimere. Mittit hunc lapidem amnis Achelous, & etiam Nilus. Sunt et qui smaragdum albis uenis circumligatum, galactiten uocent. De illo consule & Albertum, qui nescio quas magicas uires illi tribuit. Item Solinum in Polyhistore capite 13. qui atrum scrupulam dicit esse succi albi.

DE MELITITE,

Melites lapis iam planè est incognitus, præcipuè in officinis. Dioscorides similem dicit galactiti, et eiusdem esse effectus, præter quod
habet

habeat dulciorem succum. Plinius libro 36. cap. 19. melititem tusam succum remittere dicit dulcem, melitumq;. Et mederi mixtum cera eruptionibus pituitæ, maculis corporis, faucium exulcerationi, uulnarum doloribus.

DE LAPIDE MOROCHTHO,

Caput XXI.

Morochthus est lapis, qui et galaxia et leucographis dicitur à Dioscoride. In Aegypto nascitur mollis, ita ut eo linea ducatur, candidissimus facile liquecens. utilis uestibus dealbandis, similis galactiti. Hinc uides Plinium L. C. de galactie, omnino miscere hunc morochthum, galaxiam, leucographin, cum galactite: cum tamē Dioscorides aliam facit galactien, aliam leucographin seu galaxiam. Et aliās Plinius, quoad ego scio, nihil habet de morochtho: nisi lib. 37. cap. 10. legere mauis pro merocte, Morochthus porracea lacte sudat. Neq; hic iam habetur in officinis. nascitur tamen pulcherrimē hinc inde in Saxonia, præcipuē Hildesbeymij. Ceterum quæ eius uis sit medica, consule Dioscoridem libro 5. cap. 93.

DE LAPIDE ALABASTRITE,

Caput XXII.

Alabastrites, alabaster steyn, à patria Alabastria regione, ubi crescit in Aegypto et Syria Damasco. Estq; lapis ex speciebus marmoris no

206 De lapidib. & gemmis

ris notus Venetijs. Eius tres sunt species. Prima candidat, quæ à Germanis dicitur *Weiß alabasterstein*, de quo olim subant imagines sanctorum, & monumenta sepulchrorum. Secunda eius species habet nigras maculas *bundschwarz alabastersteyn*. Tertia in ruffo interdum candidat, propterea onyx dicitur (*rothlecht alabastersteyn*) quia unguis humani colorem representat. Et hanc proprie intelligit speciem Dioscorides, cum inquit: *Alabastrites, qui & onyx dicitur, crematus, duritias cum pice aut resina discutit*. Cæterum de onyche, id est testa conchylij, & ungue odorato, in secundo libro Dioscoridis aliquando dicemus. Postremæ duæ species etiam apud nos in Germania reperiuntur. ut in Cheruscis non procul à Northusia, & in Saxonia circa Hildesheimium. Plinius libro tricesimo sexto, capite 7. & 8. *alabastriten aptum ad usum unguentaria dicit, & exustum emplastris conuenire. patriam eius esse circa Thebas Aegyptias, & Damascum Syriae, & illum cæteris candidiorem. probatissimum tamen in Carmania, mox India, & etiam in Syria, Asiaq; : uilissimum contra in Cappadocia. Consule & eundem libro decimotertio, capite secundo.*

DE ALECTORIO,

Caput XXIII.

Alectorium est gemma, teste etiam Plinio libro tri-

bro tricesimo septimo, capite decimo, crystallo similis, uel aqua limpida. Et in summa, pre se fert crystallinam speciem magnitudine fabæ, in uentris gallinaceorum, seu ut Albertus uult, galli castrati, post quartum annum reperitur. Reddere dicitur fortes & bellicosos se portantes. Et Milonem Crotoniensem hunc propter ferunt in certaminibus inuictum fuisse. Conciliat gratiam puellis, resinguit sitim. Vide & Solinum capite quarto.

DE IRIDE GEMMA,

Caput XXIII.

IRis gemma crystallo similis, & secundum nonnullos radix crystallo frequenter hexagonus reperitur in Arabia, & secundum Plinium libro tricesimo septimo, capite nono, in insula quadam rubri maris, sic etiam apud nos inuenitur in montibus & riuis Vuestphaliæ inter Rhenum & Treuerensem ciuitatem, & hunc uolunt cadmiam esse natiuam ipsius Galeni, ut in primo libro docuimus capite uicesimo primo de caamia natua. Volunt autem illum hexagonum fieri, cum in alijs lapidibus nonnunquam reperitur rotundus, sicuti foramina apum in medio posita, hexagona efficiuntur, cum illa que sunt in extremis sunt rotunda. Estq; lapis sicissimus, idq; sua maxima subtilitate indicat: uoluntq; cum nasci ex aqueo succo, qui labitur de materia lapidis, qui generatur in luto rubeo. Dicitur

uerò iris, quia in medio eius representat irim meteoron distinctis uenulis: uel quia sub tecto reper-
cussus lapis in sole, species & colores arcus coelestis
in proximos parietes ei aculatur, teste Plinio L. C.
Et addit idem Plinius aliquas esse scabris laterib. et
angulis inaequalibus, quae cum in sole aperto proj-
ciantur, radios faciunt in se recadentes discurrere,
aliquas etiam ante se proiecto nitore adiacentia il-
lustrare. Postremo addit & aliam irim similem ce-
re, praeduram, quae in Perside nascatur, & huic si-
milem aspectu, sed non eiusdem effectus gemmam,
quae xeros nomen habet, albam, nigraque in trans-
uersum distinguentem crystallum. Si uis, huc re-
ferre poteris lapidem demonis Alberti, qui bico-
lor etiam ut iris qui confert febricitantibus, & pel-
lit uenenata. De iride uide & Solinum in Polyhi-
stori cap. 36.

D E C E R A V N I A,

Caput XXV.

INter gemmas candicantes referuntur haec sequen-
tes. Asteria primum gemma à Plinio libro trice-
simo septimo, capite nono. Est autem asteria gem-
ma, quae inclusam lucem pupillae modo continet, ac
transfundit cum inclinatione, quae nascitur in In-
dia & Carmania. Alia est astrios crystallo similis
in India nascens, & in Pallenis litoribus intus à cen-
tro stellata quasi lucet fulgore lunae plenae. opposita
astris

astris fulgorem rapit ac regerit. optima in Carmania nascitur. Huius species que deterior est, à nonnullis dicitur *ceraunias*. pessima est, que similis luminum lucernarum. Est & alia *astroutis*, similis piscium oculis. radiat candore ut sol. Est & inter candidas que *ceraunia* uocatur, rapiens fulgorem siderum: & ipsa est *crystallina* splendoris *caerulei*, in Carmania nascens. Zenothemis, teste Plinio loco citato albam esse dicit, sed intus stellam habere concursantem. Sotacus & alias species *Cerauniae* addit, scilicet *nigras*, *rubentes*q; te nõ aliubi inueniri q̄ in loco fulmine ictõ. Hæ *cerauniae lapides* sunt quos Germani uocant *donnersteyne*. cadunt de nubibus cum tonitruo. Reperiuntur in Grania, item in Hispania candenti colore ut *ferre ignis*. Inueniuntur etiam hinc inde in Germania, præcipuè ad flumina, ut ad *Albim*. ubi *ceraunias gemmas* *crystallo* similes in *fecto colore caeruleo* inueni, diuersæ formæ: nonnunquam sicuti *clauas*. nonnunquam tanquam *pyramidem*, ut representarent *caput zuecorinum*, ut uocant *eyn zuckerbûrt*. integras tamen nunquam inuenire potui, forsitan propter uim fulminis qua excutuntur nubibus, & resultationem in terram. Harum uim esse prædicant, prouocare dulces somnos, & ualere contra fulmina, item facere ad prælia & causas uincendas. Vide & Solinum capite hic esimo tertio de *ceraunijs*.

Thyites lapis à mortarijs nomē habet. uerū qui sit, iam ignoratur. Dioscorides eum gigni in Aethiopia uult subuiridis coloris, ueluti lassis: qui cum diluatur, lacteum reddat succum, uehementer mordens. De illo parum aliàs constat apud reliquos auctores. Sunt qui lapidem lyncis esse uolunt. Verū quid lapis lyncis, mox dicemus.

DE LAPIDE LYNCURIO,

Caput XXVII.

Lyncurius, uel lapis lyncis, fit ex urina lupi ceruarij, scilicet lyncis, in syluis & montib. coagulata, in terra. è maribus fuluus & igneus fit, è foeminis candidus ac languidior. Egeritur autem terra, quia bestia operit suam urinā, quasi eam inuideat usui hominum, aut pudoris innati causa. sicuti uidemus alia animalia facere, lupos, canes, edtosq; ex qua coagulatur calore lyncurius, teste Plinio libro 37. capite 2. & 3. & libro 8. cap. 38. Non est autem electrum, uel succinum pierygophoron, pennas & floccos ad se trahens, ut quidam uoluerunt, quia lyncurius gemma coloris fului, ut gagates, & ignei reperitur: & non attrahit pennas aut floccos, quamuis attrita. Huius gemmae Ouidius quoq; libro decimoquinto Metamor. egregie meminit, cum inquit:

Viſta racemiſtro lyncas dedit India Baccho.

*E quibus ut memorant, quicquid ueſica remiſit,
Vertitur in lapides, & congelat aëre tacto.*

*Ceterum conſule & Solinum capiite s. Albertum
& Euacem in Lapidarijs ſuis. Prodeſt contra cal-
culos, ictericiam, fluxus uentris, dolorem ſtoma-
chi. Volunt ſuper illam naſci ſaluberrimos fungos.
Sunt qui lapides lyncis hodie putant eſſe daſtylos
ideos, uel ut uocant daſtylos illos lapideos. Cete-
rum notandum & hoc, quòd lynx animal, ſolum
animalium in calce binos habet digitulos, unde col-
liguntur ungues, magni momenti in medicina, die
luchs elwen. Appenduntur pueris contra comi-
tialem, & alia. Poſtremò fuerunt & qui thytien
crediderunt eſſe, ſed falſò, lyncurium. Verù quòd
ſit credibile urinam lyncis coire in lapidem, præ-
cipuè calore terræ, tibi ſimile dicam, idq; experien-
tia habeo. In exitu ueſicæ ſilueſtris porci, apri ſci-
licet, nonnunquam etiam porci domeſtici caſtrati,
reperitur lapis coagulatus ex urina, calore anima-
lis, flauus & ſubpallidus nonnunquam, ſicuti mi-
hi aliquando uenator, & idem coquus principis de-
monſtrauit, magnitudine nonnunquam fabæ, qui
preſentiſſimum eſt remedium contra ueſicæ calcu-
lum. idq; expertus loquor. Cur ergo non fieret, ut
urina lyncis, imò aliorum animalium ſæpe coirent
calore terræ.*

De lapidib, & gemmis
DE LAPIDE IUDAICO,
Caput XXVIII.

THecolithos lapis Iudaicus dicitur, quia in Palestina & terra Iudeorum reperitur. habetur iam in officinis. Estq; duplex, scilicet, maior & minor. Maior similis est glandi, & lineis quasi torno ductis, quem admodum egregie describitur à Dioscoride. & dicitur phœnicies, quia in Phœnicia reperitur: aut quia similis balano, ut uult Plinius lib. 36. cap. 10. Porro dicitur & pyrena, quia similis nucleo oliuæ, ut idem Plinius testatur in eodem, cap. 11. habet et alta nomina, ut uocatur Thecolithos, quia oleæ nucleo similis, & quod lingen tium calculos frangat, pellatq;. Præterea uocatur Eurostriata concharum modo non adeò candida. Sed Plinius supra L. C. deceptus horum nominum appellatione, putat esse plures species, cum non sunt. Vnum & eundem significant hæc nomina lapidem proculdubio Iudaicum. Hic reperitur & in Germania, ut ad Albem prope ostium Tangræ. At minor qui est in forma chilindro similis, fractus resplendet. Er sibet wie ein klein milstein. Hic ignotus proculdubio Dioscoridi, reperitur etiam apud nos in Saxonia, circa Hildesheimium, & in Marchia antiqua ad ostium Tangræ, ad littora Albis, egregie pulchritudinis. Ambo difficultati urinae calculosisq; mire prosunt. Conseele Dioscoridem & Scrapio-

Et Serapionem libro Aggreg. capite hager alien-
di. Et Solinum capite quadragesimo.

DE LAPIDE AMIANTHO,

Caput XXIX.

Amianthus lapis, teste Dioscoride, nascitur
in Cypro, similis alumini scisso, ex quo ut
pote flexibili tela & uela fiunt spect. oculi gratia,
que ignibus iniecta ardent: sed flammis inuncta,
splendidiora exeunt. Germani talem lapidē uocant
federweiß, oder erdflachs, & fabu'atur eum nasci
ex pilis salamandrae, quia non consumatur igne ut
salamandra. Verū amianthos proculdubio est alu-
men nostrū plumosum, et hinc aeterna candela fieri
possit. aliās amiantus lapis nō est in igne uirtutis,
ceterū exiecat. Plin. lib. 36. cap. 19. amiantū simi-
lem dicit alumini, nihilq; deperdentē igni, qui resi-
stat omnib. ueneficijs magorū priuatim. Profectō si
acutē cōsideramus, nos quoq; amiantū speciē ha-
bemus, nempe metallicū hoc quod reperitur in fodē-
nis, & micam dicimus, à Germanis glimmer, oder
kärzen silber. habet colorem argenti. silium autem
argentū dicitur, à similitudine, quòd eorū oculi no-
ctu lucēt tali modo, siue quòd esset inuisibile sit.
nullū enim fructū fert, sed ignē uulgi opinione con-
sumitur. sed si acutē cōsideras, non cōsumitur, ut
luti amiantū uerum: sed tantū purgatur, et aliam
assumit colorē, res aliās nullius momenti. Possunt

tamen cedere meliora docenti. Huc referre poteris propter uirium cognationē, primum gemmā quæ asbestos dicitur, quæ reperitur in montibus Arcadiæ teste Plinio lib. 37. cap. 10. coloris ferrei: uel etiā in Arabia, ut uult Albertus: quæ cū semel accenditur uix aut nunq̄ extinguitur, cum sit unctuosus & humidus. Itē huc referas absinthitē, gēmam coloris uirtri, rubeis uirgulis, quæ cum accēditur etiā per multos dies nutrit ignē: remissior tamē est uiribus asbesto. Dicitur prouocare sanguinē gestatus, sicuti hæ matites si sūt sanguinē. Plinius lib. 37. cap. 10. apiston illam gēmam uocat. Tertio Albertus & lapidis Iscultos mentionē facit, qui an idē sit cū amiantho, an eius species, tuo relinquimus iudicio, cum inquit fermē in hāc sententiā: Iscultos gēma crocosimilis, in ultimis Hispanorū partibus et iuxta Gades reperitur, quæ silabiis est propter uiscositatē in eo arefactā. si de ea fiat uestis, non comburitur, sed igne purgatur, & nitet. Estq; sorte illud quod gebennam uocant Salamandræ: quia hæc lanugo, est sicuti lanugo lapidis humidī.

DE ACHATE, Caput XXX.

AChates primū reperta in Sicilia iuxta flumen eiusdē nominis, deinde etiā alijs locis teste Plinio lib. 37. cap. 10. Species eius sunt phaspachates, cerachates, sardachates, hæmachates, leucachates, dēdrachates, uti arbuscula insignis
antacha-

achates: quæ cū uritur, myrrhâ redolet. coroloa
chates guttis aureis distincta saphiri modo quæ re-
 peritur in Creta. Profunt cōtra araneorū et scōrpio-
 num ictus. Hinc aquilæ eas imponunt nidis, ut de-
 fendāt pullos cōtra uenenata. sedāt sitim, cōfortant
 uisum. Reliqua inuenies apud ipsam Pliniū L. C.
 qui & hoc refert, quod in achate uariæ appareāt
 impressiones, scilicet cōspiciātur in his flumina, ne-
 mora, iunēta, hedere, effeda, staticula, ornāmēta
 equorū. itē lib. 37. cap. 1. Pyrrhū habuisse achatem
 gētam dicit, in qua Apollo & nouē Musæ cū suis
 insignijs spectarētur. Ego gemmam aliquādo uidi
 apud principē (uerū achates nō erat) in quam acur-
 lis discurrentibus apparuit rusticus & integrū ara-
 trum. Inueni & aliquādo ad Albim silicem prope
 ostium Tangræ, in quo apparuerūt uestigia lupi,
 uel leonis, circa dimidiā rosam ita expressē inscul-
 pta à natura, ut si gemmarius data opera fecisset.
 Credibilia ergo illa sunt Pliniij, quæ de impressio-
 nibus gemmæ istius scribit.

DE VNIONIBVS SEV MARGA-
 ritis, Caput XXXI.

Margaritas preciosas mittit oceanus Indi-
 cus, item mare rubrū in sinu Persico circa
 Arabia, & nunc mare Britannicū. Estq; margari-
 ta seu unio nihil aliud, q̄ genitura seu partus con-
 che margaritifere. Nam cōche ille certo tempore

anni quando eas genitalis anni hora stimulat, sese
 pandūt, quadā oscitatione: sitiūq; rore ueluti ma-
 ritum, eiusq; desiderio hiāt, ac roscido cōceptu sese
 impleri cupiūt. mox cū lunares liquūtur aspergi-
 nes, hauriūt rore, humorē cōcupitū matrice quasi
 hiāte, & sunt grauide: deinde pariūt margaritas:
 pro qualitate roris cōcepti. Si purū rore concepe-
 rint, cādore mirabili unio apparet: si uerò turbidū
 rore cōceperint, sordescūt et foetus pallēt etiā mar-
 garita, caelo mināte tēpestates, si fuerint cōceptae:
 si tēpestiuae, hiātes cōchae satiātur, margarita gran-
 descūt: si tempore coitus, fulgurat, cōprimūtur con-
 chae, ac pro ieiunij modo pariūt uniones. Si tonue-
 rit, pauide repētē cōprimuntur cōchae, & deinde
 abortus pariūt, quos physemata uocāt. serūt etiā, si
 post illerū cōceptū crebra audiātur tonitrua, illas
 expuere in flumina uniones, ac sic crebrò reperiri
 in fluminibus, ut uolunt in Mosella inter barenas.
 porrò tēpore coitus si unā cum rore incidit in hian-
 tem conchā radius solis, uniones rubedine tingūt ut
 sicuti fieri uidemus. Propterea Oriente sole con-
 chae sese mergūt. sentiūt enim sese aliās ruffos quasi
 deinde procreare. Postremò fit clarius margariton
 si cōchae excipiūt matutini aëris semē, id est rore,
 quā uespertini. Adeò magna est adfinitas cœli
 & cōchae in coitu cū rore qui est semē quasi aeris.
 Nec iniuria, margarita Veneri dicantur propter
 mirabi-

mirabile coitū. Dicitur autē unio, quia nulli duo reperūtur. Dos omnis est in cādore, magnitudine, pōdere, orbe, leuore. Et in aquis omnis unio mollis est, ut coralliū: exēptus, aere protinus durascit, & fit lapis. Verū de unionibus, et de natura istarum concharū, cōsue Plin. lib. 9. cap. 35. Itē lib. 6. cap. 28. Solin. cap. 55. Serap. lib. Aggr. cap. Hager Alballo. uolūtq; frig. & sic. 2. grad. profunt cōtra syn copē & cardiacā. spiritus cōfortāt. ualēt cōtra fluxus sanguinis, itē lienteria, diarrhoeā. cōferūt uisui retinēt mēses, abstergūt dētes, clarificāt sanguinē, profunt melancholicis, cōfortāt cor. Didicit et iam ars parare margaritas, ac fallere penes illam.

DE GEMMA PERCÆ Cap. XXXII.

Percæ piscis est qui teutonice dicitur ein parß oder persich, duræ carnis. Estq; duplex, scilicet, maior et minor. Maior propter colorē dicitur ein parß simpliciter, oder punter parß. Saxones uocāt ein puntelparß. Minor à Germanis propter rotunditatē corporis dicitur ein kaulparß. In huius capite binæ reperūtur gēme, cādissimæ, osceæ, magnitudine seminis lini, proportione tamē piscis. Hæc gēma nubi: presentius in frāgendo calculo uesicæ, propterea etiā meritō & cautē ab his qui eius uires sciūt colligitur. Eandē uim habere dicitur exenteratū caput furduli der schmirlein, representās uulsum uirgius ornātū, Sed tendamus ad reliqua.

Ingredimur nunc quasi anatomias multorum animalium. recitabimus enim ordine (ut partim iam incepimus) gemmas, & alias res quæ in medicis usum habent, quæ ex ipsis animalculis colliguntur. Commodè autem nunc post gemmam perca, tractabimus gemmam ipsius carpionis. Piscis est carpa uel carpio dulcis aquæ, notus, admodum uiscosus, propterea & uino coquitur, ad tollendam eius uiscositatem. A Germanis dicitur cyn karppe, oder carpen. In huius faucibus reperitur gemma seu lapis qui dicitur cyn karpenssteyn, forma triangulari, magnitudine pro proportione piscis, coloris candidi extra, intus flaui. Is quoque prodest calculosis. præcipuè hanc dynamin habeat, ut aduersetur ebullitioni flauæ bilis: Swan eynen der soth seüt, ore contentus. Habet & alias uires, quas nunc breuitatis causa omitto. Præseruat contra colicam passionem.

DE LAPIDE EX CANCRO,

Caput XXIII.

Inueniuntur & in ipsis cancribus, præcipuè scæmellis cum sypbar exuerunt & deposuerunt lapides bini candidi rotundi, quos Germani uocant krebs augen, quòd quasi formam habeant oculi, oð krebssteyn. Vis illorum est frangere calculum uesicæ: pro-

ea: propterea etiam colliguntur. Sed illis nihil est presentius, frangere lapidem his qui de alto deturbantur. Arabes, ni fallor, lapidem uocant, rostein, siue reiben, frigide & humide nature. alij uolunt sicca.

DE GEMMA EX ARANEO,

Caput XXXV.

Nos Germani speciem aranei habemus domestici ingenis magnitudinis, que à cruce nomen inuenit, propter causam nescio quã: siquidẽ dictum est cyn kreützspinn: forsitan à texture forma, aut à coloribus corporis transfuersis. & piaculum est quasi tales araneos ledere. dicuntur enim attrahere omnia uenena in ædibus. & tempore pestis raro, uel nunquam conspiciuntur. In horum capitulis gemmam ferunt reperiri presentissimam contra omnia uenena, & incantationes. uerum illa nunquam uidi, nec ausus fui dissecto araneo querere. nec mirum est, illam gemmam talem habere uim, cum uidemus telas ipsas araneorum magni esse momenti ad quamplurima.

DE SAVRITE GEMMA,

Caput XXXVI.

Saura à Latinis lacertus, uel lacerta, à Germanis eydechs, egleß, oder beydechs, multarum specierum est: inter quas tamen pulcherrima uiridis candidante uentre, prope dumeta & sepes. que

220 De lapidibus & gemmis
 rum in ueure dissecto arundine, teste Plinio etiam
 libro tricesimo septimo, capite decimo, reperitur
 gemma saurites, que contra uenenata ualere dici-
 tur. nunc nouo experimēto ossa uiridis lacerti pro-
 sunt conitibus. Colligi autem ossa tali modo
 debent. Imponas lacertam uiridem adhuc uiuam,
 captam, in aliquod uas clausum, plenum opti-
 mo sale, et sal paucis diebus consumit, carnem e-
 ius et intestina omnia: et sic facile ossa colligere
 poteris. et tam ad illum morbum profunt illa ossa,
 quam ipsa ungula asines, seu ut ut uocant Brute-
 nici, des Elends klaw. Quamuis et hæc est magni
 momenti.

DE GEMMIS RUBETARVM,

Caput XXXVII.

PHrynus, bufō, seu rubeta, cyn irdische krot-
 te, oder pathe, ut uocant Saxones, tam sce-
 dum animal, degens in auris, non sine gemmis est.
 Huius enim species in Gallia et Hispania, que cor-
 nuta, maculis croccis et nigris lucentibus, nomine
 borax, in capitibus gemmas fert eiusdem nominis,
 die krottensteyn, coloris interdum in candido fu-
 sci: quemadmodū talem uidi apud quendam nobi-
 lem. Interdum etiam in medio cæruleum habet oca-
 lum, si uiue boraci extrahitur adhuc uel palpitan-
 ti. Interdum niger est notulis lucentibus nigris, ut no-
 stre sunt bufones. et talem ego aliquando habui.

forma

forma erat rotundus, magnitudine mediocris fabæ. Interdum uirides, interdum uersicolores etiam boraces reperiuntur. Vulgo tales lapides cropodinas uocant. Interdum etiam in his forma bufonum apparet sparsis pedibus. gestantur hi annuli à principibus. nam ubi uenena sunt, præsens talis lapis colorem mutat, & quasi sudans guttas emittit, & mirè quod uidi expetuntur à nostris boraces lapides bufonibus, ita ut saltu eos rapere nitantur. congregantur etiam circum eum, ubi apponitur in terrâ. Caterùm an boraces fiant seu gignantur ex cerebro bufonis, ut draconites uel echites, tuo relinquo iudicio. Alij boraces nasci ex uiscositate spumæ uolunt, quam boraces seu bufones in uere congregatæ effiât in caput alicuius eximij quasi regis boracis. Nostris quoq; bufones tales flare lapides dicuntur. Caterùm de apocimis, von den sacken in den krotten, uide Plinium. Nunc quoq; bufones suspenduntur acre, ut arefiant. & præsentissimo remedio sistunt omnem fluxum sanguinis.

DE ECHITE,

Caput XXXVIII.

Echis, id est uipera masculus, echidna id est, uipera foemina. echites catuli, seu filij echidis. estq; echis serpens quæ à nobis dicitur cynatter oder atter. Cuius patria est circa domos, propriè tamen in dumetis ad aquas. Eius formam Nicander

222 De lapidib. & gemmis

eander pulcherrimè describit in Theriaca . de eius uerò coitu hic pauca addemus . Echis mas tempore coitus inserit caput in os echiadæ foeminae , ita semen suum illi infundens . Echiadna uerò siue futuri præsciens periculi , seu uoluptatis dulcedine mota , dum absorbet semen , seu quia scit uirum adulterū , cum muræna sæpius coire , impetuosa mordicus inherens , marito caput dentibus abscindit . at echiadon concepti in utero (sola enim uipera conceptu grauat in se , parat oua , & fouet , ut fiant animalia , cum reliquæ passim serpentes oua pariant , & nido quasi congesto more auium , fimo scilicet ad sepes & diueta fouent squameam suam genituram , ut Nicander dicit) cum uitæ primordia habuerint , & tempus appetiuerit partus , parentis sui interitum ulciscuntur , & erumpunt molli matris aluo corrosa , & nascuntur orbi & matricide . nec hæc uana sunt . Vidi ego in patria mea aliquando talem matrem echiadon corrosam , & catulos circum in sole iacentes uiuos ad Salam , ubi coquitur æs in modum lumbricorum . A uipera ergo echide gemma echites nomen habet , seu quia similis sit colora echiadi , uel forma , habens maculas uiperæas . de quo consule Plinium libro tricesimo septimo , capite undecimo , & Solinum capite quadragesimo , à Germanis dicitur cyn nattersteyn . Vis eius contra uenenata ualere . Eandem uim habent lingue uiperæ

rima crepta farca palpitanti adhuc uiperæ: item & totum eius caput abscisum, & arefactum, quod testatur etiam Nicander in Theriaca.

DE DRACONITE,

Caput XXXIX.

DRaconites, siue dracontias, siue drachates gemma est, teste Plinio libro tricesimo septimo, capite decimo, & Solino capite 33. que sit è cerebro draconum: sed nisi uiuenti abscindatur, nunquam gemmascit, inuidia animalis mori se sentientis. igitur dormientibus draconibus caput amputatur, & ita aufertur. anime enim actus ad multa confert. que mortis corruptio humoribus alterat. coloris candidi est, fugat omnia uerena, & uenenosos morsus curat. illa gl'oriantur reges Orientis, ubi etiam sunt dracones magni. Nostri quoque hydri et chelydri, vnser grawen & wasserschlangen in capitibus gemmas ferunt nonnunquam (ut uidi) quas dicere possis draconites à similitudine, forsitan hæ quoq; ex illorum cerebris nascuntur: uel ut uolunt alij, ex spuma quam uerno tempore excitant attritione mutua uel ore sibilanti, indurata sole, & an sie den schlangensteyn blasen, ut de bufonibus diximus. Tales nostras draconites uidi coloris cerulei aut nigri in forma pyramidis. Albertus sese draconitem uidisse dicit exemptam tali nostro chelydro, nigram, non perlucidam, in circuitu coloris

loris pallidi, pulcherrimā habentem descriptam serpentem in superficie. Fugat & hæc uenenata, ut uera draconias, & saluat uenenatos morsus. Habet & sypbar, id est scæctus chelydorum nostrorum, die schlangen haut, suas uirtutes in medicina. suffitu enim sanat mirè sedem & uuluā prolapsam. Stellionis quoq; tunica quæ rarissimè reperitur, quia stellio resorbet illam (ut pauo suum stercus inuidens tale nobis bonum) prodest comitialibus.

DE OPHITE, Caput XL.

Commodè hic dicemus post draconitem & echiten, de ophite quoq;. Est autem ophites species marmoris, cuius Dioscorides tres facit species. Prima est ponderosa & nigra. Secunda est cinerei coloris, habēs lineas cinereas, distincta punctis, quæ reperitur apud nos nō procul à monte loachimico, seu ualle, ut dicunt. Tertia lineis quibusdā candidis intercinctā est. Dicitur autē ophites, quia colorem habet serpentinum. Non est uerò echites cyn nattersteyn, de quo supra, qui uiperas habet maculas: licet is quoq; ophitis species esse possit. neq; est draconias peregrinus, neq; noster, der dra chensteyn, oder vnser schlangesteyn, qui fit ex cerebro draconum aut serpentum, uel ex spuma ut docuimus coagulata. In summa, ophites dicitur tantum propter colorem, eyn schlangensteyn, quia colore serpentes representat. Et illa species lineis cinereis,

neris & nigricantibus omnino est, tanquam sunt nostri chelydri in colore, ad ostiū Tangræ, ubi fuit olim regia sedes Caroli Quarti, in arce templum est varijs ornatum gemmis, in quo undiq; parietes ophite tali splendent, & huius species est echites, qui uipereas notas habet. Est alia etiam species ophitis magis accedens ad formam serpentis, quia squamas habet ut serpens. & est crustaceus lapis. Reperitur in Saxoniam multis locis circa Hildesheimium. sordet omnino tanquam cornu. Illa species aliquando mihi est à Cordo demonstrata. Est & tertia ophitis species à me inuenta ad litora Albis prope ostiū Tangræ. eratq; lapis tenuis, oblongus, in forma omnino tanq̄ serpens, ut si serpens induerisset in lapidē, intus coloris nigri in cæruleo nitentis, forās albicanis. Plinius libr. 36. cap. 7. ophiten quoq; nomen accepisse docet à serpentium maculis eiusq; duo facit genera, molle candidum, & nigrum durum. ex albo docet fieri uasa & cados: sic quoq; fierent ex ophite nostrauasa, si quis tentaret. Profunt ophites lethargo, dolori caputis, & iētibus serpentium, teste Dioscoride & etiam Plinio. Suntq; ita duplices ophites, quoad notas & lineas, & quo ad ipsam formam serpentium.

Ceterum ophiten ueteres astrologi
dicarunt Saturno.

Suprà in fine libri secundi docuimus de Spongijs, tertiam esse spongiarum speciem, quæ in se contineat lapides quasi natiuos, qui minus calidi secundum Auicennã, quàm ipse sint spongiæ, quos Plinius libro tricesimosexto, capite decimonono, cystolithos uocat. Hi lapides uino poti, uesicæ calculos, teste Dioscoride, uel etiam renũ rumpere adfirmant.

DE OSTRACITE,

Caput XLII.

Ostracites ab ostreis nomen inuenit, cum tamen sit similis testæ, crustosus, & fissilis in laminas. Plinius libro tricesimosexto, capite decimonono, unam eius speciem, id quod & Dioscorides facit, similem dicit testæ, cuius usus sit pro pumice. Porro libro tricesimosseptimo, capite decimo, ostraciam siue ostraciten testacea hac priori specie duriozem dicit, & illi nomen & similitudinem ostreæ dedisse. Alteram eius speciem similem esse achatæ docet, nisi quòd achates politura pinguescat duriori. Sic ostracitidis sunt tres quasi diuersæ species: una quæ testæ, altera quæ ostreæ, tertia quæ achatæ similitudinem habet. prima, quæ testæ similis est, reperitur, habens scissiles uenas, naturaliter incensis montibus in Saxonia. Altera quoque

que que ostrea similis reperitur in rupibus in Saxonia. teste Dioscoride, ostracites plurimū ualēt ad mēses sistendos, inflammationes māmaram, nomas.

DE CHELONITIDE,

Caput XLIII.

Plinius libro 37. capite 10. mentionem quoq; facit gemmæ chelonitidis, que sit similis testudinibus. in ueteri Marchia ad ostium Tangræ, qua Tangra flumen confluit Albi, ubi quondam sedes regie fuit Caroli Quarti, ad Albim infra oppidam prope uillam que à Carolo condita, et eius nomen habet, & nunc crasse dicitur Calpu, cum Caroligepew propriè deberet dici, ubi est scaturigo cuiusdam fontis irruentis in Albim, locus est amœnissimus, & fecundus uarijs gemmis, quas hactenus in præcedentibus mihi inuenias ad ostium Tangræ perstrinximus. In illo quoq; loco, chelonitis gemma mihi est inuenta, uariarum tamen specierum. Primum illic à me inuenta est chelonitis, que forma omnino representabat cochleas marinas, wie ein Jacobs müschel, oder meer müschel. non nunquam chelonitin perfectam & solam inueni illam, non nunquam uix inchoatam, imperfectam, in lapidem introrsum alium inscul-

ptam, nonnunquam eleuatam miro modo, nonnunquam perfectam: sic tamen, ut pro parte alteri lapidi adhaerebat: interdum duo uel tres perfectæ uel imperfectæ unâ erant: interdum magnæ, magnitudine sabæ: interdum ad eò paruæ, ut ferme uisum fugerent: interdum fuluæ, candidæ, nitentes in marem onychis: interdum nigre lineis egregijs cochleæ marine in modum expressis. Accidit aliquando, cum peterem illum locum, cum uenerabili uiro eximia uirtute & doctrina M. Christophoro Lybio & Ambrosio Barbato, amicis meis, Lybius inuenit forte fortuna lapidem coloris pallidi mollem, de quo cum prospiceret talis chelonitis pro parte corporis quasi è medio lapide, cum nos illam, fracto lapide, erucere conaremur, inuenimus Lapidem illum prægnantem talibus chelonitibus tribus uel quatuor perfectis integris. ita quæ sunt perfectæ chelonitides et sole reperiuntur, mihi uidetur sic nasci in alijs lapidibus tanquam in matrice, ut si lapides tales frangantur prægnantes, (ueluti actites) excidant chelonitides. & profectò mihi uidentur hi lapides prægnantes talibus chelonitibus, aliquid arcani habere, & ingentem uirtutem. Plinius L. C. dicit facere ad tempestates sedandas. Quomodo uero fiant imperfectæ chelonitides istæ in lapillis, impressæ ab extra, aut eleuatæ, tu iudica. puto ego fieri eas sicuti reliquæ impressiones, & profectò ille locus

non sine aliquo singulari genio mihi esse uidetur. forsitan si illic fœdinae fuerint, aliquid boni subesset. Sed de chelonitide, quæ similis cochleæ marinæ, wie ein meermuschel, iam satis est. Porro & in illo loco à me inuenta chelonitis est, alia forma, nempe oblongã referens aquaticam concham tornatilem, quæ hinc inde reperitur ad flumina, ut ad Albim. Spero autem me illic adhuc quàm plurima inuenturam. Videntur et hæ chelonitides mihi habere uim ostracitis. Plinius etiam na fallor speciem chelonitidis describit esse aureis guttis. Profectò reperitur illo in loco chelonitis cãdicans ueluti onyx, guttulis quibusdam. aliàs chelonitem uolunt reperiri in corde testudinis. Sed Plinius cheloniam illum uocat, & esse oculum dicit Indicæ testudinis.

DE CHELIDONIO,

Caput XLIII.

Chelidonium lapis uel gēma chelidonia reperitur in uentriculis hirundinũ, captis pullis hirundinũ, crescēte luna, ut uult Diosc. lib. 2. cap. 47. scilicet his qui primo partu exclusi sunt, dissectis illorum uētriculis inueniuntur duo lapilli, magnitudinedine, ut ipse uidi, seminis lini, & etiã eiusdē formæ. unus niger, alter ruffus apparet: uel ut Diosc. uult, unus calore uariis, alter purus: uel ut Plinius docet libro 37. cap. 10. colore hirundinum, alia parte

230 De lapidib. & gemmis.

purpurea, nigris maculis interpellantibus. Ego nigros & rufos tales uidi lapillos. Rufus seu purpureus ualere dicitur contra insaniam, epilepsiam. dicitur & conciliare gratiam. Niger sedat iras, & facit contra febres, malos humores. cōducit oculis. reliqua magica omitto.

DE LAPIDE QVANDRO,

Caput XLV.

Quandros lapis est seu gemma que reperitur in cerebro & capite uulturis, coloris candidi: que replet mamillis lacte, & contra noctuos casus ualere dicitur.

DE LAPIDE QVIRITE,

Caput XLVI.

Vpupa obscœna auis, crista uisenda plicatili contrahens eam, subrigensq; per longitudinem capitis, tota auis prestigiosa, & augurialis. in huius nido reperitur lapis, nomine quiris, qui dicitur esse secretorum proditor, & excitator imaginum in somno uariarum. sed nos non tractabimus magica. pergemus.

DE AETITE,

Caput XLVII.

Aetites à Germanis dicitur ein adlerstein, uel propter colorem, uel propter uirtutem illam, quòd aquila sine illa parturire nequeat. alleuiat enim partiū, ab alijs dicitur lapis erodialis uel aquileius.

aquileius. Estq; gemma uariatũ specierũ ut ego ob-
 seruaui. Prima eius species prægnãs est lapide, ut
 eam describit Diosc. cum quatitur alius lapis in u-
 tero sonat. Estq; lapis rotũdus, ut galla cõcauus a-
 lium in se prægnãs lapidẽ continens. hæc species re-
 peritur ad Salã, Albim, & plurimũ in regione que
 ion à nostris dicitur die Stewermarch. hæc immen-
 sis habet uirtutes, præcipuẽ cõtinet partus graui-
 dis, cum uulua sint lubrica. Secũda species aetitis
 est prægnãs terra siue argilla cãdida uel crocea, et
 hæc est geodes gemma cuius Dioscorides in fine ca-
 pitis citati mentionẽ facit. talis que in se terrã siue
 argillam conceptam tenet, reperitur Dresden in
 Misnia, & hinc inde in Saxonia. ad Albim loco de-
 scripto illam speciẽ crocea argilla prægnantẽ in-
 ueni. reperitur ad Salam, candidam in se continens
 argillã. Tertia est prægnãs aqua que posita in loco
 calido sudat & enydros dicitur. Vnde & carmen:
 Perpetui fletus, lachrymis distillat enydros,
 Quæ ueluti ex leni fontis scaturigine manat.
 Plinius lib. 37. cap. 11. & Solinus cap. 40. huius e-
 gregiẽ mëtionem faciunt Sic enim inquit Plinius:
 Enydros semper roq;unditatis est absolutæ, in can-
 dore est leuis, sed ad motum fluctuat: intus in ea ue-
 luti in ouis liquor. Et Solinus: Enydros exudat, ut
 clausam in co putes fontem scaturiginem. Quar-
 ta species est prægnãs arena et lapillis. Quinta est

232 De lapidib. & gemmis

pregnans chelonide, mit den müschelsteinen, de qua in preceden capite. Sexta species pregnas est candido silice. quam speciē etiam inueni ad Albim in loco supra descripto. cuius matricem cum aperirem, inueni siucem tali forma, candidū, subrotundum

in longum, durissimū, quasi ad caput alicuius animalis adhaesisset. erantq; in eius superficie cellulae quasi apum in fanis. cuius speciem alteram aliquando extra matricem inueni solam, tali forma, quasi sermē pilcus. Plinius lib. 10. cap.

3. actitem, quem aliqui & gagitē dixerē, reperiri inquit in nidis aquilarum, precipuē baratarum: & esse lapidem pregnantem, intus cum quattatur, alio ueluti in utero sonāte, & qui nihil igne deperdat: & hoc quasi commune habeat cum gagate, unde forsitan & gagites dicatur: praeterea illū maximam uim medicam quē nido aquile diripiatur. Porro libro tricesimosexto, capite uicesimoseptimo, reperiri actitem in nidis aquilarum dicit, & binos unā marem & faeminam, & sine his parere aquilas non posse: sicuti aquila exclusis pullis, supponit achatem, qui custodit illos à morsu uenenatorum. Facit autem actitis haec genera, uel species haec.

Actites

Actites Plinij est quadruplex, scilicet:

1. Pusillus, mollis, in *Aphrica* nascens, intra se ac ueluti in aluo habens argillam suauem candidam. Estq; friabilis. & putant esse sceminini sexus. & hæc species reperitur apud nos argilla flaua prægnans. Et hic est *godes Dioscoridis*.
2. Durus similiis galle nascitur in *Arabia*, qui mas esse creditur, subruilum in aluo habens lapidem ac durum. hic maxime celebratur à *Dioscoride*, & etiam reperitur apud nos, ut in præcedentibus dictum est.
3. Nascitur in *Cypro*, colore similiis illi qui in *Aphrica* nascitur, amplior tamen atq; dilatatus. cæteris globosa facies mollis est, & friabilis, habet in aluo arenam incundam & lapillos. cuius species sunt prægnantes cœchylitide & silicibus.
4. Nascitur iuxta *Leucadem* in *Taphiussa*, unde dicitur *Taphiusius*. inuenitur in fluminibus candidus & rotundus. hinc est in aluo qui uocatur *callinus*, nec quicquam est tenerius.

Actites omnes continent & custodiunt partus, & ualent contra omnes abortiuæ insidias, ut idem *Plinius* testatur libro tricesimo, capite quarto. Porro libro tricesimo septimo, capite undecimo, actitem à colore aquila cauda cālicitis esse. Ceterum nota, quòd hunc actitē uocāt quidā & *echitē*, quia echis que hæres auum sit, habet iuxta illa littora

oceanis, ubi actites reperiatur. Verian alia est actites, e in adlerstein, de quo hic agimus. Et alia est echites, e in nat. rstein, de quo supra. Plin. L. C. & specialiter echitis & actitis meminit, ergo non sunt idem. Vide de acute & Solinū cap. 40. serap. lib. Aggr. cap. Hager Athamach, & Rasim libro de proprietatibus, Albertum, Euacum, et alios.

D E C A L L A I T E.

Caput XLVIII.

CALLIS uiridis, pallensq; gemma, nascitur, teste Plinio, in India, apud incolas Caucaſi: etiam in Germania in rupibus inuis & gelidis, oculi figura extuberans, leuiterq; acherans, nec ut annata petris, sed ut apposita. Sunt qui in Arabia eam inueniri dicunt, in nidis auium quas uocant melancoryphos. Vide Plinium lib. 37. cap. 8. et 10. ubi eam imitatorem saphiri uocat. candidiorem tamen, & littoroso mari similem. Vide & Solinum in Polyhistore, capite uicesimaterito. At quæ sint aues, in quarum nidis inueniatur, quæ à nigro capite seu uertice nomen habet, (nam melancoryphos est quasi aricapilla) tuo relinquo iudicio. Quidam melancoryphon uolunt ipsam alaudam seu galeritam esse. A pastoribus nostris in Saxonia reperiuntur lapides in nidis auium, quæ à sono uocis dicuntur kwbiuh, coloris subpallidi. Estq; illa auis propriè siluestris, quasi pica, candidis &

atris

atris constans pennis, capite nigro, in quo crista uisenda conspicitur, sonora, pro more picarum, circa latentes homines stridula, propterea à latronibus odio habetur. Hæc mihi sere uidetur esse me!ancoryphus, nihil tamen affirmo. pastores talibus lapidibus inueniunt utuntur contra incantationes & laruas nocturnas. Caterum de melancoryphis consule Aristotelem. Plinius libro decimo, capite uicesimonono, sic dulas me!ancoryphos dici ait, præter autumnis, cum mutent formam coloremq;. Item libro eodem, capite sexagesimo, post picam melancoryphum tradit, cumq; parere supra uiginti oua, numero semper impari. & hoc semper facit nostra illa auis Kubith, nidificans ad paludes, & in pratis, ad eggeres plerumq;, in superiori Germania rarissimè conspicitur.

DE LAPIDE BEZAAR,

Cap. XLIX.

Lapis bezar, teste Serapione, libro Aggregationum capite Hager bezar, primum significat omne medicamentum conueniens alicui ueneno. Secundo in specie significat lapidem qui generatur in oculis ceruorum (sicuti legimus totos oculos hyæne lapidescere. hinc gemme hyæne dicuntur apud Plinium) in Oriente. Ceruus enim uerno tempore inuestigat cauernas serpentium, narumq; spirau extrahit renuentes, easq; comedit,

236 De lapidibus & gemmis

tat ita purget annum tedium. mox petit aquas &
 flumina, quibus sese mergit usque ad ipsum ca-
 put, tam liu quousque semit superatam uim ue-
 neni. interea lacrymas emittit oculis uì ue-
 neni, que coagulatae penes oculos desiccantur, &
 decidunt. Hæ lacrymæ coagulatae sunt bezaar, con-
 tra omnia uenena. & reperiuntur coloris citrini,
 puluerulenti, subuiridis, & candidi. & uolunt eas
 inueniri in Syria, India & Oriente. Nos in Ger-
 mania etiam in nostris ceruis uidemus aliquid pe-
 nes oculos sæpe lapidescere. & materia illa coacta
 ossæ quasi ex lacrymis proculdubio, colligitur à
 uenatoribus, & est bezaar. id est, aduersatur e-
 tiam omnibus uenenis, prodest cardiacis, & con-
 tra defectus animæ, sanat omnes ictus uenenatos.
 propterea magni æstimari deberet à principibus.
 Eandem uim habet, & est bezaar, os de corde cer-
 uæ, Die creüßlm die man findet in dem hertzen
 deß birßen. sicuti sciunt uenatores. pro forma, ut
 sunt feruæ cruceæ in capite lupi aquatici: præter-
 quam quòd ossæ sunt. Porro et alia ossæ de corde cer-
 uæ seu humule custodiunt partum, & prægnan-
 tibus mirè conducunt. Eandem uim habet lapis re-
 pertus in uentriculo & intestinis ceruæ. Sed cum
 facta est mentio ceruæ, addemus pauca de reliquis
 eius uirtutibus. Medulla eius conducit omnibus
 inflammationibus, præcipuè uulue.

eius nervosum arefactū, sedat colorem coli, potu.
 Ramenta eius pudendi incitant uenerem. San-
 guis eius sistit aluum, & prodest calculosis.
 Cornu eius acquisitum intra festa, ut uocant, Ma-
 rie, præcipuè extrema ramorum, mirè comitali-
 libus profunt. & aduersatur hausto ue-
 neno. Pulmone eius nihil utilius
 phthisicis.

DE VARIIS,

Caput L.

Tophus in uentre secundo iuuenæ custodit
 partum, & agrè parturientibus summum
 est remedium. Iecur apri siluestris sistit aluum.
 & tophus repertus in eodem, mirè prodest cal-
 culosis. Dentes crocei castoris, si inde bibi-
 tur, profunt ictericis, & quartanis febribus.
 Tatu leporini, Der basen sprungk, ut uocant
 Germani, item renes eius inueterati, profunt cal-
 culosis. Adeps eius frangit abscessus. Exem-
 ptus partus ex utero eius, concrematus, ualet
 asthmaticis, custodit partum, facit ad conce-
 ptionem. Congulum eius, & hinnuli præcipuè
 intersecti in utero materno, aduersatur omni-
 bus uenenis haustis. Eandem uim habet sto-
 machus ciconiae, inueteratus. Nec mirum, cum
 ciconia omnia uenena digerat.

Eandem

Eandem uiam habere ferunt cactrim quercinam, den cyben hopffen. unguia alfinis (ut uocant) uel Bruencici, des elêdes, prodest omitialibus, et iuuat partum. Cochleæ terrestres nigrae, quæ in folijs & gramine reperiuntur, reptantes absque domibus, tempore ueris & æstatis, conuassatae & impositæ ulceribus, omnia emolliunt ulcera, miro auxilio.

DE VVA QVERCINA,

Caput LI.

VVa quercina ignota fuit ueteribus, res magni momenti. Est autem uua quercina à me primum inuenta sorte fortuna, tempore ueris, cum ad quercus alias effoderem herbas, in siluula quercinea prope ostium Tangeræ. quam & ut tu candidè lector noscere discas, eius descriptionem huic apponere uolui. Estq; uua quercina concreticium quiddam, in forma uuae, ad radices quercuum sub terra tempore ueris, ex humore radicum forsitan superfluo. saporis omnino suptici, colore foràs purpureo, intus candido, & quasi lactifero: Es sibieth wie ein roter Weintraub von vielẽ beeren gũhauß getracht. in æstate, quod obseruauit, uua perit illa, & quasi fit lignea. Tempore ergo ueris colligi debet ad radices quercuum, & debet siccari umbra, & demde puluerisari. illo puluere est nihil (exper tuis loquor) presensius in dysenteria, & in omni fluxu

fluxu sanguinis. Desperatos dysentericos aliquot seruari illa uis quercina: meritò ergo digna est omni laude. Habet & alias uirtutes, de quibus medicis est cogitandum.

DE STOMACHO CUIUSDAM
piscis, Caput LII.

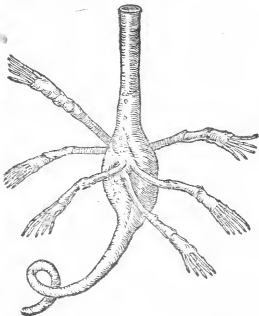
Piscis est ex genere anguillarum capitosus, Germani quem à sono uocis uocant cyn quappe. illum piscatores serunt ore coire cum ranis aquaticis illis maioribus. Sicuti uidemus saepe animalia diuerse speciei inuicem coire. Sic uiperæ cum martorrallo, sic marena cum uiperæ, sic lupus cum cane, sic lusciniæ cum xanthiuro coit. Cæterum ore aliis coeunt cancri, sepia: item maiores corui, bonose, & siluestres gallinae, quæ à uitis, uitice, & agris nonalibus nomen habent, de quibus paulo infra. Et nescio quid ille ipse piscis ranæ præ se ferat ore, deinde pinnis inferioribus ad caput, colore tẽpore coius. Postremò quod omnium maximum est stomacho. Nam stomachus eius quasi ex quinque uel sex ranis pedibus constat & compactus est. Hinc Saxones dicunt proverbio, Es ward cyn quapp no me so gut, sic best inn sick cyn patten fut. pedes enim uocant cyn fut, & ranas uocant patten. propterea etiam ille piscis ab illis odio habetur. Hic stomachus eius raninis constans pedibus, ingentes habeat uirtutes. Inueteratus enim, ut fit in Sa-

240 De lapidib. & gëmmis
zonis à matronis, trahit mirabili dynami secundas
hærentes aut relictas in partu. potu datus, & ma-
gni momenti est ad omnia uita matricis. Quis ta-
lia primus inuenit? quis perscrutatus est?
ô immensa Dei bonitas, qui nihil
ociosum, nihil inane
finxit.

STO-

STOMACHVS PISCIS, QVEM
vocant quappium. Hinc stomachus à Saxonibus
ille dicitur quappen fűth, quappen hendicken,
quasi manus seu pes quappij piscis.

ΟΙΣ Ο ΦΑΓΟΣ,

242 De lapidib. & gemmis
DE IECORE LUPINO,
Caput LIII.

Sicuti epa hominis quinque habet pinnulas, & his ceteris digitis amplectitur uentriculum: sic e contra ego obseruauit iecur lupinum, uulpinū, erinaceum, tot pinnulis constare, quot sint anni istius animalis. Nam pro numero annorum semper his noua accedit pinnula: & cum anno labente adhuc, occiduntur talia animalia. imperfecta etiam apparet pinnula, quod sepe miratus sum. Iecore illo lupino inueterato optimè in clibano cū absinthio, nihil presentius in phthisi cum uino, imò conuenit omnis uitij epatis. strangulati uulue idē pulmo facit. Corde lupino indurato nihil preciosius in epilepsia. uulpinus pulmo siccatus, tritus, datus aqua prodest licni, sicut fluxus alui, prodest asthmaticis, & phthysicis. Eandem uim habet pulmo & iecur erinacei.

DE GEMMA GALLI SILVE-
stris, Caput LIIII.

Pisces, sepiæ, lolignæ linguæ, componentes inter se brachia, & in contrarium nantes coeunt, & pariunt ore. Item locustæ, squille, cancri, ore coeunt. Sic multæ aues ore conuepiunt & coeunt, ut sunt corui, exosculatione facta. ut fit in columbis. licet hoc negat Aristoteles. nec ego admodum adfirmo, quia non uidi coeuntes. coeunt enim

enim corui circa æquinoctium uernum (loquor ego de ueris coruis von den großen raben, welch es man heist kolck aben, à sono uocis) & per quadragessimam excludunt pullos & fouent. Nam ipse aliquoties in Saxonia circa festum paschatis illorum pullos uidi et habui. Altera uerò species corui, quæ dicitur à Saxonibus corracken, æstate circa solstitiũ excludit pullos, de quibus loquitur hoc carmẽ :
 Coruus maturis frugibus ouare fert.

Et potest fieri, ut corui isti ueri ore cocant (diuina sic ordinante mente) in frigore. nam si uulgari modo auiam coirent, frigus semẽn unã incidens in matriculam corrumpet. & profectò horum species quæ templa incolit, & à Germanis dicitur ein dole oder gacke, à sono uocis, ore coit tempore uerno. Sed hæc alio tempore disputabimus. Miram est uerius generis species, diuersis ita excludere pullos temporibus. Inquamus sanẽ nigros coruos, & accedamus ad rem ipsam. Fermẽ omnes gallinæ siluestres cocunt ore, diuerso tamen, ut audies modo.

Hæ species gallinarum siluestriũ, quæ à coryis & uitibus nomen habet, dicuntur enon ein baselbũ, ein rebbũ : item quæ ab agris requie centibus noger inuenere in Marchia, ein brachbũ, brachuo-
 gel, coloris cyanei, optimi saporis, boni chyni, cocunt ore circa æquinoctium uernum, osculatione facta ut solent columbæ. gallus enon istarum specierũ

Q rostrum

244 De lapidib. & gemmis

rostrum inserit in os foemellæ, & ita sperma in-
fundit, more uiperarum, in foemellam. hinc cre-
dibile est quod ferunt aucupes & uenatores, gal-
los de siluestribus gallinis, quæ à corylis nomen
inuenere (quas alias, nescio an bene, bonosæ uo-
cant) senis cōfectos oua more foemellæ ponere, quæ
excludant buffones, & ex illis nasci basiliscos sil-
uestres, die baselwüirhm: sicuti ex ouo galli gal-
linacei domestici post nouem annos excluditur
basiliscus per rubetam domesticus. id quod testa-
tur experientia. Sunt enim isti serpentes die ba-
selwüirhm, uerè basilisci siuestres descriptione
Nicandri, qui basiliscum siluestrem describit.

Neque est genus per se, & rarissimè reperitur.
In Marchia & in ditione abbatis Zinnensis, pro-
pe urbem Luckenwaldam contigit mihi uidere ta-
lem serpentem interfectum à pastore. & præfectio
magna in siluis ibi est copia talium gallinarum,
der baselbluer. Serpens erat capitis acuminati,
flauo coloris, & fermè crocci, longitudine ad tres
palmas & ultrà, immense crassitudinis, cauda
turbinata in latus, multis notulis candidis aluo
insignitus, tergore tendente ad colorem cyaneum,
oris immensi proportionem corporis. Pastor qui
eum interfecerat acuminata securi, narrabat mihi
illum uesci ranis, serpentibus, & omnium ge-

nerum animalculis, præter bonosis, ut de quarum prosapia sit genitus. habitationem eius esse ad paludes, præcipuè ubi coryli sunt. & hunc mirum in modum delectari lacte, propterea interficere eum uaccas ueneno ictu, & propterea eum quoque eo magis peti à pastoribus, & interfici. Retulit idem mihi pastor, eius uocem esse ueluti anseris defendentis pullos. & hanc uocem Nicanter uocat Iygen. Porro altera species siluestrium gallinarum, quæ nomen inuenit ab arboribus, & patria, ubi potissimum uersatur, cin birchhan, dicitur & arban: forsitan ab aura, quam scillimè sentit propter rarissimum corpus: aut urban, à senio longissimo: aut cauda, aut magnitudine, quia reliquis gallis maior. Etiam coit ore mense Maio, at multo aliter, quàm bonosæ. Gallus huius speciei sperma ex ore, tempore coitus in uere, excreat & euomit, & uoce magna aduocat gallinas ipsas, (sicut domesticus gallus aduocat gallinas, inuento aliquo grano) quæ cum aduenerint, sperma eieciunt, & excreatum à gallo in terram, ore legunt, & reglutiant, & tali modo concipiunt. Quas deinde ludens gallus omnes ordine comprimit, & quasi ratum facit semen comestum. At non coit, quod uidi: sicut: senin: quorundam pisciam tantum afflitu masculi, teste Plinio, rata redduntur (ut ita dicam.)

Q = Nam

246 De lapidib. & gemmis

Nam super quas gallinas non ascendit, ipsæ ouæ hypnecumia pariunt, ut domesticae gallinae. Quicquid uerò, figatis gallinis, casu aliquo remanet in terra de spermate galli excreato, hoc operante sole nonnunquam, forsitau rore aut pluuia superueniente, & putrefacta materia, mutatur in uermes & serpentes quæ dicuntur à Germanis vrbanschlengen, vnd birkschlengen. harum copia est in silua quæ à Tanagera fluuio nomen habet in ueteri Marchia. Quicquid e contra remanet in terra spermate de excreato istius galli, pluuia non superueniente, aut rore coincidente, mutatur & coagulatur quasi in uesicam translucidam & candidissimam, & ueluti lapidescit, & fit gemma, quæ à pastoribus & uenatoribus colligitur, & reperitur in locis ubi tali modo cocunt galli tales, auff dem palz platze, tempore uerno. wan yhr palz zeit ist. Hæc illa ipsa gemma facta & coagulata ex spermate galli excreato, mirum in modum facit ad conceptum datum mulierculis sterilibus. incitat ad Venerem, & auget appetitum prolis. Gemmae tales magnitudine, & forma, & candore margaritarum apparent. nonnunquam grana baruæ unà coagulata in his reperiuntur, aut pulueres.

DE LAPIDE MEMPHITIDE,

Caput LV.

Memphites lapis reperitur in Aegypto iuxta Memphin. habet enim nomen à loco, calidorum magnitudine, pinguis, uersicolor, ut eum describit Dioscorides & Plinius libro tricesimo-sexto, capite septimo. Verum qualis sit, iam ignoratur.

DE SELINITIDE,

Caput LVI.

De lapide Arabico cum ageremus, indicauimus & hunc seliniten lapidem, pro lapide speculari habitum: sed lapidem Arabicum, diximus propriè esse Lapidem specularem, potissimum illam speciem, quæ ebur representat iuxta Pliniũ, & quæ ebur maculosum iuxta Dioscoridem. Est autem hæc prorsus mea sententia. Si selinites est lapis specularis, propriè est illa eius species, quæ candidissima, unde fiant fenestræ, lignis leuigatis loco plumbi.

Nam indicauimus supra, species esse specularis lapidis uarias. Sic dico candidus lapis specularis est selinites: & qui ebur representat, est Arabicus. Dioscorides seliniten aphroselinon dici ait, quia noctu inu:riatur lunæ imaginem reddere. id facit specularis lapis candidus. nam apertè in eo luna conspicitur splendens, ueluti in speculo. Seian cum luna augeatur & decreseat, nescio. humor hic lapis con-

248 De lapidib. & gemmis
cretus esse uidetur. Consule Plinium libro tricesi-
moseptimo, capite decimo. qui nonnihil uariat à
Dioscoride, & more solito recitat fabulas. Con-
sule & Solinum in Polyhistore, capite quadra-
gesimo. Albertus seliniten cum chelonite miscere
uidetur.

DE CATOCHITE,

Caput LVII.

Veluti magnes ferram, sagda lignum, gaga-
tes & sucinum paleas attrahunt & re-
tinent: sic catochites carnem & manus retinet, in-
nato gummi seu glutino lentissimo. Reperitur in a-
gro Corsicano, teste Solino in Polyhistore, capite
nono, & Piinio libro tricesimoseptimo, capite
decimo.

DE GEMMA ONYCHE,

Caput LVIII.

Supra de alabastrite onyche egimus, hic de
gemma nobis agendum eiusdem nominis. Est
enim onyx gemma secundū Plinium lib. tricesimo
septimo, capite sexto, candorem representans un-
guis: uerū multarum specierum. nonnunquam
enim chrysolithi & sardæ et iaspidis colorē refert.
Indica onyx nonnunquam ignea, nigra, cornea,
cingentibus candidis uenis, oculi modo interuenien-
tibus, quarundam oculis obliquis uenis. Sunt & in
Arabia onyches candidis zonis, nigrae, quæ quomo-
do diffē-

do differant ab Indicis, consule Plinium loco citato. Hinc dicimus sardonix, quasi sarda, quæ nomen cum onyche communicauit, & uolunt sardio præsentè ligari onychem. Insuper dicunt onychem ex lachryma arboris Lapidescere, & fieri: quæ igne concrematus, mittit odorem, & uarijs appareat impressionibus & formis. Albertus quoq; onychis species facit nigras, rubicundas, & albas: quæ tamẽ omnes cum fricentur, soluantur in substantiam representantem unguis humani similitudinem. Ferunt, onyches tristitiam & timores excitare. mouent enim melancholias, excitant & lites, & somnia turbulenta, adaugent saliuam pueris. Sarda uerò illi coniuñcta, id est, sardonix, lenit istam uim, & reddis homines castos, & pudicos. De iaspionyche suo loco infra de iaspide agemus.

DE SARDA,

Caput LIX.

EX sarda gemma, quæ & sardius lapis dicitur, & nunc darneolus uocatur, teste Plinio libro 37. cap. 7. olim fiebant uasa potoris. & illa gemma nomen cum sardoniche communicauit, & nomen habet à Sardibus, ubi primum reperta. laudatissima tamen in saxi corde in Babylonia. reperitur & alijs locis, ut in Epiro & Aſſo. in India trium generum, rubram: secundum, denicum &

250 De lapidib. & gemmis
pinguine. 3. argenteis bracteis sublucitum. Indi-
cæ prælucent. crassiores sunt Arabicæ. Reperuntur
et in Aegypto, quæ bracteis aureis sublinuntur.
In his mare excitatius sunt. facilius sunt
pinguiore, et crassius nitent. Dannantur ex illis
melleæ et testaceæ. Albertus sardoniacum acutè inge-
nium prædicat, et reddere homines letos, quia pur-
gat sanguinem, et spiritus bonos procreat. De Sar-
doniacæ aliàs uide Solimum in Polyhistore capite
tricesimo sexto, Plinium libro tricesimo septimo, ca-
pitulo sexto.

DE CARBUNCULO,

Caput LX.

Carbunculi gemmæ preciosissimæ ab ignis
similitudine nomen habent, cum ipsi ignem
non sentiant, propterea dicuntur apyrustæ, apyro-
ti, uel acustli. Et carbunculus proculdubio est py-
ropus. unde Ouid. fingit 2. Met. domum et aulam
Solis factam. Horum carbunculorū species seu ge-
nera sunt uaria. Primum sunt carbunculi Indici et
Garamaticæ, quos Carbedonios uocant. Indici sunt
sordidi, fulgoris retorridi. ex his qui languidus li-
uidiusq; lucent, uocant linicotas, et sunt Carbedo-
nijs ueris multo maiores. Secundò sunt carbunculi
Aethiopici pingui. 3. lucem non emittentes, flagrant
conuoluto igne. Tertio sunt Alabandici scabri reli-
quis nigriores. Quarto nascuntur et in Thracia,

in Or-

in Orchomeno Arcadiæ, teste Theophrasto, & in Chio, nigriores. Quintò sunt Træzenij uarij interuenientibus maculis albis. Sextò sunt corinthij, ex pallido cãdidi. Cæterum in omni genere masculi appellamur acriores, & flammæ liquidioris, nigrioris, lucidioris, ac in sole flagramis. At feminae resulgentes languidius. Optimi carbunculi sunt methysti zontes, id est, quorum extremus igniculus in amethysti exit uiolam. Proximi his sunt sylvæ pinnato fulgore radiantes. Callistratus (Plinio citante) fulgorem carbunculi debere esse candidum, posuit extremo uisu nubilantem: & si ita extollatur, exardescentem, propterea carbunculũ candidum uocari. Postremò Plin. lib. 37. capite 8. carbunculi speciem facit anthracitum, fossilem in Thesprotia, carbonibus similem. Docuimus autem supra libro 2. de Cinnabari, Græcos multas res anthracas uocare: scilicet uenam minij, hematitem gemmam, & ipsum carbunculam: cuius proculdubio species est rubinus, quẽ aliàs dicere possumus ichtniten, &c. Huius anthracitidis idem Plinius speciem esse dicit præcimelam candidis uenis, & horum lapidum colorem esse ut superiorum. iactatos in ignem quasi intermortuos extinguui, contrã perfusos aqua exardescere. & his cognatam gemmam Indiacam sandastron, seu garamantiten, quæ & in Arabia nascatur: cuius in tràslucido intus ful-

252 De lapidib. & gemmis

gent aurea gutta. Postremò huius generis lychniten esse docet, quæ in Caria & Orchofia nascitur, & probatissima in India. & esse remissio- rem carbunculum. cuius species una radiet purpura, altera coeco. & excalesctas digitorum attritu, aut sole paleas attrahere. lychnitis speciem dico rubinum nostrum. Et Albertus ipse testatur, carbunculum anthracem dici à Grecis. & illum lucere in tenebris tanquam carbonem, superfusa aqua limpi- da clara, in uase uitreo mundo, polito. eiusq; spe- cies uarias esse secundum patriam, & ipsum splen- dorem, ipsamq; substantiam. Porro habere eam uir- tutem omnium aliorum lapidum: præcipuè contra uenenum & toxica. Nos etiam supra docuimus de fluoribus, in nostris fodinis gemmas inueniri, quæ tamen igne soluantur in aquas, referentes pro- pmodum carbunculos. Notandum etiam & il- lud: Albertum describere gemmam, quam uocat pe- lagiam. forsitan à genere purpurarum. cuius Pli- nius libro nono mentionem facit. Hanc dicit esse rubei coloris transparentis, & esse foeminam car- bunculi, seu eius palacium, quia in matrice eius gemmæ crebrò reperiri carbunculum. Et repe- riri etiam lapides qui pro parte sint pelagij, pro parte carbunculi. Quæ restant de carbunculo, consule Plin. & alios. Vide & de anthracitide & lychnite Solinum in Polyhist. cap. 40. & 55.

DE GRANATO,

Cap. LXI.

Granatus, cyn granatlin . forsitan à poma granato nomen inuenit. species est proculdubio carbunculi. Estq; gemma rubea perlucida, similis balaustij, coloris rosacei, obscurior carbunculo. Altera eius species, intra ruborem uiole sp. osum colorè habet. propterea granatus uioleorum uel uiolaceus dicitur. similis propemodum amethystizoni carbunculo. Eius patria est Aethiopia, & arena maris. Granatus letificat cor, & pellit tristitiam. Huius uerò feminam dicunt esse pæaniten gemmam, quæ granatus de Michedon aliàs dicitur. & uolunt illam certo tempore concipere & parere lapidem sibi similem, & mirè prægnantibus conducere. Plinius libro tricesimo-septimo, capite decimo, & Solinus capite decimo-quinto, non pæaniten, sed pæantidem uocat. Estq; pæantides gemma illa quæ à nostris dicitur gemma huides, cyn gemmahu. Plinius eam & gemmondan dici ait. & testatur fieri prænantem, & parere, medcriq; concipientibus & parturientibus. reperiri in Macedonia iuxta monumentum

Tiresiæ: & ex aqua glaciata ortarum gemmarū esse speciem,
quia etiam sit candida.

Amithistos, & amethystus, cyn amethyst, coloris uiolacei gemma est. Plinius lib. 37. cap. 9. accedere ad colorem uini amethystum dicit. uerum priusquam eum degustet, in uiolam desinere fulgorem in illa purpure non ex toto igneum, sed in uini colorem deficientem. patria amethysti, teste eodē, India est: & quae inde ueniunt, optimi sunt, et absolutum purpure colorem habēt. ad hanc dirigunt officinae tingentium uota. Porro altera eius species est quae descendit ad hyacinthos, quem colorē Indi sacron uocant, & gemmam illam dicunt sacodion. Tertia & est species, quae est dilutior, & dicitur sapinos, & paramites. Quarta species colorē uini habet. Quinta ad uiciniam crystalli descendit, albi cante purpure directu, & tales aliqui pæderotas, alij anterotas uocant. Multi etiam uocant gemmā Veneris. Est & amethysti patria Arabia Petrea, Armenia, Aegyptus, Galatia, Tarsus & Cyprus. Verum hæ sordidissima atq; uilissima: Magorum uanitas amethystos resistere dicit ebrietati, & malis cogitationibus: resistere item ueneficijs, adesse reges adituris, auertere grandinem. Ceterum de amethystiz ante in præcedentibus egimus. At quis color sit amethystus, consule eundem Plinium lib. 21. cap. 8. & lib. 9. cap. 38. & 41. Amethysti uiliores

liores reperiantur multis locis in Bohemia. sunt et in fodinis fluores his similes.

DE HYACINTHO,

Cap. LXIII.

HYacinthus est byacynth. Gemma est differens ab amethysto, quod fulgor uiolaceus emicans in amethysto, dilutus est byacyntho, gratus primo aspectu, euanesceat ante quam satiat, marcescens celerius nominis sui flore, ut inquit Plinius lib. 37. cap. 9. & Solinus cap. 33. Mittit autem byacynthos & chrysolithos Aethiopia, India, Arabia. Arabes tres eius faciunt species: scilicet coloris rubei, citrini, & antimonij. Albertus eius duo genera facit: scilicet aquaticum, quod in flauo albescat, uel in rubeo aquescat. Deinde saphirinum, quod perucidum & flauum ualde. Hinc dicimus byacynthum saphirinum, cuius patria in Aethiopia. Vis est byacynthi prouocare somnum, ualere contra toxica, exhilarare hominem, confortare cor. Reliqua quae plus quam magica mihi uidentur, omitto. De byacynthizante paulo post dicemus, in capite Berylli. Caterum byacynthum ueteres astrologi dicarunt Ioui.

DE CHRYSOLITHO,

Cap. LXIII.

Chrysolithum gemmam unam cum byacyntho mittit Aethiopia, etc. aureo colore translucentem

256 Delapidib. & gemmis
centem. unde & nomen habet, teste Plin. lib. 33. ca-
pite 9. & 12. Solinus in Polybiflore eandem cap.
33. chrysolampin uocare uidetur, quam Plin. eod.
lib. cap. 10. in Aethiopia nasci dicit, pallidi coloris
die, & noctu ignei. Sic Albertus chrysolithum au-
rei coloris gemmam horis matutinis dicit pulcher-
rimam apparere: in alijs horis nō adeò formosam,
& sibi dissimilem. corrumpiq; eam, & fugari ab
igne, quia ab illo inflammatur. Facit autem idem
cuius species esse marchasitam auream quam uo-
cat, & alium lapidem coloris cœrulei, & rubei.
Vis chrysolithi est, bonos excitare spiritus, melan-
choliæ aduersari, lemuribus nocturnis, curare sca-
biem & ulcera, mitigare calorem febris. Ouidius
2. Metamor. ex chrysolitho fingit currū Solis pul-
cherrimè factum, cum inquit:
Aureus axis erat, temo aureus, aurea summæ
Curuatura rotæ, radiorum argenteus ordo,
Per iuga chrysolithi, positaq; ex ordine gemmæ,
Clara repercusso reddebant lumina Phœbo.

DE SMARAGDO,
Caput LXV.

INter gemmas habet tertias smaragdus melius
de causis. & quia nullius coloris aspectus est in
cunctor. Nam irrigua grammina, & herbas ami-
cas, frondesq; amnesq; uisore superat. Deinde quia

solus

Solus gemmarū contuitu oculos implet, nec satiat: imò recreat obscuratos aliarum rerū aspectu. Col ligitq; uisum. Caterum eius Plinius lib. 37. cap. 5. & Solim. cap. 20. duodecim facit species. Scilicet est smaragdus, qui & aliàs à Plinio dicitur in eodem lib. cap. 10. limoniates.

I. Scythicus, isq; nobilissimus, et nulli est maior au steritas, nec minus uitijs, is etiam nequit uulnerari, tanta illi est durities. licet nec reliqui poliuntur. Hunc gryphes custodire ferunt.

II. Bactrianus, qui legitur in commissuris saxo- rum etesijs flantibus. tunc enim tellure internitent, etesijs flantibus mouentur barene, & solum de- tegitur.

III. Aegyptiacus, qui eruitur circa oppidum The- baidis, in collibus & cauitibus.

III. Cypriacus uarius & glaucus.

V. Atticus, minus pinguis, è lōginq; speciosior. isq; reperitur & in argentarijs fodinis.

VI Aethiopicus. cuius species sunt hermiones ex- tumescentes, & persici iucundi tenoris.

VII. Medicus plurimæ uiriditatis, interdum & è saphiro.

VIII. Carchedonius, qui & Chalcedonius, & smarag lites dicitur.

IX. Tanos è Persis ueniens.

X. Sicilius.

XI. LACON-

258 De lapidib. & gemmis

XI. *Laconicus, similis medico.*

XII. *Chalcosmaragdus è Cypro arcis uenis.*
Sunt & pseudosmaragdi.

Reperiuntur & pro parte dimidia smaragdi,
& altera parte adhuc iaspide existente, nondum
humore in totum trāsfigurato. Finguntur & sma-
ragdi ex crystallo. Lauantur austero mero, delectan-
tur uiridi oleo. Postrema eius genera reperiuntur in
fodinis ararijs, etiam apud nos. Albertus & in Sco-
tia & Britannia reperiri testatur. & nasci in ue-
nis aris, nonnunquam in scopulis sub aqua maris.
Ceterum smaragdi alij sunt obscuro, quos cæcos di-
cunt. alij sunt densi, nec translucidi. alij scatent
nubeculis. in alijs sunt capillamenta, salcs, plum-
bago, & alia uitia. Optima in his figura est plani-
cies, ubi una pars non cōumbrat alteram. & opti-
mus, qui nec umbra nec lumine uariatur. Ad ostiū
Tangræ in tēplo arcis smaragdi cōspiciuntur ingen-
tes et preciosi. Vis smaragdi est, aduersari ueneno,
et uenenatis. Ferunt si oculus uenenati alicuius ani-
malis rectò aspexerit illū, obcæcari. Præseruat por-
rò gemma illa ab epilepsia, sanat lepram, confortat
uisum, memoriam, retinet costum, & rumpi ser-
tur in coitu digito gestatus. Nota & quod à uete-
rib. astrologis dedicatus est smaragdus Mercurio.
Postremò notandum est & hoc, quòd præsimum la-
pidem, seu gemmam, que interdū rubens, interdum

albis

albis guttis reperiatur, matrem seu palacium esse smaragdi uolūt, cuius species sit chrysoprassus, guttis aureis existens. Sed chrysoprassum berylli inter species enumerant Plinius & Solinus. Ceterum de prasio consule eundem Plinium libro eodem, capite octauo. Pro smaragdo iam adfertur lapis armenius. de quo supra libro 2. mentionem fecimus.

DE BERYLLO,

Caput LXVI.

Eandem aut similem naturam cum smaragdis berylli habent; in India originem habentes, & raro alibi reperti. poliuntur omnes sexangula figura, ne color sordescat, sed repercussu angulorum excitetur. Sunt autem berylli uariæ species, scilicet:

1. Probatissimi sunt, qui imitantur uiriditatem puri maris, interuirentem glauci & cerulei temperamento.
2. Proximi his chrysoberylli, paulo pallidiores, in auream colorem exeunte fulgore. Languidius micant, & aurea nube circumfunduntur.
3. Chrysoprassus, his præcedentibus pallidior. trahit mixtam lucem ex auro & porraceo. hunc propter guttas aureas in coagulato quasi succo porri, speciē prasi fecere, ut in præcedentibus dictum.
4. Hyacinthizomes, qui referunt propè hyacinthos, & ipsos probant.

R 5. He-

260 De lapidib. & gemmis

5. Heroides .
6. Cerini .
7. Oleagini, coloris olei.
8. Crystallis similes. hi habent sordes, pterygia, sales, capillamenta.

Berylli & circa Pontum reperiuntur . & Iudi, qui præcipuè delectantur beryllis, eos adulterant, imbuendo crystallos. Cæterum beryllus facere dicitur ad amorem, curare oculos & epas, & rufus, extenuare spiritus: soli expositus, incendere ignem.

Confule de beryllo Plinium lib. 37. cap. 5. Solinum in Polyhistore, cap. 55. Albertū in suo Lapidario.

DE HELIOTROPIO,

Caput LXVII.

Heliotropium gēma, nascitur in Aethiopia, Aphrica, Cypro, porracei coloris, smaragdo similis. sanguineis tamen distincta est guttis . Heliotropium uerò dicunt, quia deiecta in uas aqua, fulgorem solis accedentem, percussu sanguineo mutat, maximè Aethiopica . eadem extra aquam speculi modo solem accipit, deprehenditq; defectus, subeuntem lunam ostendens . Magorum impudentia heliotropiū ualere dicit, unclum suæ herbæ eiusdem nominis, ne gerens illam consticiatur. Hanc et reddere diuites, & homines bonæ famæ, ualere contra uenena, & fluxus sanguinis. uide Plin. lib. 37. cap. 10. & Albertum in suo Lapidario .

DE OPALO,

Caput LXVIII.

OPalis mater propriè est India. Estq; gemma
preciosa, utpote in qua carbunculi tenuior
apparet ignis, et amethysti su'gens purpura, sul-
tragdi uirens mare. Habet & hæc quoq; certas spe-
cies. Alij opalorū æquant colores pigmentorū, alij
sulphuris ardētem flammam, alij ignis olei accēsi.
Magnitudo eius nucis auellane. Sunt & opali
certa uitia, si color eius exeat in cristallū uel gran-
dinem, aut in beliotropij herbe florem, si sul aut sca-
bricia, aut alia oculis occu'santia illi insint. Illam
ipsam gemmam propter gratiam eximiam uocant
pæderotam, et priuatum eius genus sangenon
Indi dicunt. Tradūtur & opali nasci in Aegypto,
Arabia, et in Ponto, sed hi uilissimi: Galatia, Tha-
so, Cypro, sed hi mollius nitent & sunt scabri. uide
Plinium lib. 37. cap. 6.

DE MOLOCHITE,

Caput LXIX.

Molochites gemma est non translucens,
spissius uirens quàm smaragdus, à colore
malæ nomine accepto. contra omnium infantium pe-
ricula singulari dynami ualet. nuntit eam Arabia.
In tēplo ad ostiū Tangræ, in arce, molochites cōspi-
cūtur mediocris magnitudinis. Vide de molochite

Plinium lib. 37. cap. 8. Solin. in Polyhist. cap. 56.
Albertum & Euacem in Lapidarijs.

DE TOPAZIO.

Caput LXX.

TOpazion gemma inuenta primum est in insula Chuti Arabia, cum prædones præsi diutius fame & tempestate, herbas radicesq; effoderent. Aut topazion dicitur, ab insula rubri maris nebulosa, quam cum sæpius nauigantes quærerent, dixere eam propterea topazion. (Topazin enim lingua Troglodytarum significat quærerere) ex hac enim insula, teste Plinio libro tricesimosæptimo, capite octauo, gemma hæc primum allata est Berenice regine Aegypti. Sunt tamen qui topazion & in Thebaide nasci dicant. sicuti in Hungaria species eius pallens reperitur. In nostris fodinis inueniuntur & fluores, coloris lutei, haud dissimiles topazijs. Plinius topazij duo facit genera, scilicet: prasoin & chrysepton, similem chrysoprasio, cuius tota similitudo ad suctum porri dirigatur.

Albertus & Euax, item & alij, unam eius speciem similem dicunt auro: alteram croceo colore superare aurum. Dicunt uim illis inesse contra libidines, reddere eos homines castos & animatos.

DE IASPIDE, Caput LXXI.

IAspis à Germanis cin iasp, lapis seu gemma est multarum specierum. Nam Dioscorides eius

sedet

septem enumerat species, scilicet: est iaspis uiridis smaragdo similis. Secundo iaspis est similis crystallo, colore pituitam imitans. Tertio est iaspis non dissimilis acri, unde dicitur aerizusa. Quarto est iaspis quasi fumo infecta, quæ dicitur caprias.

Quinto iaspis est lineis albis & resplendentibus præincta, appellata asyrios. Sexto, est iaspis similis terebinthine, quæ dicitur terebinthizusa. Septimo, est iaspis æmula gemmæ callidis, de qua supra capite quadragesimooctauo. Sunt omnes amuleta, & aëteram partem appense femoribus, secundum Dioscoridem. Plinius libro tricessimo-septimo, capite octauo, & nono, plurimas species, propter colores, patriam, & bonitatem iaspidis enumerat, quarum nonnullas hoc loco addemus.

Primum, secundum Plinium, est iaspis uiridis translucens, similis smaragdo Indicæ, quam gemas plurimæ ferunt. Hanc totus Oriens pro amuleto habet, & est petra cum per transversum linea alba præcingitur, dicitur grammatis, & polygrammos à pluribus. Secundo iaspis est Plinio glauca pinguis in Cypro. Tertio est iaspis acri similis in Persia, propterea talis dicitur aerizusa: & à Græcis boris, quia cælo autumnali matutino similis. Quarto iaspis est cerulea, circa anam Thermoionem. Quinto est iaspis propurea in Phrygiæ. Sexto est ex purpureo, ceruleo, non resplendens, in Cappa-

264 De lapidibus & gemmis

docia. Septimò est iaspis similis Indicæ in Thracia. Octauò est iaspis turbida in Chalcide. Nonò est uiolacea in Sarais. Decimò est similis crystallo, aut phlegmati. Optima autem iaspis secundum eundem Plinium, est que purpurea, aut rose similis, uel smaragdò. Meminit autem Plinius L. C. & onychipunctæ gemmæ, quam uocant iaspionychem: que quasi nubem complexa, imitando niuem, stellata rutilis punctis, similis sali Megarico est: & ueluti fumo infecta, capnias dicitur. Hanc uerò onychipunctam Dioscorides simpliciter enumerat inter iaspides. & Plinius L. C. & à Theophrasto, & à Dioscoride discrepare nonnihil uidetur. Sed hæc relinquamus me longè doctioribus excutienda.

Iaspidis proculdubio & est species gemma illa tanti precij iam apud nos, que dicitur turchus, uel, ut uolunt, turchoys, eyn turckes. coloris ad ceruleam tendentis: nonnunquam flauis, nitidis, candidis, ac si læ penetraret in colorem flauum. cuius uim uolunt esse, quòd confortet uisum, & præseruet à uarijs casibus. Nos quoque in Germania iaspidis speciem pulcherrimam habemus, spadiceis coloris, castaneæ braubn, immensi effectus. & reperitur circa Ienam in Thuringis, Aldenburgi in Misnia, & alijs locis. Scio ego urbem Misniæ, ubi tali iaspide precioso uentur pro silice ad ignem

ad ignem excutiendam. O sancta simplicitas Germanorum. Hanc enim iaspidem contra sanguinem & fluxum menstruorum presentissime ualere experius sum. Idem iuuat & partum, & tegit conceptum. Cetera quæ Albertus & alij scribunt de iaspide, quomodo faciat ad gratiam & amorem, magica esse credo, quæ tu ipse legere poteris.

DE SAPHIRO,

Caput LXII.

Saphirus lapis à Germanis dicitur ein saphyr. Sui generis species iaspidis, de qua consule Dioscoridem L. C. & Plinium libro tricesimo septimo, capite nono. Estq; lapis aureis punctis collucens, cuius aliæ species sunt cæuleæ, aliæ mixta purpura. Optime apud Medos, nusquam per lucida aliæ inutiles sculpturæ, interuentibus crystallinis centris. aliæ coloris cyanei, quæ mares saphiri estimantur esse. Albertus saphirum dici ait & Lapidem siriten, quia in littoribus, ubi sirtes, inueniatur. Orientalem tamen & Indiacam esse optimam prædicat, & huius speciem aliam esse coloris perspicui, cæli serenati, in qua uincat quasi flauus color. aliam uerò habere nubes obscuras, ad rubedinem declinâtes. Aliam nubeculas habere e contra albas. Cæterum saphiri uirtutē uolunt esse, reddere hominem castum, piū, stabilem. utimur hodie

266 De lapidib. & gemmis

& saphiro in corde confortando, et in corpore interiori refrigerando. Vnde uetus hoc carmen loquitur: Corporis ordorem refrigerat interiorem Saphirus, & Cyprie languida uota facit. Veteres astrologi saphirum dicarunt Veneri.

DE LAPIDE CORNEOLO,

Caput LXXIII.

Cornelius, uel corneolus potius, gemma seu lapis, cuius patria Italia litoralis, & nunc Germania. Reperitur enim, teste Alberto, ad Rennum, nota est gemma à Germanis propter sigilla annulorum, quæ crebrò fiunt ex illa. diciturq; cyn corneol. mihi propemodum species iaspidis esse uidetur. Sed cornelius lapis alius est insignis rubedine, alius remissior, coloris carnis. unde à nonnullis dici eum uolunt corneolum. alius insignitus candidis pinnulis, alius candidis lineis. alius omnino obscurus in rubedine, alius multū nigrum et sicuti minimum. Ceterum corneoli uis est, stringere sanguinem, sistere menses, hæmorrhoidas. Fertur & mitigare iras, abstergit in demulscio dentes.

DE AMANDINO LAPIDE,

Caput LXXIII

Lapis seu gemma amandina coloris est uarij. Extinguit hæc omni: uenena, & reprimunt. quare non est gemma commendanda. de qua consulte Albertum.

DE LAPIDE DIONYSIO,

Caput LXXV.

Dionysius lapis, seu dionysias gemma, à Bæcho nomē habēs, est gēma nigra, seu fusca, dura, mixta seu sparsa rubenib. maculis, guttulis, seu notis, quæ trita ex aqua saporem uini & odorem facit. unde resistere fertur ebrietati, quia resoluat & expellit uapores à quibus fit ebrietas: Gemma preciosa. de qua consule & Plin. lib. 37. cap. 10. Solinum in Polyhist. cap. 40. Albertum in suo lapidario, & alios.

DE MEDEAE GEMMA,

Caput LXXVI.

DE lapide medo, qui adfertur à regione Medorum, nigro, succi cum teritur crocei, supra egimus de hamatite. hoc autem loco agendum nobis est de lapide Medæ, seu gemma Medæ. Est autē gemma media seu medea sic dicta, quia reperta primum est à Medea uenefica. estq; nigra, habēs uenas aurei coloris, reddens suum croceū, et saporem uini, immēsi effectus contra ebrietatē, & ad amorē conciliatū, ut ferunt magi. Hæc proculdubio species est lapidis Medi et hamatitidis nigri, qui reddit succū croceū. Reperitur et apud nos in Cheruscis, ubi ipse etiam hamatites niger: licet uenæ eius non admodum sint coloris aurei, sed pallent. Caterum consule de Medæ gemma etiā Plin. lib. 37. cap. 10.

Silex lapis, à Germanis cyn kysling, oder kysselfteyn. vulgo notus est, quæ eo utimur in igne excitando. unde et nomen habet. Et silex dicitur, quasi ex eo saliat ignis. hinc et cyn feürsteyn communi nomine etiã à Germanis dicitur: quamvis hoc nomen conuenit et pyriti, ut suprã docuimus. Et cũ Plinio pyrites genus est, et nõ species, imò omnis lapis unde excitatur ignis, silex eidem erit pyrites ab effectu. Est autem silex primum duplicis speciei, scilicet:

I. Calculus seu scrupulus, qui uerè silex à Germanis cyn kysel oder kysselfteyn dicitur. Reperitur ad flumina, et inter arenas, ad torrentes interdũ coloris candidi: cuius usus etiã est ad alia quàm ad ignẽ excitandum. Interdũ coloris flauo, impuri, nonnunquam crocei. Interdum coloris nigri, nonnunquam lineis candidis pulcherrimè insignitus.

II. Saxum, quod cornutũ dicunt, à Germanis cyn hornsteyn. quia habet colorẽ cornu, uel refert quoddam cornei durissimum. cuius partes interdũ sunt continuatæ, ut unã ab altera usus discernere nequeat. Interdum partes eius sunt conspicuæ aliqua intersectione. Et dicitur à Germanis vulgo cyn feürsteyn. quia illo potissimũ ignis excutitur. Reperitur in fœdinis, item ad flumina: ut ad Albim, in agris in Saxonia, in cuniculis calculorum.

Est uerò uariarum ſpecierũ : ſcilicet 1. coloris candidi. 2. coloris nigri. 3. cœrulei. 4. ruſſi. 5. purpurci. 6. referens colorem cornu. 7. flauo. 8. crocei. 9. luidi. 10. foris candidi, intus nigri. Variarum proportionum: longi, lati, magni, parui, rameſi in modum coralliorum. Reperiuntur & in modum cornu. Ego ad Albin, loco ſuprà deſcripto, ſilicem talem inueni, tanquam ſerpentis caput fuiſſet, inſignitum ore, dentibus, oculis, coronula. Item & qui referebat turribus arcem munitam: item alium, qui integrum montem. Exercet et natura in tam duriffimo lapide ſuas impreſſiones. Silicem enim eodem in loco inueni, in quo ueſtigia lupi uel leonis circa dimidiam roſam in ſuperficie lapidis exaltatam, apparuere, quaſi data opera ab artifice docto inſculpta eſſent. Interdum aliarum rerum membra, & uultus. Interdum ſtelle, literæ in illis apparent: adeò natura non eſt ocioſa. De act:te pregnante, cum ſilice à me reperto, ſuprà dictum eſt.

D E C O T E,

Cap. LXXVIII.

Axi: eos, hinc aconium herba quæ cauti-
bus u. ſcitur, nomen habet. Eſt autem cos
lapis, quo cultri acuntur, aliaq; instrumenta. Ger-
mani uocant *Swetſtryn*, oder *ſchlyff*. Huius apud
nos uarie ſunt ſpecies: coloris nigri, candidi, flauo,
nigerrimi.

270 De lapidib. & gemmis
nigerrimi. Dioscorides li. 5. cap. 93. eodem Noxi am
prædicat, & recitat vires materie, quæ deteritur
exacuendo ferro, deß schlyffs. Sic species cotis est,
quam aliàs uocant lapidem heracleum, & lydiũ,
probiertsteyn: qui notus aurifabris, & dicitur coti-
cula. cuius Plinius mentionem facit lib. 33. cap. 8.
Est et species cotis lapis ille qui eruitur in Mysia,
quo utuntur nunc compactores librorum. Sic cotis
est alta species uiridis, quæ dicitur eos ocularis,
quia in ea fricantur sicff oculorum: uel eos olearia
uel olearola, quia oleo inperso acuuntur in ea in-
strumenta ferrea. Sunt & alia eius species, quæ tu
ipse huc referre poteris.

DE SMYRITE,

Cap. LXXIX.

Smyris lapis est durissimus, & asperissimus.
Germani uocant schmergel. Annularij scal-
ptores, & alij artifices eo lapides expurgant, &
nunc sciunt certo artificio cum illo ipsi alios la-
pides. Hunc Dioscorides utilem dicit ad erodendũ
& urendum: & conuenire gingiuis ulceratis, &
dentificio.

DE VMBILICO VENERIS,

Caput LXXX.

Vmbilicus Veneris hoc in loco est lapis, seu
gemma, coloris interdũ rubei aut candidi,
aut purpurei. Dicitur autũ umbilicus Veneris, quia

ab altero eius latere cū sit plana, ab altero quo eleuatur ductis lineis (ueluti in domunculis cochlearum) uentrem rotundum quasi pomum, & umbilicū puellæ formosæ pro parte refert. Verum Germani magis respicientes ad formam eius quam refert à latere eleuato, propemodum fabæ magnæ, deinde ad patriam eius ubi reperiatur, uocant *Cynmeerbönen*, quasi fabā maris. Reperitur enim inter cochleas ad mare in littoribus. Hic umbilicus Veneris dicitur conciliare gratiam puellis, & plurimum facere ad formam & amorē, deinde ad morbos puellarum. Nostræ matronæ tales fabas marinas, & Veneris umbilicos iam pueris suis pro amuleto calatos argento & auro, appendunt, & magni æstimant.

F I N I S.

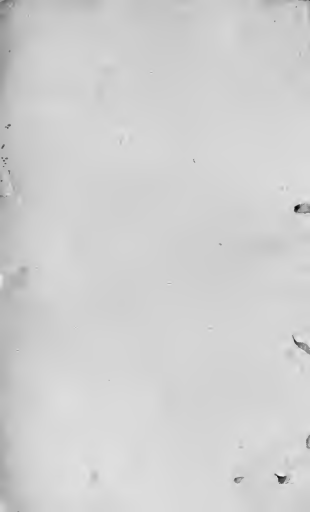
Andreas à Bulhillo (Hij. Iouis anno 1692)

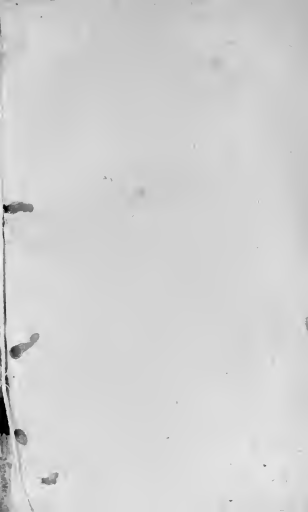

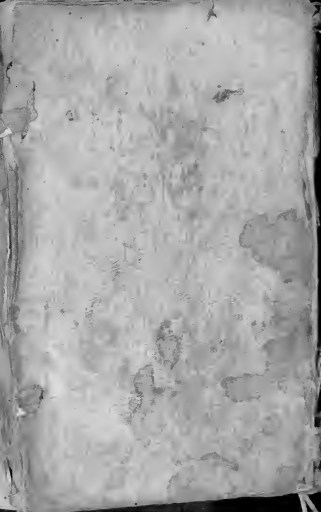

19970665

$$\begin{array}{r} 42 \\ \hline 19 \\ \hline 30 \end{array}$$

27

156